

J E B P I R

Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Yıl/Year 2019
Cilt / Volume 5
Sayı / Issue 2

ISSN: 2149-0732
e - ISSN: 2602-4845

Fikret ÇELİK & Hayati ÖZGÜR

Aydınlanma, Karşı Aydınlanma ve Karşı Devrim Kavramlarına Kısa Bir Bakış

Hasan YAYLI & Salih POLAT

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Bağlamında Türkiye ve Fransa Yerel Yönetim Sistemlerinin Değerlendirilmesi

Ali Buğra KÜÇÜK

Bir Davranış Kategorisi Olarak Oyun Ve Erdem İlişkisinin Siyasal Antropoloji Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Bülent ADİL & Mahmut ÖZDEMİR

Impact Of Syrian People Living In Turkey On Turkish Economy

Vasfiye ÇELİK & Ömer DEMİRCİ

Türk Kamu Yönetiminin Denetim Yolları

Müzeyyen ÖZHAVZALI & Tuncay ERDURAN

Bilgi İletişim Teknolojilerinin Gelişimine Göre Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programının Bir Analizi

Kırıkkale Üniversitesi Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi	Kırıkkale University Journal of Economics, Business, Politics and International Relations
--	---

JEBPIR, Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nin uluslararası hakemli dergisidir.	JEBPIR is the international refereed journal of Kırıkkale University Faculty of Economics and Administrative Sciences.
---	---

Dergi, Haziran ve Aralık aylarında olmak üzere yılda 2 kere yayınlanmaktadır.	Journal is published twice in a year, on June and December
---	--

Yayınlanan makalelerde belirtilen görüşler yazarlarına aittir.	All opinions in published articles are belong to their writers.
---	--

Yazıların yayınlanması, derginin ya da üniversitenin bu görüşleri savunduğu anlamına gelmez.	Publishing a article does not mean that university or journal support that opinions.
--	--

Bu derginin bütün hakları Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ne aittir.	All rights of this journal belong to Kırıkkale University Faculty of Economics and Administrative Sciences.
--	---

KÜNYE

Sahibi | Publisher

Kırıkkale Üniversitesi In behalf of Kırıkkale University
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi adına Faculty of Economics and Administrative Sciences
Mahmut ÖZDEMİR

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü |Managing Editor

Fatma Duygu ARSLAN

Editör |Editor

Hasan YAYLI

Editör Yardımcıları|Assistant Editors

Alparslan UĞUR

Yayın Kurulu|Editorial Board

Prof. Dr. Hasan YAYLI (Editör)

Prof. Dr. Cemal FEDAYİ

Prof. Dr. Latif ÖZTÜRK

Prof. Dr. Seyfi YILDIZ

Prof. Dr. Hüseyin EMİROĞLU

Prof. Dr. Mahmut ÖZDEMİR

Prof. Dr. Hacı Bayram IŞIK

Prof. Mohamed El HODIRI (Kansas University)

Prof. Khatir Mohammed (Bounaama University)

Prof. Ryoko Wada (Keiai University – Japonya)

Prof. Dr. Dragica ODZAKLIESKA (University St. Kliment Ohridski - Bitola)

Prof. Dr. Günther LOSCHNIGG (University of Graz)

Doç. Dr. Murtaza HASANOĞLU (Azerbaycan Cumhuriyeti, Devlet İdarecilik Akademisi)

Dr. Mustafa COŞKUN (University Of Tübingen)

Dr. Patrycja Jaworska (University of Warsaw)

Sekreteryaya|Secretary

Yasin Can GÖNÜLTAŞ

Fatma Duygu ARSLAN

İletişim | Contact

Adres / Address : Kırıkkale Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Ankara Yolu 7. km 71450
Yahşihan / KIRIKKALE

Telefon / Phone : +90 318 357 3860

Faks / Fax : +90 318 357 3800

E-posta / E-mail : jebpir@kku.edu.tr

ISSN : 2149-0732

Grafik/Kapak Tasarım / Graphic Design: Yasin Can Gönültaş

Bilim ve Hakem Kurulu | Advisor Board

Abdullatif ÇEVİKER – İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Adem ÇAYLAK – Kocaeli Üniversitesi
Adem DOĞAN – Cumhuriyet Üniversitesi
Adem KORKMAZ – Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi
Adnan AKIN – Kırıkkale Üniversitesi
Ahmet HASKÖSE – Erciyes Üniversitesi
Ahmet UZUN – Akdeniz Üniversitesi
Bekir Berat ÖZİPEK – İstanbul Ticaret Üniversitesi
Celalettin GÜNGÖR – Kırıkkale Üniversitesi
Dragica ODZAKLIESKA - University St. Kliment Ohridski – Bitola
Emin ERTÜRK – Uludağ Üniversitesi
Fatih ÖZATAY – TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi
Fatma ZEREN – Malatya İnönü Üniversitesi
Ferudun YILMAZ – Uludağ Üniversitesi
Fikret ÇELİK – Kırıkkale Üniversitesi
Gülfettin ÇELİK – İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Günther LOSCHNIGG - University of Graz
Güven DELİCE – Cumhuriyet Üniversitesi
Hakan BERUMENT – Bilkent Üniversitesi
Hakan TÜRKAY – Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Hakkı BÜYÜKBAŞ – Erciyes Üniversitesi
Halis ÇETİN – Cumhuriyet Üniversitesi
Hamza AL – Sakarya Üniversitesi
Hasan YAYLI – Kırıkkale Üniversitesi
Hilmi ÜNSAL – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
İlker Hüseyin ÇARIKÇI – Süleyman Demirel Üniversitesi
Kâmil ŞAHİN – Kırıkkale Üniversitesi
Khatir Mohammed - Bounaama University
Kudret BÜLBÜL – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Latif ÖZTÜRK – Kırıkkale Üniversitesi
M. Savaş KAFKASYALI – Kırıkkale Üniversitesi
M. Nazif SHAHRANİ – Indiana University
Mahmut BİLEN – Sakarya Üniversitesi
Mahmut ZORTUK – Kütahya Dumlupınar Üniversitesi
Mohamed El HODIRI - Kansas University
Muammer YAYLALI – Erzurum Teknik Üniversitesi
Muhammed Halim DALGIN – Kutztown University, Pennsylvania, USA
Muhittin ATAMAN – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Muhittin KAPLAN – İstanbul Üniversitesi
Murat Ali DULUPÇU – Süleyman Demirel Üniversitesi
Murat ATAN – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Murtaza HASANOĞLU - Azerbaycan Cumhuriyeti, Devlet İdarecilik Akademisi
Mustafa ACAR – Necmettin Erbakan Üniversitesi
Nezir KÖSE – Gazi Üniversitesi
Ömer ÇAHA – Yıldız Teknik Üniversitesi
Ömer DEMİR – Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi
Ömer Selçuk EMSEN – Atatürk Üniversitesi
Ömer ŞANLIOĞLU – Erciyes Üniversitesi
Ömer TORLAK – Rekabet Kurumu
Patrycja Jaworska (University of Warsaw)
Ramazan GÖZEN – Marmara Üniversitesi
Refik YASLIKAYA – Kırıkkale Üniversitesi
Ryoko Wada - Keiai University – Japonya
Seyfi YILDIZ – Kırıkkale Üniversitesi
Şuayıp ÖZDEMİR – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Tayyar ARI – Uludağ Üniversitesi
Ünal Halit ÖZDEN – İstanbul Ticaret Üniversitesi
Veysel KULA – Afyon Kocatepe Üniversitesi
Yusuf PUSTU – Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Fikret ÇELİK – Hayati ÖZGÜR

Aydınlanma, Karşı Aydınlanma ve Karşı Devrim Kavramlarına Kısa Bir Bakış..... 79

Hasan YAYLI – Salih POLAT

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Bağlamında Türkiye ve Fransa Yerel Yönetim Sistemlerinin Değerlendirilmesi..... 90

Ali Buğra KÜÇÜK

Bir Davranış Kategorisi Olarak Oyun Ve Erdem İlişkisinin Siyasal Antropoloji Çerçevesinde Değerlendirilmesi..... 106

Bülent ADİL – Mahmut ÖZDEMİR

Impact Of Syrian People Living In Turkey On Turkish Economy..... 123

Vasfiye ÇELİK – Ömer DEMİRCİ

Türk Kamu Yönetiminin Denetim Yolları..... 133

Müzeyyen ÖZHAVZALI – Tuncay ERDURAN

Bilgi İletişim Teknolojilerinin Gelişimine Göre Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Programının Bir Analizi..... 144

2019-5(2)

Ekonomi İşletme Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi

Editörden | From Editor

Dergimiz JEBPIR, Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi tarafından yılda iki kez yayınlanan süreli ve hakemli bir bilimsel dergidir. Dergimiz, iktisat, işletme, maliye, uluslararası ilişkiler, kamu yönetimi başta olmak üzere iktisadî ve idarî bilimler alanlarındaki bilimsel makaleleri yayınlamayı amaç edinir. Dergimiz bilimsel makale yayınlarına ek olarak gerekli görüldüğü durumlarda söz konusu alanlarda klasikleşmiş-literatüre katkı yapan yabancı makale çevirilerine ve kitap tanıtımlarına (book review) ve alanında önde gelen bilim insanlarının söyleşilerine de yer verebilir. Dergimizde yer alan bütün yayınlar hakemlik sürecine tabi olup, dergimizde yer alan yazılar kısmen ya da tamamen kaynak gösterilmeksizin alıntılanamaz. Dergimizde yer alan yazıların bütün hukukî sorumluluğu yazar(lara) aittir.

Bu sayımızın çıkmasında başta editör yardımcımız Doç. Dr. Alparslan UĞUR, Yazı İşleri Müdürümüz Arş. Gör. Fatma Duygu ARSLAN ve Sekreteryaya görevini yürüten Öğr. Gör. Yasin Can Gönültaş olmak üzere tüm bilim, hakem ve yayın kuruluna ayrıca katkı veren tüm hocalarımıza teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Hasan YAYLI

Aydınlanma, Karşı Aydınlanma ve Karşı Devrim Kavramlarına Kısa Bir Bakış*

A Brief Look at the Concepts of the Enlightenment, Counter-Enlightenment, and Counter-Revolution

Fikret ÇELİK¹ Hayati ÖZGÜR²

Makale Geliş Tarihi / Received : 24/12/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 28/12/2019

ÖZET

Aydınlanma düşüncesi, Avrupa'nın modernleşme serüveninde bir kırılmayı ifade eder. Ortaçağ'ın son dönemlerine dek götürülen, Rönesans'ın izinde toplumsal dinamiklerin dönüşümü hususunda kayda değer gelişmelere ev sahipliği yapan Avrupa modernleşmesinin seyri, XVIII. yüzyıla gelindiğinde değişmeye başlar. Aydınlanmanın ayır edici vasfı, XIX.yüzyılda Avrupa'da yaşanan muazzam dönüşümün düşünsel temellerini atmış olmasında zuhur eder. Rönesans'ın açtığı yolda önemli bir ivme kazanan modernleşme olgusu, Aydınlanma ile birlikte köktenci bir hüviyete bürünmüştür. Bu anlamıyla aydınlanma, Avrupa'nın modernleşme serüveninde bir dönüm noktası olma özelliğine haizdir. Aydınlanma'nın birey anlatısı, özgür iradeye yaptığı vurgu ve akla yüklediği misyon, onun moderniteye dönük yüzünü oluşturur ki söz konusu kırılma da bu noktada tezahüre etmektedir.

İsaiah Berlin'in özgün çalışmalarıyla literatüre kazandırdığı ve aydınlanmaya dair farklı bir eleştirel perspektif ortaya koyan "karşı aydınlanma" kavramı önemlidir. Bu söylem ve argümanlardan hareketle Berlin'in aydınlanmaya yöneltilen modern eksenli kimi eleştirileri öncelikle bakımından büyük bir önem teşkil etmektedir. Karşı aydınlanma kapsamındaki fikirlerin çeşitli ideoloji ve disiplinlerle ilişkilendirilmesinin mümkün oluşu, kavrama dair farklı yaklaşım ve çalışmaların önünü açmaktadır. Karşı devrim olgusu, pratiği önceleyen bir nitelik taşımakta ve bu nedenle kavramsal çerçevesinin oluşturulması önemlidir. Bu cihette genelleyici hükümlerde bulunmak için, tarihte cereyan eden ya da teşebbüs düzeyinde kalan devrimleri incelemek gerekmektedir. Fransız Devrimi, bu noktada tarihidir.

Anahtar Kavramlar: *Aydınlanma, Karşı Aydınlanma, Modernleşme, Fransız Devrimi, Akıl.*

ABSTRACT

The idea of the Enlightenment represents a breakup in Europe's adventure of modernization. The course of European modernization, which was taken until the late Middle Ages and hosted significant developments in the transformation of social dynamics in the footsteps of the Renaissance, has begun to change by XVIII century. The distinctive character of the Enlightenment occurs in the intellectual foundations of enormous transformation in Europe in the XIX century. The phenomenon of modernization gaining a significant momentum on the path, opened by the Renaissance, became a fundamentalist identity with the Enlightenment. In this sense, the Enlightenment is a turning point for the Europe's adventure of modernization. The individual narrative of the Enlightenment, its emphasis on free will, and the mission that it imposes on the reason form its face towards modernity, which the breakup in mention is manifested in this point.

The concept of "counter-enlightenment", which is brought to the literature by Isaiah Berlin's original works and presents a different critical perspective on the Enlightenment, has importance in this manner. Based on these discourses and arguments; it is of great importance for Berlin to prioritize some modern-oriented criticisms of the Enlightenment. The fact that the ideas within the scope of counter-enlightenment can be associated with various ideologies and disciplines paves the way for different approaches and studies on the concept. The phenomenon of counter-revolution has a feature prioritizing practice. Therefore, it is important to establish a conceptual framework. In order to make generalizing provisions for this reason, it is necessary to examine the revolutions that have taken place in history or remain as an attempt. The French Revolution is historical at this point.

Keywords: *Enlightenment, Counter-Enlightenment, Modernization, The French Revolution, Reason.*

* Bu çalışma, Hayati Özgür'ün, Doç. Dr. Fikret Çelik'in danışmanlığında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı'nda tez jürisine sunulmak üzere tamamlama aşamasında olduğu, "Karşı Aydınlanma ve Karşı Devrim Düşüncesinde Aydınlanma'ya ve Modern Dünyaya Bakış" adlı tez çalışmasının bazı kısımlarının özetlenmesiyle birlikte, çalışmanın makaleye dönüştürülmesi için yazılan giriş ve sonuç bölümleri eklenerek hazırlanmıştır.

¹ Doç. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Öğretim Üyesi, E-mail: fikretcelik@kku.edu.tr, ORCID NO: 0000-0002-4510-6912

² Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı Tezli Yüksek Lisans Programı, ORCID NO: 0000-0003-3661-4648

GİRİŞ

Dünyanın, özellikle Batı ekseninde son dört yüzyıl içinde meydana gelen sosyal, siyasal, düşünsel, teknolojik ve ekonomik gelişmeler, yeryüzünün günümüzdeki çehresinin oluşmasında çok önemli gelişmeler olarak nitelendirilebilir. Özellikle XVIII. yüzyıl Avrupa'sına adını veren aydınlanma hareketi, sonuçları bakımından modern tarihin şekillendirilmesinde Fransız Devrimi ile birlikte büyük bir rol oynamıştır. Bu noktada mümkün dünyaların en iyisine ulaşmanın yollarını arayan aydınlanma düşünürlerinin bu yönde geliştirdikleri söylemler, Fransız Devrimcileri tarafından benimsenerek hayata geçirilmiş ve böylece yeryüzünde ideal hayata ulaşmanın olanaklı olduğu gösterilmeye çalışılmıştır.

Aydınlanma idealini gerçekleştirmek, mevcut düzenin sorgulanmasını gerektirmiş, bu da geleneksel yapıların sonunu getirmiştir. Modernleşmenin düşünsel dayanakları aydınlanma filozofları tarafından oluşturulmuştur, Devrim ise bunların tatbik edilmesine hizmet etmiştir. Aydınlanmanın özgünlüğü ve Fransız Devrimi'nin radikal yankıları, modernleşme olgusunun tüm dünyayı etkisi altına salmasında oldukça belirleyicidir.

Aydınlanma'nın ve Fransız Devrimi'nin modernliğin yerleşik bir değer haline gelmesindeki ayırt edici rolleri, her iki olguya da modernleşme ekseninde bütüncül bir perspektifle bakılmasını gerekli kılmaktadır, zira devrim, aydınlanma fikirlerinin bir uygulayıcısı konumunda yer almaktadır. Bu perspektifin düşünsel izleği, söz konusu olguların, pozitif ve negatif yönleriyle birlikte değerlendirilmesine dayanır. Zira, konuyla ilgili, sağlam, güvenilir ve doğruluk değeri taşıyan tespitlere ulaşılması, ancak böylesi bir yaklaşımla mümkün olabilmektedir. Bu ifadenin izinde karşı aydınlanma kavramı, aydınlanmaya dair eleştirel bir okuma sunmaktadır, İsaiah Berlin'in kişisel çaba ve çalışmalarıyla literatüre kazandırdığı bir kavram olarak karşı aydınlanma, aydınlanmanın henüz oluşum yıllarındaki eleştirel zihniyeti ortaya koyması bakımından kayda değer bir önem arz etmekte ve bu yönüyle ileride, özellikle modernleşme temelinde aydınlamaya yöneltilen eleştirileri belirli düzeyde önceleyen bir nitelik taşımaktadır.

Karşı Devrim olgusu içinde benzer bir durum söz konusudur, temelde pratiğe dönük bir kavram olmasından mütevellit, her devrim hadisesinde farklı bir hüviyete bürünmüş olsa da, Fransız Devrimi özelinde karşı devrime ilişkin bir anlatımda eleştirel içerikli tespit ve çıkarımlara ulaşmak mümkündür, üstelik Devrim'in moderniteye dönük yüzü, bu eleştirilere modern eksenli bir boyut da kazandırmaktadır. Dolayısıyla, hem karşı aydınlanma kavramı hem de karşı devrim olgusunda, aydınlanmaya dair modernleşme temelinde eleştirel bir perspektif ortaya konmakta ve bu suretle modernleşmenin yarattığı olumsuzlukların değerlendirilmesi hususunda fikrî düzeyde bir hareket noktası elde edilmektedir.

1. AYDINLANMA'NIN MODERNİTEYE DÖNÜK YÜZÜ

Avrupa'nın modernleşme serüveni ki-büyük ölçüde modern dünyanın inşasına yol açan gelişmelere ev sahipliği yapmıştır-bilindiği üzere Ortaçağ'dan Rönesans Avrupa'sına geçişle başlar ve akabinde yaşanan bir dizi gelişme sonrasında büyük bir ivme kazanır.(Beriş,2016:273) Rönesans'la birlikte, yerleşik düzenin sorgulanmaya başlanması, insanın yaşamını biçimlendirme ve anlamlandırma noktasında, iradesini kısıtlayan Ortaçağ'dan kalma kurumların itibar kaybına uğramasına neden olmuştur, bu bakımdan modern Avrupa'ya gidilen süreç, büyük ölçüde Rönesans zihniyetinin bir ürünüdür.(Kaya,2000:10) İnsanın değerli bir varlık olduğu yönündeki hümanist

söylemin doğal bir sonucu olarak, bu dönemin ana eğilimi, evrene dair her şeyin insanın yaşamı ölçüsü ve önceliğinde ele alınmasıdır. Bu durumda, Ortaçağ'ın uhrevi yaşam biçimi, dünyevi olanın önceliğinde önemini yitirmeye başlar; *“bu süreçte oluşan sekülerleşme ile, öbür dünya ve ölümden sonraki yaşama yönelik ilgi yerini, bu dünya ve bu dünyadaki yaşam yönelmeye bırakmıştır.”*(Duman2010:52-53) doğal olarak insanın günahkar ve lanetli bir varlık olduğuna ilişkin temel Ortaçağ öğretisi de. İnsan doğasına dair bu iyimser bakış, Avrupa'nın modernleşme serüveninde bir dönüm noktası özelliği taşıması bakımından bilhassa önem teşkil etmektedir; zira bilimsel gelişmelerin ışığı altında sınırlı ve aciz bir varlık olmadığını öğrenen dönem insanı için, ideal hayata ulaşmak artık mümkündür, hem de bu dünyada. Evrenin bilinebilir olduğu ve bu suretle yaşamın anlamlandırılabilirliği ön kabulü, Ortaçağ'ın zihni koşullarından ciddi ölçüde uzaklaşmış olduğunu gösterir. Değişimin zihniyet düzeyinde gerçekleşmesi bu bakımdan oldukça önemlidir.

Yaşadığımız dünyada, mutluluğun ve ideal hayatın olanaklı olduğu inancı, en açık ifadesini aydınlanma hareketinde bulmuştur. XVIII. yüzyıl Avrupa'sına ismini veren bu kavram, içerdiği söylemler bakımından, Rönesans zihniyetinin hem taşıyıcısı hem de tamamlayıcısı konumundadır. İnsanın kendini geliştirmek suretiyle, hayatına yön verebileceği düşüncesi bu dönemde de benimsenmeye devam eder, dolayısıyla burada bir süreklilik hali söz konusudur. (Timuçin,2007:56) Ancak XVII.yüzyılın felsefi ve bilimsel birikimi, aydınlanma insanını, daha ötesini hayal etme, hatta ona ulaşabilme noktasında yüreklendirir, tabiri caizse bu birikimin aydınlanma çağı için, ufuk açıcı bir nitelik taşıdığını söylemek yanlış olmaz. Rönesans'ın, yaşamını belirleme ve anlamlandırma hususunda bireye sunduğu imkanlar, anlam verilemeyen ve bu noktada bilinmez olarak kalmaya devam eden kimi durumlar nedeniyle yine de sınırlıdır. Zira dönem insanı, bunların giderilmesi adına gereksinim duyulan gerçeklik ölçütlerinden yoksundur,(Hampson,1991:28) bu husus kesin hükümde bulunmayı güçleştirmekte ve o ölçüde de insanın belirlenmişliğini kaçınılmaz kılmaktadır, yani insan halen sınırlı ve aciz bir varlıktır. Öte yandan birey siyasi bir kuşatılmışlık içerisinde bulunmaktadır, her ne kadar kilisenin toplum üzerindeki etkisi kırılrsa da kısa süre zarfında güçlenen merkezi krallıklar toplumsal denetimi yeniden ele geçirmişlerdir.

Halbuki aydınlanma insanının zihninde sınırlar yoktur, hakikatin bilinebileceği ön kabulüyle hareket eden bu dönem insanı için, sınırlar yok hükmündedir. Hakikatin keşfi ve bu yoldaki engellerin kaldırılması ise insan aklıyla mümkün olmaktadır. Böylece aydınlanma; insanın ideal hayata yaşadığı dünyada ulaşmasının imkanı olduğu yönündeki Rönesansçı vaazı benimsemekle kalmaz, onu daha da ileri taşıyarak, aklın düzenini inşa koyulur,(Zeitlin,1987:229) bu aklın gerek yıkıcı gerekse kurucu formu göz önünde bulundurulduğunda, dönem insanının söz konusu sınırlar karşısındaki tutumu çok daha iyi anlaşılır. Aydınlanma düşünürleri için akıl, evrene ve insan hayatına dair her şeyin ölçüsüdür,(Davies, 2005:6) gerek bireysel düzlemde gerekse toplumsal açıdan aklın işlevsel olduğu kabul edilir, bu doğrultuda her birey aklını kullanmaya davet edilmektedir, Kant'ın aklı merkeze alan aydınlanma tanımında, bu davet iki şekilde, belirtildiği üzere bireysel ve toplumsal düzeyde yapılmaktadır. Aklın kullanımı, öncelikle bireyin cesaret göstermesini, kararlı oluşunu, yüreğini ortaya koymasını gerektirmektedir ki bunlar daha çok irade ölçüsünde zuhur eden özelliklerdir; ancak aynı Kant, bireyin iradesini baskılayan ve bu suretle aklını kullanmasına mani olan dışsal etmenlere de dikkat çekmektedir,(Kant,1784:312-313) bu durumda aklın, işlevini yerine getirmesi söz konusu etmenlerin giderilmesinden geçmektedir. Böylece, aklın yıkıcı ve kurucu formu hem bireyin yaşamında hem de toplumsal hayatın düzenlenmesinde işlevsel görünüm kazanır.(Cassirer, 2007:42)

Dolayısıyla, insana tanıdığı bu hareket alanı, aydınlanmanın özgünlüğünü ortaya çıkarır, dönem insanının kendisini evrenin sırrını çözmeye muktedir görüşü bu özgünlüğün tipik bir

yansımasıdır. Aydınlanmanın insan anlatısı, geleceğin inşasında özgür iradeyi yok sayan ya da sınırlayan her türlü yaklaşımı reddeder. Fransa’da yaşanan devrim hadisesi, bu anlatıdan kayda değer izler taşır. Özellikle, Fransız aydınlanmacıların din karşısındaki tutumları, bu bakımdan son derece dikkat çekicidir, ideal hayata bu dünyada ulaşabilmenin mümkün oluşu, hiçbir sınırlama ve dayatmanın kabul edilmemesinden geçmektedir ve bunun için gerektiğinde Tanrı dahi sorgulanmalıdır, çünkü Tanrı’nın varlığı kabul etmek, hüküm niteliği taşıyan emir ve yasaklarının kabul edilmesi anlamına gelmelidir. Aklın aydınlanmacıların işlevselleştirdiği şekilde, gerek bireysel hayatta, gerekse toplumsal düzenin işleyişinde kullanılabilmesi için bunların reddedilmesi ya da yumuşatılması gerekmektedir. Burada önemli olan bireyin zihnindeki Tanrı algısının köklü biçimde değişime uğramasıdır. Yoksa Fransız Aydınlanmacılar içerisinde Tanrı’nın varlığını kabul eden ve olumluyan düşünürler bulunmaktadır ve bunlar çoğunluktadır. (Köktaş,2016:562) Ancak sonuçta, Rönesans’tan Aydınlanma’ya uzanan süteçe Avrupa insanının Tanrı’ya bakışında önemli kırılmaların yaşandığı aşikardır, bu Newton’un evrene müdahale etmeyen Tanrı anlayışında da, XVIII.yüzyıl Fransız Aydınlanma felsefecilerinin de Tanrı’yı yoksa sayan yaklaşımlarından karşılık görür.

Burada, aydınlanmaya ilişkin detaylı bir incelemeden ziyade, belirli kavramlar üzerinden daha çok genel bir değerlendirmeye yer verilmiştir, bunlar; modernleşme, birey ve akıl’dır. Aydınlanma’nın moderniteye dönük yüzü ona bütüncül bir perspektifle bakılmasını sağlamaktadır.(Kılıoğlu,2015:336) Aydınlanma kapsamındaki fikirler, sadece Avrupa özelinde değil, Avrupa dışında da oldukça etkili olmuş, modernleşmenin nimetlerinden yararlanmak suretiyle modern dünyaya eklenmek isteyen ülke ve devletler, bu fikirlere karşı duyarsız kalamamışlardır. Aydınlanma Çağı, modern dünyanın inşasında temel bir uğrak noktasıdır, bu nedenle modernleşmenin yolu bir şekilde aydınlanma düşüncesi ile temas kurmaktan geçmektedir, bu bazen İskoç-İngiliz aydınlanması olmakta, bazense Fransız-Alman deneyimlerine ev sahipliği yapan Kıta aydınlanması ile gerçekleşmektedir, ancak devletçi eğilimin bir yansıması olarak otoriter öğeler barındırmasından mütevellit, Kıta geleneğinin çok daha ön planda olduğu görülmektedir. Avrupa modernleşmesinin merkezi kavramı birey’dir, Rönesans’la başlayan Hümanist anlayış, insanın değerli bir varlık olduğu ön kabulüne dayanır, doğası gereği iyilik yapmaya eğilim taşıyan ve bu nedenle özünde iyi olan insan, yaşamını anlamlandırma ve geleceğini inşa etme noktasında zamanla önemli kazanımlar elde etmeye başlamış ve bir süre sora bunların siyasi düzenlemelerle güvence altına alınması gerekliliği ortaya çıkmıştır, (Kaya,2000:11) bu süreç bireyin tarih sahnesine çıkmasıyla sonuçlanır. Aydınlanma, birey olmanın gereklerini ortaya koyar, hem siyasi hem de epistemolojik açıdan. Birey olmanın ölçüsü, özgür iradedir ve bu nedenle iradenin kısıtlanması ve yok sayılması gibi bir durum söz konusu olamaz, gerektiğinde Tanrı bile böylesi bir anlayışın sonucu olarak, reddedilebilir. Böylece modern dünyanın kapıları sonuna kadar açılır, artık Avrupa insanı için ideal hayatın önünde hiçbir engel kalmamıştır, kendisine dayatılan toplumsal koşulların giderilmesi adına zincirlerinden kutulan birey, tabiri caizce geleceğin fethine yönelir.

Bu ise akılla gerçekleşir, aydınlanmacıların akla yükledikleri misyon, geleneksel düzenin sorgulanması, gerektiğinde ise yok edilmesine üzerinedir.(Buhr, Schroeder ve Barck,t.y:5) Dönem insanı, akli sayesinde hakikate ulaşabileceğini ve bu yolla evrenin sırrını çözebileceğine inanmaktadır. Modern dünyanın inşasında akla biçilen rol, onun kurucu boyutunu oluşturur, bu da aklın aydınlanmacılar için ne denli önem arz ettiğini ortaya koyar. Bu işi, pratikte üstlenecek olan ise bireydir, aydınlanmacıların akıl anlatısı, bireyselliği kaçınılmaz kılar, zira daha önce zikredildiği üzere, Kant’ın aydınlanma tanımında birey aktif bir varlık olarak tasarlanır. Şu halde aydınlanmanın moderniteye dönük yüzü, bireye verdiği önem ve akla yüklediği misyonda tezahür eder.

2. WİLİAM BARRET'TAN İSAİAH BERLİN'E KARŞI AYDINLANMA KAVRAMI

Karşı aydınlanma kavramı, ilk kez Amerikalı profesör William Barret tarafından kullanılmıştır, varoluşçuluğun tarihsel gelişimini incelediği “İrrasyonel İnsan”³ isimli çalışmasında Barret, buradan da anlaşılacağı üzere karşı aydınlanmayı varoluş felsefesiyle özdeşleştirir; “Varoluşçuluk, en sonunda felsefi bir dille aktarılan karşı-aydınlanmadır.” (Barret,2016:274) Bu anlamıyla, karşı aydınlanma kapsamında dillendirilen görüşlerin, varoluşçu söylemlerle iç içe geçtiğini söyleyebiliriz. Yani Barret'e göre, karşı aydınlanma olgusu, varoluşçu bir okumadır. Varoluşçuluğun temel kavramları, bize karşı aydınlanmanı ne olduğu ya da ne olmadığı hususunda yeterli doneleri vermektedir.

Ancak Barret'in karşı aydınlanmaya ilişkin söz konusu tespiti, bir tanımdan öteye geçmez, bahse konu olan çalışması esasında varoluşçuluk üzerine kaleme alınmıştır ve bu bakımdan karşı aydınlanma kavramına dair gerekli ve yeterli bir analizden fazlasıyla yoksundur. Barret'in temel kaygısı varoluşçuluğa ilişkin kavramsal bir çerçeve çizmek olduğundan, karşı aydınlanmayla ilgili tespit ve çıkarımlarını bu kaygıdan bağımsız ele almak mümkün görünmemektedir, bu kaygının doğal bir sonucu, karşı aydınlanma kavramının ne olduğu sorusuna, büyük ölçüde varoluşçu bir anlayış zemininde yanıt aranmış olmasıdır, yani burada bir ön kabul söz konusudur, karşı aydınlanmanın gerçekte ne olduğu ya da ne anlama geldiğinin izahatı, kavrama katışıksız şekilde bakılmasından geçmektedir. Halbuki Barret'in yaklaşımında, karşı aydınlanma kavramının, varoluşçuluğa haiz olduğu yönünde bir ön kabul yer almaktadır, bu ise karşı aydınlanmanın tanımı, izahatı ve anlamlandırılması hususlarında ne yazık ki bir derinlik kaybına neden olmaktadır, en açık ifadesiyle, Barret'in söz konusu yaklaşımı, kavramı varoluşçu düşünceye hapsedmektedir.

Dolayısıyla, Barret'in ilgili eseri, karşı aydınlanma kavramına dair kapsamlı bir inceleme olmaktan oldukça uzaktır, eserde varoluşçuluğun tarihi gelişimine dair detaylı bilgilere yer verilse de, karşı aydınlanmanın ne olduğu ve nasıl temellendirileceği soruları büyük oranda yanıtız bırakılmıştır, bu nedenle eser; karşı aydınlanmaya dair kavramsal içeriğin tespiti ve tayini noktasında yeterli fikri donanımdan yoksundur. Neticede unutulmamalıdır ki Amerikalı düşünürün bu konudaki tutumu bir tanımdan öteye geçmez, oysaki bir düşüncenin epistemolojik açıdan incelenmesi için tanımdan çok daha fazlasına ihtiyaç olduğu aşikardır.

Karşı aydınlanma düşüncesi, gereksinim duyduğu bu epistemolojik temeli İsaiah Berlin'in çalışmalarında bulur, İngiliz Liberalizmi'nin önde gelen temsilcilerin birisi olan Berlin, Barret'tan yaklaşık on beş yıl sonra kaleme aldığı “Karşı Aydınlanma” (*Counter –Enlightenment*)⁴ isimli makalesinde kavrama dair etraflı bir analiz sunar. Adından da anlaşılacağı üzere, makale doğrudan karşı aydınlanmaya yönelik bir çalışmadır, yaşadığı dönemde kimsenin üzerinden durmadığı böylesi bir konunun İngiliz düşünürün dikkatini çekmesi, söz konusu özgün çalışmanın ortaya çıkmasını sağlamış ve böylece karşı aydınlanma literatürünün oluşturulması yolunda önemli bir adım atılmıştır. Barret'in, karşı aydınlanmaya ilişkin çizdiği sınırlı çerçevenin aksine Berlin, karşı aydınlanma üzerine kapsamlı bir çalışma ortaya koymuştur, makalenin karşı aydınlanma düşüncesine dair geniş bir perspektif sunuyor oluşu bu gerçeği ortaya koyar.

³ William Barret, İrrasyonel İnsan, Varoluşçuluk Üzerine Bir İnceleme, Çev: Salih Özer, Hece Yay., Ankara, Haziran 2016,

⁴ İsaiah Berlin'in bu makalesine “Kirpi ile Tilki” isimli çalışmasında ulamak mümkündür. Bkz. Kirpi ile Tilki, Seçme Makaleler, “Karşı Aydınlanma”, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul, Eylül 2018,

Karşı aydınlanma, her şeyden önce bir aydınlanma eleştirisidir, gerek Barret'ta gerekse Berlin'de kavramın, aydınlanmanın eleştirel açıdan değerlendirilmesine yönelik şekilde ele alındığı görülmektedir. İrrasyonel İnsan'da, karşı aydınlanmanın varoluş felsefesiyle ilişkilendirilmesi bu bakımdan zikredilmeye değerdir, zira varoluşçuluk özünde bir aydınlanma eleştirisidir,(West,1998:163-166) varoluşçu düşünürler, aydınlanmaya yönelttikleri itirazlarla eleştirel bir geleneğin oluşmasında oldukça etkili olmuşlardır. Bu nedenle Barret'in saptaması, karşı aydınlanmadan ne anlaşılması gerektiğini ortaya koyması bakımından önemlidir. Şu halde, bu ifadelerden hareketle, karşı aydınlanma düşüncesinin, temelde bir aydınlanma eleştirisi olduğunu söyleyebiliriz. Peki bu eleştirelliğin hareket noktası nedir, hangi fikri düzlemde cereyan etmekte, nasıl bir nitelik taşımaktadır? Kavrama ilişkin literatürün belirlenmesinde başlıca rol oynayan Berlin'in Karşı Aydınlanma isimli makalesi bu sorulara verilen yanıtların bütüncül bir ifadesi ve okumasıdır; aydınlanmada olduğu gibi, karşı aydınlanma düşüncesinin merkezi kavramı da akıl'dır, liberal bir düşünür olması nedeniyle aydınlanmanın her şeyi aklın ölçüsü kılan ve bunu mutlaklaştıran anlayışı karşısında eleştirel bir tavır takınan Berlin, Çapan'ın belirttiği şekilde Batı düşünce geleneğinin hakim paradigması haline gelen monist/tekçi bakışı yadsır.(Çapan,2015: 40-44) Aydınlanma düşünürlerinin akla yüklediği misyonda da görülebilecek olan bu husus, aydınlanmada içselleştirilen değerlerin dayatılmasına neden olmakta, bu bakımdan zorlayıcı bir nitelik taşımaktadır, aydınlanmanın vaaz ettiği toplumsal tasarımlar dayatmacıdır. Farklılıkların görmezden gelinmesi, bir tehdit olarak algılanması ve nihayetinde yok edilmesi bu dayatmacı kültürün tipik bir sonucudur.

Berlin, bu noktada, Batı düşünce geleneğiyle çatışan ve yukarıda zikredilen monist/tekçi anlayışın karşısında yer alan üç isimden bahseder, bunlar; Vico, Hamann ve Herder'dir, her biri de söylemleriyle karşı aydınlanma düşüncesinin fikri dayanaklarının meydana getirilmesine doğrudan etki etmiştir. Berlin'in üzerinde durduğu bu üç düşünür, karşı aydınlanma düşüncesinin çekirdek kadrosunu oluşturur, son iki düşünürün Alman Romantik akınına mensup olması, bilhassa dikkat çekicidir, çünkü Berlin için karşı aydınlanma düşüncesinin merkezi kavramları romantizmin söylemleri üzerin temellenir, başka bir deyişle, Barret'in karşı aydınlanmayı varoluşçulukla ilişkilendirmesine benzer şekilde, Berlin de karşı aydınlanmayı romantik düşünüşle bağlantılı bir kavram olarak ele almıştır. Bununla birlikte, İngiliz düşünürün karşı aydınlanmanın kavramsal çerçevesini, romantizmle sınırlı tutmaktan özellikle kaçındığını da söylemek gerekmektedir, nitekim gerek Karşı Aydınlanma isimli makalesi gerekse "*Romantikliğin Kökleri*" isimli çalışması dikkatli biçimde incelendiğinde, kavramın farklı ideoloji ve disiplinlerle ilişkilendirilmesinin son derece mümkün olduğu görülecektir.

Hem Vico'da hem de Hamann ve Herder'de, yukarıda dile getirilen, Batı düşünce geleneğinin özünü işlemiş olan monist/tekçi bakışın reddiyesine yönelik bir tutum söz konusudur, bu bakışın temelinde, aklın evrene dair her şeyi bilmeye muktedir olduğu yönündeki ön kabul yatmaktadır, aydınlanmacılar için gerçekliğin yegane ölçütü akıldır,(Çüçen,2005:31) aklın etkin kullanımını aydınlanma idealinin gerçekleştirilmesinde hayati bir öneme arz etmektedir, bu ise Kant'ın tanımında dillendirildiği üzere hem bireysel anlamda hem de toplumsal düzeyde karşılık bulur, aydınlanma akli bu yönüyle bütüncül bir nitelik taşır, bireyi de içinde yaşadığı toplumu da idealize ettiği tasarımın gerçekleştirilmesinde etkinlikte bulunmaya davet eder, ama bu davetin bir zorlama olduğunu düşünmek için elimizde çok sebep bulunmaktadır. Bu noktada aydınlanma aklının, Cevizci'nin tabiriyle mutlak bir hüviyete büründüğünü söylemek yanlış olmaz.(Cevizci,2017:32) Bu özellikle, onun yıkıcı ve kurucu formunda tezahür eder; çünkü aklın, aydınlanma değerlerinin uygulanması/hayata geçirilmesi noktasında üzerine düşeni yapabilmesi, yani işlevini görebilmesi için yerleşik yapı ve kurumların sorgulanması, hatta ihtiyaç duyulduğunda yok edilmesi gerekmektedir.

İşte Berlin tarafından, karşı aydınlanmacı vasfına haiz kılınan üç düşünür de, aydınlanmanın bu akıl anlatısına mutlak surette karşı çıkmışlardır. Erken aydınlanma döneminin bir düşünürü olan Vico; aklın, evrenin sırrını çözebilmeye muktedir olduğu yönündeki fikre katılmaz ve bilinmezliğin bir hüküm mahiyeti taşıdığını savunur, aklın güç getiremeyeceği durumlar her zaman olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Berlin, Vico'nun karşı aydınlanmacı rolünü, devrimcilikle eş tutar, (Berlin, 2008:112) İtalyan düşünürün aydınlanmaya yönelttiği eleştiride, bilimsel kesinlik yadsınmakta ve zaman kavramı olmayan doğa yasaları öğretisi reddedilmektedir, böylece aydınlanma akılcılığı, önemli bir dayanağından mahrum kalır; aklın yıkıcı ve kurucu düzeyde, işlevsel ve o ölçüde de mutlak kılınması, gerçekliğin bilinebileceği savına dayandırılmaktadır, halbuki Vico için bu durum kabul edilemez, evren bir kez bilinemezlik noktasında ele alındığında (Berlin,2016:89-90) doğal olarak aklın işlevselliği adına ileri sürülen tüm argümanlar boşa çıkmaktadır.

Hamann ve Herder'de de aynı eğilim sürdürülür, Vico'nun aydınlanma karşısındaki konumunu devrimcilikle ilişkilendiren Berlin, Hamann'ın rolünü ise yıkıcı olarak tarif eder, Hamann diğer iki düşünüre kıyasla karşı aydınlanmanın en radikal temsilcisi olması bakımından bilhassa önem taşımaktadır, Alman düşünür, aydınlanmayı topyekün biçimde reddeder, bu anlamda bir aydınlanma karşıtlığından söz etmek mümkündür. Aydınlanmanın dine yönelik olumsuz yaklaşımı, böylesi bir karşıtlığın oluşmasındaki ana etkeni oluşturur, çünkü din, Hamann'ın yaşamında önemli bir yere sahiptir, inanç faktörü hem kişiliği üzerinde hem de felsefi anlayışında belirleyici konumdadır.(Berlin,2004:60) O da Vico gibi, aklın işlevselliği hususunda ileri sürülen argümanları hiçbirine itibar etmemiş, evrendeki işleyişi ve insan hayatını Tanrı'nın yaratıcı inayeti eksenine izah etmeye çalışmış ve döneminin, Aydınlanma Çağı'nın Tanrı'yı akılcı yoldan kanıtlamasına tepki göstermiştir.(Salihoğlu, 1988:201) Hamann'ın bu konudaki yaklaşımını, en iyi "*Tanrı bir şairdir, matematikçi değil!*" sözü özetler.(Berlin, 2016:81) Herder'in önemi ise, kültürel çoğulculuğa yaptığı vurguda tebarüz eder, aslında benzer bir eğilim Vico'da da görülür, her bir kültürün kendine mahsus bir değeri olduğunu savuna İtalyan filozof için, bir kültürün diğerine üstünlüğü gibi bir durum söz konusu olamaz, bu elbette ki aydınlanmanın geçmiş zamanlara yönelik bakışı ile tarih anlatısına dair eleştirel bir göndermedir. Bu görüşleri benimseyen Herder, aynı zamanda sitemli bir kuram inşa etmeye yönelmiştir. (Berlin,2008:118) Onun söylemlerinde, kültürel çoğulculuk vurgusu çok daha belirgin tondadır, Berlin, Alman düşünürün bu konudaki tutumunu şu sözlerle ortaya koyar: "*...Herder'in eşsiz katkıları bulunan ilkel kültürlerin korunması hakkında duyduğu tutku ve insan ruhunun her ifadesi ve hayal gücünün her eserine duyduğu aşk ortaya çıkar.*"(Berlin,2008:119) Herder için, tarih her kültürün eşsiz katkılarıyla meydana getirilmektedir ve bu da insanlık medeniyetinin kültürel zenginliğini ifade etmektedir, her kültür bu açıdan değerlidir ve saygınlık içerir, o halde her kültürü kendi dönemi, kendi zamansallığı ve kendi değerleri ölçüsünde ele almak gerekmektedir, bu, kültürel düzeyde gerçekleşen katkıların ortaya çıkarılmasını ve anlaşılmasında elzemdir.

3. KARŞI DEVRİM OLGUSU

Son olarak karşı devrim mefhumuyla ilgili birkaç hususa değinmek gerekmektedir. Bunlardan ilki karşı devrimin ne olduğu üzerinedir, kavramın tarih sahnesine çıkışı, Fransız Devrimi yıllarına tekabül eder, Hannah Arendt karşı devrim terimini kullanan ilk kişinin Fransız düşünür Condorcet olduğunu aktarır, ona göre karşı devrim, "*ters yönden bir devrim*"dir; ancak, de Maistre bu tanıma itiraz etmiş ve karşı devrimin "*ters yönde bir devrim değil, devrimin karşıtı*" olduğunu iddia etmiştir.(Arendt,2012:20) Dolayısıyla kavramın literatüre kazandırılmasında, Comdorcet ve çok daha

belirgin düzeyde Maistre'nin etkili olduğu görülmektedir. De Maistre'nin bu konudaki ayır edici rolüne birazdan değinilecektir. Bununla birlikte karşı devrim olgusunun ortaya çıktığı yer olarak Devrim Fransa'sının işaret edilmesi de oldukça önemlidir, ortaya çıkışı, gelişimi ve sonuçları bakımından modern nitelikli ilk devrim olma vasfına yaraşır Fransız Devrimi, birçok konuda olduğu üzere(Adadağ,2007:55;Parker, 2000:22-23) karşı devrim hususunda da öncü bir konumda yer alır. Devrimin gerçekleşmesi ve akabinde tatbik edilen devrimci düzenlemeler, bilindiği üzere kısa sürece karşıt bir harekete yol açmış ve neticede devrimcilerle eski düzen taraftarları arasında iç savaş patlak vermiştir, elbette sürecin harici boyutu olduğu da unutulmamalıdır. Karşı devrimci hareket, tüm girişimlerine karşı-devrimci düzenlemelerin hayata geçirilmesi noktasında büyük bir toplumsal dirençle karşılaşıldığını hatırlatmakta fayda bulunmaktadır, devrimci şiddetin tırmanışa geçmesinde karşı devrimci direncin etkinliği doğrudan belirleyicidir(Doyle,2001:110)-iktidarı ele geçirememiş, böylece devrimci iktidar bu mücadeleden zaferle ayrılan taraf olmuştur. Devrim boyunca yaşananların etkisi, ilerleyen süreçte benzer türden devrimci kalkışmalara ev sahipliği yapmış farklı ülke ve coğrafyalarda da hissedilmiş, devrimci grupları tasfiye etmek isteyen geleneksel kesimler büyük ölçüde Fransa deneyimini takip etmişlerdir, bu bakımdan Fransız Devrimi, sadece devrimci bir geleneğin değil, aynı zamanda karşı devrime ilişkin bir geleneğin de başlatıcı olmuştur.

Bu ifadelerden çıkan ilk sonuç, karşı devrimci literatürün oluşturulmasında büyük ölçüde Fransız Devrimi sürecinde yaşananlardan yola çıkılmaktadır, bu noktada devrim öncü bir rol üstlenir, diğer bir sonuçsa karşı devrimin, teorikten ziyade pratik odaklı bir kavram olduğudur, yukarıda izah edildiği üzere, karşı devrim konusunda gereksinim duyulan bilgilere temelde Fransız Devrimi ile yine benzer nitelikli devrimci kalkışmaların somut tezahürlerinden ulaşılmaktadır, yani burada pratiğin öncelikli kılındığı bir durum söz konusudur, aydınlanma ve karşı aydınlanma kavramlarının aksine, karşı devrimin kavramsal içeriği tespit etmek, pratiğin öncelenmesini kaçınılmaz kılmaktadır. Karşı devrim üzerine sistematik bir analiz yapılabilmesi için, başta Fransız Devrimi olmak üzere karşı devrimci kalkışmalara sahne olmuş her devrimi dikkatli bir biçimde incelemek gerekmektedir.

Bu husus, karşı devrim ile devrim karşıtlığı arasındaki farkın ortaya konulması açısından da önemlidir, Fransız Devrimi özelinde, devrim karşıtlığına soyunmak, devrime söylem düzeyinde cephe alınması anlamına gelmektedir, buna karşın karşı devrimci olmanın başlıca özelliği, örgütlü eylemde bulunmak ya da bu tür bir eylemde aktif şekilde yer almaktır.(Ceylan, 2007: 25-26) Bu nedenle, devrim karşıtlığı karşı devrim olgusuna içkindir, yani her karşı devrimci girişim ya da oluşum, aynı zamanda devrim karşıtlığına ilişkin bir nitelik taşımaktadır, ancak aksini söylemek mümkün görünmemektedir, devrim karşıtı olmak, her durumda karşı devrimci olmayı gerektirmeyebilir.

Son olarak, her devrimin karşı devrimci bir kalkışmaya mahal vermeyeceğini belirtelim, bir devrimde bu tür girişimlerin olması için, genelde toplumsal dinamiklerde köklü değişikliklerin yaşanması gerektiği kabul edilir, değişimin dozu arttıkça yerleşik kesimlerin süreç karşısındaki tutumları da o ölçüde setleşir ve bu durumda karşı devrim ihtimali ortaya çıkar. Dolayısıyla, karşı devrimin ön koşulu köklü ve bundan mülhem şiddet içeren değişimdir, değişimin niteliği, yani köktenci yapısı, Güngör'ün aktardığı üzere aynı zamanda devrim ile isyan arasındaki temel farkı da oluşturur.(Güngör,2007: 112-120) Şu halde köktenci yenilikler yaratmayan ya da şiddete başvurmeyen devrimlerin karşı devrimci eylemlere mahal vermesi pek mümkün görünmemektedir. Ancak bizim burada kast ettiğimiz modern nitelikli devrimler, Fransız Devrimi özelinde deneyimlediğimiz devrimlerdir, bu devrimlerde değişimin niteliği köklü ve şiddete dayalıdır ki bu durumda karşı devrim potansiyeli devrimin herhangi bir anı için her zaman mevcuttur. Bu nedenle, karşı devrimci kalkışmalara mahal vermeyen devrimlere rastlamak mümkünse de, Fransız Devrimi ya da Rus

Devrimi örneklerinde görüldüğü üzere, benzer türden devrimci süreçler, karşı devrim riski ya da potansiyelini her zaman için taşırlar,

SONUÇ

Aydınlanma düşüncesi, modern dünyanın inşasında oynadığı rol bakımından, büyük bir önem teşkil etmektedir. Ortaçağ'ın bitimi ve Rönesans'la birlikte büyük bir ivme kazanan Avrupa modernleşmesinin temel uğrak noktalarından birisi olan aydınlanma, içerdiği söylem, fikir ve tasarımlara bağlı olarak kısa süre zarfında büyük bir dönüşümün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu dönüşümün hızı, niteliği ve yarattığı sonuçlar, modern Avrupa'yı şekillendirmiş ve akabinde tüm dünya modernleşme olgusunun tesiri altına girmiştir.

Bu süreç göz önüne alındığında, aydınlanma, modern dünyaya gidilen süreçte bir dönüm noktası özelliği taşımaktadır, zira modernleşmenin imkânlarından yararlanmak isteyen ülkeler için, modern dünyaya eklemelenmenin yolu aydınlanma fikirlerini benimsemekten geçmektedir. Dolayısıyla modernleşme yolunda, aydınlanma hareketini dikkate almanın gereksinimden öte bir zorunluluk ifade ettiğini söylemek gerekmektedir. Bu ifadelerden hareketle, bu yazıda aydınlanma, karşı aydınlanma ve karşı devrim kavramları ele alınmıştır, aydınlanmanın moderniteye dönük yüzü, modernleşme eksenli çalışmalarda aydınlanma düşüncesine yakından bakılmasını kaçınılmaz kılmaktadır.

Yukarıda zikredildiği üzere aydınlanma, modern dünyanın inşasında, söylemleri ve geliştirdiği yaklaşımlarla büyük bir rol oynamıştır. Ancak modernleşmenin yarattığı dönüşümün olumlu sonuçları kadar, negatif etkileri de olmuştur. Bu durum, aydınlanma karşısında eleştirel bir yaklaşımı gerektirmektedir. Bu yaklaşıma dair farklı bir okuma denemesi olarak karşı aydınlanma kavramı üzerinde durulmuş, İsaiah Berlin'in aynı isimli makalesinden hareketle karşı aydınlanma kapsamında aydınlanmaya yöneltilen eleştirilere yakından bakılmıştır. Karşı devrim kavramı ise, daha çok pratiğe dönük bir içerik teşkil etmektedir, bu husus, pratikte çok sayıda devrimci hadisenin cereyan etmesine bağlı olarak, kavrama dair genelleşici tespitlerde bulunmayı güçleştirmekte, aynı sebeple teorik dayanaklarının ortaya çıkarılmasında birtakım problemlerle karşılaşılmasına neden olmaktadır.

Bu konuda dile getirilenlerle birlikte, Fransız Devrimi ve bu süreçte yaşananlar, karşı devrim literatürünün oluşturulmasında kayda değer verilere ulaşılmasını olanaklı kılmaktadır. Her ne kadar, daha çok fiili düzeyde yaşananları önceleyen bir kavram olsa da, Fransız Devrimi'nin modern dünyanın biçimlendirilmesinde, aydınlanma ile birlikte oynadığı rol göz önünde bulundurulduğu takdirde, karşı devrim olgusunu da modern eksenli bir okumaya tabi tutmak bir gereklilik olarak karşımızda durmaktadır.

KAYNAKÇA

Adadağ, Ö. (2007), Fransız Devriminin Evrenselliği Üzerine, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl:3, Sayı 11, Ankara

Arendt, H. (2012), *Devrim Üzerine*, Seçme Eserleri 7, İletişim Yay., İstanbul,

Barret, W. (2016), *İrrasyonel İnsan*, Çev: Salih Özer, Hece Yay., Ankara

Beriş, H. (2016), "Rönesans ve Reform, Yeni Bir dünyanın Eşiğinde" , *Siyasi Düşünceler Tarihi*, Editörler: Hamit Emrah Beriş-Fatih Duman, Orion Yay., Ankara

- Berlin, İ. (2004), Romantikliğin Kökenleri, Çev: Mete Tunçay, Yapı Kredi Yay., İstanbul
- Berlin, İ. (2008), Kirpi ile Tilki, Seçme Makaleler, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yay., İstanbul
- Berlin, İ. (2016), İsaiah Berlin’le Konuşmalar, Söyleşi: Ramin Jahanbegloo, Çev: Zeynel Abidin Kılınç, Yapı Kredi Yay., İstanbul
- Berlin, İ. (2016), Akıntıya Karşı, Fikirler Tarihi Üzerine Bir Deneme, Profil Yay., İstanbul
- Buhr, M.-Schroeder, W.-Barck, K.(y.t), “Aydınlanma Hareketi ve Felsefesi” , Birim Yay.
- Cassirer, E. (2007), Aydınlanma Çağının Düşünme Biçimi, *Toplumbilim*, Sayı 11,Ankara
- Cevizci, A. (2017), Aydınlanma Felsefesi, Felsefe Tarihi-4, Say Yay., Ankara.
- Ceylan, A. (2007), Edmund Burke’ün Muhafazakar Düşüncesinde “İyi Devrim” “Kötü Devrim” Ayrımı, *Muhafazakar Düşünce*, Yıl:3, Sayı:11, Ankara
- Çapan, A. (2015), İsaiah Berlin: İki Özgürlük Arasında, On İki Levha Yay., İstanbul
- Çüçen, A. (2005), Batı Aydınlanmasının Düşünsel Kökenleri ve Eleştirisi, Prof Dr. Süleyman Hayri Bolay Armağan Kitabı, Gazi Kitabevi, 115-122, Ankara
- Davies, S. (2005), Aydınlanma, *Liberal Düşünce*, No:37, s.5-10,Ankara
- Doyle, W. (2001), Fransız Devrimi, Kültür Kitaplığı Dost Yay., Ankara
- Duman, F. (2010), Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına, Liberte Yay. , Ankara
- Güngör, C. (2007), Devrim Üzerine, *Muhafazakar Düşünce*, Sayı 11,Ankara
- Hampson, N. (1991), Aydınlanma Çağı, Çev: Jale Parla, Hürriyet Vakfı Yay.
- İrwing, M. Z. (1987), Aydınlanma: Felsefi Temeller, Çev: Mustafa Tekin, New Jersey
- Kant, I. (2015), Seçilmiş Yazılar, Çev: Nejat Bozkurt, Sentez Yay. , İstanbul
- Kaya, Y. (2010), Aydınlanma Çağı ve Felsefesi, Tıglat Yay., İstanbul
- Kıllıoğlu, İ. (2015), Aydınlanma’nın Felsefi Temellerinin Tartışması II, *İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Sayı:5, İstanbul
- Köktaş, M. (2016), “Aydınlanma”, Siyasal Düşünceler Tarihi, Editörler: Hamit Emrah Beriş-Fatih Duman, Orion Yay., Ankara
- Parker, D. (2000), Batı’da Devimler ve Devrimci Gelenek, 1560-1991, Çev: Kemal İnal, Dost Yay., Ankara
- Salihoğlu, H. (1988), Alman Edebiyatında Fırtına ve Tepki, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 3, ss.199-208

Timuçin, A. (2007), Aydınlanma Düşüncesi, *Toplumbilim*, Sayı 11, Ankara

West, D. (1998), Kıta Avrupa Felsefesine Giriş, Çev: Ahmet Cevizci, Paradigma Yay., İstanbul

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Bağlamında Türkiye ve Fransa Yerel Yönetim Sistemlerinin Değerlendirilmesi

The Evaluation of Local Government Systems of Turkey And France in the Context of European Charter of Local Self-Government

Hasan YAYLI* Salih POLAT**

Makale Geliş Tarihi / Received :19/12/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 30/12/2019

ÖZET

Avrupa Konseyi, insan haklarından çevrenin korunmasına, insanlığa tehdit oluşturan sosyal sorunlardan Avrupa kültürel benliğinin oluşturulup korunmasına kadar çok geniş bir yelpazede çeşitli hedefleri gözetken, günümüzün önde gelen ulus-üstü kuruluşlarından biridir. Konsey, amaçları içerisinde yerel yönetimlerin ve yerel demokrasinin geliştirilmesi idealini somutlaştıran Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı'nı, üyelerinin gündemine getirmiştir. Konseyin kurucu iki üyesi, Türkiye ve Fransa, sosyo-ekonomik ve siyasi diplomatik ilişkileri yüzyıllara dayanan ülkelerdir. İdare, yoğun diplomatik ilişkilerin cereyan etmesi ile ülkelerin idari açıdan benzeştiği bir alana karşılık gelir. Fransa, merkezi idarenin yapılanması ve yerel yönetim ile ilişkileri yönünden Türkiye'yi etkilemiştir. Bununla birlikte, her iki ülke de idari yapılanmasını çağın gereği ve vatandaşlarının talepleri doğrultusunda değiştirmek zorunda kalmıştır. Özerklik Şartı, söz konusu değişime yerelleşme bazında ivme kazandıran hukuki bir düzenlemedir.

Anahtar Kavramlar: *Avrupa Konseyi, Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Yerel yönetimler, Türkiye, Fransa*

ABSTRACT

Council of Europe is one of the leading supranational organizations of today, taking into account a wide range of objectives, from human resources to environmental protection, from social problems that pose a threat to humanity to the creation and protection of the European cultural self. The Council put the European Charter Local Self-Government into the agenda of its members, embodying the ideal of developing local governments and local democracy for its purposes. Turkey and France, the two founding members of the Council, are the countries which socio-economic and political diplomatic relations based on centuries. The administration corresponds to an area in which the countries are administratively similar due to intense diplomatic relations. France has affected Turkey in terms of the structuring of the central government and relations with the local government. However, both countries had to change their administrative structures according to the requirements of the time and the demands of the citizens. The Charter of Autonomy is a legal arrangement that accelerates this change on the localization basis.

Keywords: Council of Europe, European Charter of Local Self-Government, Local Administrations, Turkey, France

* Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, hyayli@hotmail.com, **ORCID NO:** 0000-0002-9567-6382

** Doktora öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, polatsalih1983@gmail.com, **ORCID NO:** 0000-0002-1505-6555

GİRİŞ

Türkiye ve Fransa, tarihsel süreç içerisinde pek çok açıdan etkileşim içerisinde olmuş iki devlettir. Osmanlı Devleti'nin güçlü olduğu dönemlerde idari, mali alanlarda Fransızlara sağlanan kapitülasyonlar, Fransa'nın sonraki yüzyıllarda göstermiş olduğu ilerleme ile tersine işleyen bir sürece dönüşmüş; Osmanlı Devleti, duraklama ve gerileme içerisinde olduğu dönemlerde Fransa'dan pek çok alanda hukuki, idari, mali ve teknik yardım almak durumunda kalmıştır. İdari yapılanma, Türkiye'nin, Fransa ile yoğun etkileşim içerisinde olduğu alanlardan biridir. Fransa, merkeziyetçi yönetim yapısıyla başta Osmanlı Devleti ve devamında Türkiye Cumhuriyeti olmak üzere pek çok ülkeyi etkilemiştir. Bu sebeple merkezi idare-yerel idare yapılanması, her iki ülke açısından büyük benzerlikler gösterir.

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı (bundan sonra metinde kısaca “Şart” olarak belirtilecektir), Batı'nın II. Dünya Savaşından sonra sosyo-ekonomik, kültürel alanlarda meydana getirdiği pek çok oluşum içerisinde, yerel demokrasiyi, katılımı, otonomiye, yerel güçlü mali yapıyı öne çıkaran bir düzenlemedir. Türkiye ve Fransa, Avrupa Konseyi'ne üye devletler sıfatıyla farklı tarihlerde Şart'ı, belli çekinceleriyle onaylayarak uygulamaya koymuşlardır. Bu süreçte her iki ülke de idari yapılanmalarında zamanın koşullarına uyarlama, reform, yenileme gibi yasal, yapısal uygulamalar gerçekleştirmişlerdir. Bu tarz düzenlemeler, ülkeler açısından, Şart'ın çekince konulan maddeleri hakkında yeniden bir değerlendirme yapma ihtiyacını beraberinde getirmiştir.

Bu kapsamda makalenin konusunu, Türkiye ve Fransa'nın geleneksel yönetim yapılarının, Şart'ın hükümleri karşısındaki durumu ile ilişkilendirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda, öncelikle, Avrupa Konseyi ve Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı hakkında bilgi verilmiştir. Ülkelerin yerel yönetim geçmişleri incelendikten sonra Şart'ın sadece ilk bölümünde yer alan 10 madde, Fransa ve Türkiye açısından ele alınmıştır. Nitekim Şart'ın esas unsurunu, Birinci Bölümdeki hükümler teşkil etmektedir.

1. AVRUPA KONSEYİ VE AVRUPA YEREL YÖNETİMLER ÖZERKLİK ŞARTI

Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı, Avrupa Konseyi'nin ileri sürdüğü bir düzenlemedir. Avrupa Konseyi, II. Dünya Savaşından büyük bir yıkım ile çıkan Avrupa'da halklar arasında kin, düşmanlık ve çatışmayı ortadan kaldırıp güven ve işbirliğini sağlamak için 1949 yılında 10 Avrupa ülkesinin Londra Antlaşmasını imzalamasıyla kurulmuştur. Türkiye, Yunanistan ve İzlanda ile birlikte 3 ay sonra oluşuma dâhil edilmiştir (http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 30.09.2019). Konsey, demokrasinin, kişisel bir hak kullanımından öte bir anlayışla, ülkenin tamamında varlığı hissedilen bir özgürlük alanı olarak görülmesi, yerel ve bölgesel düzeyde demokrasinin devamlılığı ilkelerinden hareketle yerel yönetimleri demokrasinin ilk basamağı olarak değerlendirmektedir (Karaman, 2018: 11-12). Konsey'in, yerel yönetimler haricinde insan hakları, Avrupa kültürü, hukuki sorunlar, mülteciler gibi konuların yanı sıra genel sağlık ve ekonomik sorunlar üzerinde de çalışmaları vardır (Öztaş ve Zengin, 2008:47-48).

Yerel yönetimlerin, demokratik rejimin temel öğelerinden biri olduğu yaygın bir şekilde kabul gören bir düşüncedir. Halka en yakın kuruluşlar olarak yerel yönetimleri geliştirmek ve daha otonom bir statüye kavuşturmak Batılı gelişmiş ülkelerin öncelikli hedeflerinin başında gelmektedir. Bu açıdan yerelleşme, ulus-devlete bir tehdit değil bütünleşmeye destek olan bir

unsur olarak görülmektedir. Yerel özgürlükler, Batı'da vazgeçilmez bir değer atfedilen insan haklarının ve demokrasi ilkelerinin ayrılmaz bir parçasını oluşturur (Keleş, 1995:4).

Avrupa Konseyi tarafından 15 Ekim 1985 tarihinde imzaya açılan ve 1988 tarihinde yürürlüğe giren Şart, önsöz ve üç ana bölümden oluşmaktadır. Önsöz'de Avrupa Konseyi'nin, üyeleri arasında ortak değerleri korumak, geliştirmek ve birliği sağlamlaştırmak amacına dayandığı, bunun temini için idari yönden anlaşmaların oluşturulması gerektiği belirtilmiş; yerel otoritelerin demokratik rejimin temellerinden biri olduğundan ve üye devletlerce vatandaşların kamu işlerinin sevk ve idaresine katılma hakkını ve bu hakkın gerçek yetkilere sahip yerel makamların varlığına bağlı olduğundan bahisle, vatandaşa yakın, etkili bir yerel yönetim mekanizmasının oluşturulmasının önemine değinilmiştir. Önsöz'de, ayrıca, demokratik değerlere ve adem-i merkeziyetçi bir Avrupa'nın tesisine katkı sağlaması açısından farklı Avrupa ülkelerinde özerk yerel yönetimlerin korunup güçlendirilmesi, bunun da ancak, karar organları demokratik şekilde oluşturulmuş, sorumlulukları ile orantılı mali kaynaklara ve geniş özerkliğe sahip yerel makamların varlığı ile sağlanacağı vurgulanmıştır (Resmi Gazete, 3 Ekim 1992, Sayı: 21364).

Şart'ın bölümlerine baktığımızda, birinci bölümde; yerel makamların yetki ve sorumluluklarına yasal mevzuatta yer verilmesi, yetkilerinin sınırları ve bu sınırların korunması, yerel idarelerin üstlendiği görevlere dair idari örgütlenmelerine, yerel düzeydeki sorumlulukların kullanılma koşullarına, yerel makamların idari denetimine, mali kaynaklarına, kendi aralarında birlik kurma ve birliklere katılma, yasal düzeyde yerel yönetimlerin korunmalarına ilişkin hususlara değinilmiştir. İkinci bölümde; Şart'ı onaylayan devletlerin yükümlülük ve sorumluluklarına, Şart'ın kapsayacağı makamlara, taraf ülkelerin Avrupa Konseyi'ne yükümlülükleri ve buna ilişkin gerçekleştirdiği işlemleri ile ilgili bilgi sağlama yükümlülüğüne yer verilmiştir. Şart'ın son bölümünde ise imza, onay, yürürlüğe girme gibi uygulama ve yürürlüğe ilişkin kurallara yer verilmiştir.

Şart'ın 12'nci maddesi, "Her Akit Taraf, bu Şart'ın I. Bölümündeki paragraflardan en az 10 tanesi aşağıdakilerin arasından seçilmek üzere en az 20 paragrafı ile kendisini bağlı kabul etmeyi taahhüt edecektir" ibaresine yer vermiştir. Buna göre akit tarafı olan devletler Şart'ın en az 20 paragrafını kabul etmek durumundadır. Bu 20 paragrafın içerisinde de Şart'ın aşağıda belirtilen madde paragraflarından (fıkralarından) en az 10 tanesi seçilmiş olacaktır. Bu madde ve fıkralar şunlardır: Madde 2, Madde 3'ün birinci ve ikinci fıkraları, Madde 4'ün birinci, ikinci ve dördüncü fıkraları, Madde 5, Madde 7'nin birinci fıkrası, Madde 8'in ikinci fıkrası, Madde 9'un birinci, ikinci ve üçüncü fıkrası, Madde 10'un birinci fıkrası ve Madde 11.

1.1. Üye Ülkelerin Şart'a Tepkileri

1985'de imzaya açılan ve 1988 tarihinde yürürlüğe giren Şart'ı, o dönemde üye devlet sayısı 36 olan Konsey'in 21 üyesi hemen imzalamıştır. Aralarında İsviçre ve İngiltere'nin de olduğu 8 ülke ise imzalamaktan ilk anda imtina etmiş, süreç içerisinde hem imzalayıp hem de yürürlüğe koymuşlardır (Keleş, 1995:5).

Şart, hâlihazırda, Konsey'e üye olan 47 devletin tümü tarafından imzalanmış ve onaylanmış durumdadır. Şart'a taraf olan Avrupa Konseyi ülkelerinden aralarında Türkiye'nin de bulunduğu 34 ülke, bazı maddelere çekince koymuştur. Nitekim, Şart'ın 12'nci maddesi gereğince üye devletlere açıkça çekince koyma hakkı tanımıştır. Türkiye,

Şart'ı, 21 Kasım 1988 tarihinde imzalamıştır. Şart, 9 Aralık 1992 tarihinde TBMM tarafından kanunla uygun bulunmasından sonra 15'inci madde gereğince ülkemiz açısından 1 Nisan 1993 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Fransa ise 15.10.1985'de Şart'ı imzalamış, 17.01.2007 tarihinde parlamentosundan onay almış, 01.05.2007 tarihinde de yürürlüğe koymuştur. Şart, taraf devletleri, yerel yönetimlerin siyasi, idari ve mali yönlerden bağımsızlığını güvence altına almaya yönelik zorlayıcı ve bağlayıcı kurallar içerdiğinden yerel yönetimlerin haklarının korunabilmesi adına önemli bir güvence sağlamaktadır (Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi, Erişim Tarihi: 05.10.2019).

Yerelleşme konusunda, 1980'li yıllardan itibaren Türkiye'ye göre çok daha radikal kararlar alıp uygulamasına rağmen Fransa'nın, Şart'ı, Türkiye'den çok sonra yürürlüğe koyması durumu söz konusudur. Fransa açısından Şart'ı imzalamakta aceleci olunmaması, ilke düzeyinde çekincelerin varlığı, hükümetin iç idari örgütlenmeyi ilgilendiren bir konuda uluslararası bir anlaşmayı imzalamak istememesi, bu durumun nedenlerindedir (Kayıkçı, 2003: 39). Aşağıdaki tabloda Türkiye ve Fransa'nın Şart'a koydukları çekinceler gösterilmiştir.

Tablo 1: Şart'a çekince konulan maddeler (Türkiye ve Fransa)

Ülke	Çekince Konulan Madde/Fıkra
Türkiye	Madde 4/6, Madde 6/1, Madde 7/ 3, Madde 8/3, Madde 9/4-6-7, Madde 10/2-3, Madde 11
Fransa	Madde 7/2

Şart'ın Madde 12'sine göre Türkiye, toplam 30 madde ve fıkranın 10 tanesine çekince koymuş ve 20'sini kabul etmiştir. Fransa ise sadece 1 fıkraya çekince koyarak kalan 29 madde ve fıkrayı kabul etmiştir.

2. TÜRKİYE'DE YEREL YÖNETİMLER

Osmanlı Devletinde kamusal nitelikteki hizmetler, merkezi bütçe haricinde tımar ve vakıf adı verilen sistemler yoluyla karşılanmıştır. Tımar sistemi, taşranın özerk ve mahalli yapısını temsil ederken vakıfların görevi, yerleşimlerdeki halkın eğitim, sağlık, bayındırlık gibi ihtiyaçlarını temin etmek noktasında olmuştur (Özsoy, 2000:625). Batı'da yerel yönetimlerin ve yerel katılımın ortaya çıkışı, sosyo-ekonomik gelişmelerle aynı düzlemde gerçekleşirken, Osmanlılarda 19. yüzyılda dış dünyaya açılma, kentlerin büyümesi ve özellikle azınlıkların yönetime katılma talepleri sonucunda ortaya çıkmıştır (Eryılmaz, 1995:340). Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere ve Fransa'nın yanında Rus Çarlığı ile savaştığı yıllarda bu devletlerin vatandaşlarının yaşadığı payitaht İstanbul'da, ecebi nüfusun daha temiz ve nezih bir kent ortamında yaşamalarını sağlamak için bir belediye teşkilatının oluşturulması yönünde tavsiye ve telkinleri, İstanbul'da, Paris benzeri belediye örgütünün kurulmasına ön ayak olmuştur. Bu bağlamda, Osmanlı Devletinde ilk belediye teşkilatının oluşumunda Batı ile imparatorluk arasındaki siyasi ve diplomatik ilişkilerin etkili olduğu söylenebilir (Türe, 2000:38). Bu ilk yerel oluşumun akabinde yine yabancıların yoğun olduğu

İstanbul'un Galata bölgesinde 1857'de Paris komünü örnek alınarak Altıncı Daire-i Belediye idaresi teşkil ettirilmiştir (Alada, 1988:137-138). Türk idare tarihi içerisinde il özel idareleri ve belediyeler, Tanzimat dönemi reformları sonrası Fransız yönetim sisteminden ülkemize aktarılırken Tanzimat öncesinde mevcut olup günümüzde de varlığını sürdüren ilk yerel yönetim birimi konumundaki köy yönetimleri, Türk toplumunun siyasi, sosyal ve idari ihtiyaçlarının doğal bir süreci sonucunda oluşmuştur (Ünal, 2011:245).

1789 Fransız Devrimi ve devrimin öne çıkardığı özgürlük, eşitlik, adalet, egemenlik, akılcılık, laiklik gibi ilkeler tüm dünyayı olduğu gibi Osmanlı Devletini ve devamında Türkiye Cumhuriyetinin ideolojisini de derinden etkilemiştir. Türk Anayasa tarihinde Fransız devriminin yukarıda sayılan ilkeleri, anayasal metinlerde kendine yer bulmuştur (Öktem, 2011:272). Türkiye'nin yönetim yapısı, Napolyon Fransa'sından devralınan merkeziyetçi bir yapıyı işaret eder ve yerel yönetimler, Fransa'da olduğu gibi Türkiye'de de merkeziyetçilikten yoğun şekilde etkilenmiştir (Keleş, 1994:3). Hukuki rejim, taşra örgütlenmesi, belediye yapılanması, eğitim sistemi, yasama faaliyeti gibi birbirinden farklı pek çok alanda Türk yönetim yapısı üzerindeki Fransız etkisi içerik ve kavram bazında net şekilde görülebilir (Karahanoğulları, 2004(a): 2-5). Osmanlı devrinde merkezi yönetimin taşra teşkilatlanması, 19'uncu yüzyıl'da oluşturulan Fransız idare hukuku kökenli "Vilayet Nizamnameleri"ne dayanmıştır. 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesiyle İmparatorluk, eyalet, sancak liva, kaza ve köy olmak üzere idari birimlere ayrılmış, süreç içerisinde "Eyalet" adı "vilayet" olmuş, "sancak" yerine "liva" denilmekle birlikte iki ad eş anlamda kullanılmıştır (Çadırcı, 1991:258). 22 Ocak 1871 tarihinde ise İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi çıkarılarak, ülke idari yönden yeni baştan düzenlenmiştir. 1913 tarihli İdare-i Umumiye-Vilayet Kanun-u Muvakkatı ile de il özel idaresi kurulmuştur. 1876 Kanun-u Esasisi'nde yetki genişliği ve görevler ayrımı anayasal ilkelerden sayılmıştır. Gerçekleştirilmeye çalışılan yasal düzenlemelere rağmen, İmparatorluk devrindeki yerel yönetimler için, merkezin yoğun baskı ve denetimi altında yeterli düzeyde kurumsallaşamamış bir yerel yönetim sisteminden bahsetmek mümkündür. Bu anlayış, daha sonraları, bir gelenek haline dönüşmüştür (Ortaylı ve Tekeli, 1978:22-23). Bunda şüphesiz, İmparatorluğun çok uluslu yapısı yanında peyder pey kaybedilen toprakların etkisi ile oluşan bölünme ve devletin zayıflama korkusu etkili olmuştur (Şahin, 2017: 28).

Ülkemizin yerel yönetim tarihi içerisinde, Cumhuriyet rejimine geçiş sürecinin Anayasası olarak kabul edebileceğimiz ilk Anayasalardan 10 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, merkez-taşra örgütlenmesine ilişkin önemli hükümleri içerir. 1921 Teşkilat-ı Esasiye'si idari taksimatı vilayet, kaza ve nahiye şeklinde belirlerken vilayeti, "mahalli umurda manevi şahsiyeti ve muhtariyeti haiz" olarak nitelendirmiş, "Vilayet şuraları"ndan bahsetmiştir. Anayasa, kazalara tüzel kişilik tanımazken nahiyelere kendi iç işleyişinde özerklik ve tüzel kişilik tanımıştır (1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, Düstur:196). 1924 Anayasası ise 1921 Anayasası'nın adem-i merkeziyetçi anlayışından merkeziyetçiliğe kayan bir yaklaşımı benimsemiştir. Nitekim 1924 Anayasası'nda il yerel yönetiminin yetkileri anayasada sayılmamış, il ve bucak meclislerinden söz edilmemiştir (Uygun, 2015:7). Cumhuriyetin ilk yıllarında yerel yönetimlere yönelik yapılan yasal düzenlemelere baktığımızda, 1924 tarihli 417 sayılı Ankara Şehremaneti Kanununun Cumhuriyetin başkentine özel bir düzenleme olarak yasalaştırıldığı görülür. Yine, nüfusun büyük ölçüde kırsalda yaşıyor olmasının da etkisiyle öncelikli olarak çıkarılan kanunlardan bir diğeri de,

aynı tarihli ve 442 sayılı Köy Kanunu'dur. Belediyelere yönelik kapsamlı bir düzenleme ise 1930'da çıkarılan 1580 sayılı Belediye Kanunu ile gerçekleştirilmiştir. Kanunda Ankara ve İstanbul için ayrı maddeler göze çarpar iken, tüm belediyeler için ortak husus, bunların, merkezi yönetimin ağır denetimi altında olmalarıdır. Kanun, belediyelere, görevlerini yapacakları bir hareket alanı ve yetkiyi vermiştir fakat durum, bu görevlerin çoğunun bir süre sonra merkezi idarece üstlenildiği bir sürece evrilmiştir (Görmez, 2000:83). Cumhuriyetin kuruluş yıllarının güç koşulları, yenilikleri tüm ülkeye benimsetme ve kalıcı kılma zorunluluğu, devletin teşkilatlanma, görev üstlenme ve hizmet ifa etme çabaları nedeniyle yönetimde merkezîyetçiliğe ağırlık veren bir anlayış idari sisteme hâkim olmuş; çıkarılan kanunlar ve oluşturulan kurum ve kuruluşlarla bir yandan yerel yönetimlerin görevleri peyder pey merkezi idare kuruluşlarına aktarılırken, diğer yandan mali kaynakların yetersizliği, ilk yıllarda, yerel yönetimleri oldukça güç durumda bırakmıştır (Aytaç, 1994:8). 1961 ve 1982 Anayasa'ları, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esasları dâhilinde, idarenin kuruluş ve görevlerini açıklarken her iki Anayasa'da da mahalli idare tanımına yer verilmiştir. 1961 Anayasası'nın hüküm sürdüğü planlı ekonomi dönemi boyunca merkezi idarenin yoğun denetimi ve yerel makamların sınırlı mali kaynaklara bağlı gelir yetersizlikleri klasikleşmiş sorunlar olarak varlığını sürdürmüştür. İç göç hareketlerinin hızlandığı, kentlerdeki nüfusun hızla arttığı, gecekondulaşma ve çarpık kentleşmeye bağlı altyapı eksikliklerinin somut şekilde ortaya çıktığı bu dönemde belediye, il özel idare ve köyler ile ilgili kapsamlı bir değişikliğe gidilmemiştir.

1980'li yıllar, merkezi idarenin dünya genelinde etkili olan neo-liberal ve yeni sağ politikalarından etkilendiği, merkez-yerel ilişkilerinin yeni dünya gündemi doğrultusunda yeni baştan şekillendiği, Türkiye'de de benzer düzlemde adem-i merkezileşme yönünde gelişmelerin yaşandığı yıllardır. Bu süreçte, 3030 sayılı Büyükşehir Belediyelerin Yönetimi Hakkında Kanun, 3194 sayılı İmar Kanunu, Toplu Konut Kanunu ve Gecekondu Kanunu gibi yasal düzenlemeler gerçekleştirilmiş, belediye gelirlerinde önceki dönemlere göre artışlar gözlenmiştir (Görmez, 2000:84-85). 1980 sonrası yerelleşme politikalarında sosyo-ekonomik değişimler, teknolojik ilerlemeler, yeni kamu yönetimi anlayışı, Avrupa Birliği (AB) benzeri uluslararası oluşumlar gibi dış kaynaklı dinamiklerin yanı sıra Türk kamu yönetimindeki aşırı merkezi yapılaşma, merkez ile yerel arasındaki orantısız yetki ve görev paylaşımının yarattığı sorunlar, yerel düzeyde katılımın istenilen düzeyde olmaması, yetersiz mali kaynak, kamu sektöründeki verimsizlik, bürokrasinin ağır ve yavaş işlemesi gibi tespit ve sorun alanlarına çözüm bulma arayışlarının yer aldığı iç dinamikler etkili olmuştur (Arslan vd..2016:45). Özellikle 2000'li yıllarda genelde kamu yönetiminde, özeldede ise yerel yönetim politikalarında kayda değer değişiklikler yapılmıştır. Bu kapsamda, 2003 yılında Kamu Yönetimi Temel Kanunu Tasarısı hazırlanmış, güncelliği kalmayan belediye ve il özel idare kanunları kaldırılarak 5302, 5393, 5216 sayılı kanunlar kabul edilmiştir. Mahalli İdarelerin birlik kurabilmelerine ilişkin usul ve esasların yer aldığı 2005 tarihli 5355 sayılı Kanun, yürürlüğe konulmuştur. 2008 yılında kabul edilen 5779 sayılı İl Özel İdarelerine ve Belediyelere Genel Bütçe Vergi Gelirlerinden Ayrılan Paylar yasası ile merkez-yerel arasındaki gelir dağılımı yeniden düzenlenmiş ve yerel makamların mali gücü, önceki dönemlere göre iyileştirilmeye çalışılmıştır.

3. FRANSA'DA YEREL YÖNETİMLER

Fransa ülkesi, adını, ülkenin ilk siyasi birliğinin kurucusu olan Franklardan alırken 16'ncı yüzyıldan itibaren ülke yönetimi Bourbon hanedanına geçmiştir. Bourbon hanedanı zamanında Fransa, mutlak monarşiye dayalı, güçlü merkezîyetçiliği ile öne çıkan ülke durumuna gelmiştir (Eroğul, 2001:143). 1789 Fransız Devriminden sonra, Napolyon Bonapart, yönetimi devralmıştır (Demir, 2013:135). Napolyoncu devlet geleneğinde, devlet, birliğin ve bölünmezliğin simgesi; toplumsal bölünmeyi ortadan kaldırarak ulus oluşturma faaliyetinin esas unsurudur. Bu yönüyle Fransa, tarihin farklı dönemlerinde pek çok ülkeye örnek teşkil etmiştir. Napolyoncu yönetim anlayışı, aşırı merkezileşmiş bir yapıyı sergiler. Özellikle illerdeki valiler bu yapının önemli bir parçasıdır. İdare hukuku, Fransız yönetim yapısının hukuksal çerçevesini oluşturur (Karahanoğulları, 2004(a):3). Devrim ile beraber yoğun merkezîyetçiliğin hüküm sürdüğü ülkede 1800'lü yılların ortalarından itibaren yerel demokrasinin başlangıcına yönelik yasal düzenlemeler göze çarpar. 5 Nisan 1884'te Belediye Yasası çıkarılmıştır. 1958 Anayasasında yerel yönetimler, ayrı bir başlık altında yer almıştır (Turan, 2013:6-7). Anayasa'ya göre, yerel yönetim birimleri belediyeler, iller, bölgeler, özel statülü idareler ve deniz-aşırı idarelerden oluşmaktadır.

Fransa'da 1958'de ilan edilen V. Cumhuriyet, merkezîyetçiliğin cumhurbaşkanında temerküz ettiği bir yapılanma ile cumhuriyetçi, liberal ve parlamenter geleneğe bağlılık gibi iki önemli motivasyon kaynağı üzerine inşa edilmiştir (Karahanoğulları, 2004(a):8). Merkezi yönetimde yapılan değişiklik ile yürütme gücünün Cumhurbaşkanı ile Başbakan ve hükümeti arasında paylaştırıldığı, hükümet sistemi içerisinde Bakanların, Başbakanın teklifi ve Cumhurbaşkanının ataması ile görev yaptığı bir sistem benimsenmiştir (Erbay, 1999:58-59). Merkezi yönetimin taşra teşkilatı bölgeler, iller ve ilçeler şeklinde üçlü bir yapılanma ile örgütlenmiştir. Bölgeler ve iller aynı zamanda yerel yönetimlerin de teşkilatlandığı idari birimlerdir. Bakanlar Kurulu tarafından atanan vali, bölge veya illerde merkezi hükümeti temsil eder ve kendi sorumluluk alanındaki polis, tarım, bayındırlık, sağlık, çevre, istihdam gibi hizmetleri yerine getirir (Kayıkçı, 2003:2-3).

I. Cumhuriyet Döneminden V. Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreçte Fransa'nın yerel yönetimlerinin yapısında esasen köklü değişiklikler olmamıştır. Bu süreçte, yerel yönetimler üzerindeki güçlü merkezi hegemonyanın varlığı tüm dönemler için ortak bir özelliktir (Türkoğlu, 2009:31-33). Katı merkezîyetçi yapının, hızla dönüşen dünyaya uyum sağlamada sorun yaratması, küresel ölçekte devletin yeri ve konumunun sorgulanmaya başlaması ile birlikte Fransa'da, 1970'lerden itibaren merkez-yerel ilişkisinin yeniden düzenlenmesi fikri olgunlaşmaya başlamıştır (Eliçin, 2017:38). 1982-1986 döneminde yapılan yerel yönetim reformları ile merkezin yerel birimler üzerindeki baskısı önemli oranda kaldırılmıştır. Sosyalist François Mitterand'ın cumhurbaşkanlığında gerçekleştirilen 1982 reformu, yerel idarelere, merkezi idareye ait birtakım yetki ve görevlerin aktarımını, kendi mali kaynaklarını yaratma, organ ve işleyişlerini daha demokratik hale getirmeye yönelik bir dizi düzenlemeyi içerir (Karaer, 1990:54). 1983'den itibaren yetkilerin transferine ilişkin yasalarla yetkilerin devlet ile yerel yönetimler arasında paylaştırılmasında, devletin, belediyelerin, illerin ve bölgelerin yetkilerinin mümkün olduğu ölçüde birbirinden ayrılması ve her yetki alanı ve buna karşılık gelen kaynakların devlete, belediyelere, illere ve bölgelere tahsis edilmesi ilkeleri gözetilmiştir (Ünusan, 1996:103). 2 Mart 1982 tarihli Komünler, İller ve Bölgelerin Hakları ve Özgürlükleri Hakkındaki Kanun, merkez-yerel arasındaki ilişkileri

yeniden belirlerken, vesayet noktasında merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerindeki tahakkümünü sınırlandırmıştır. Kanun ile bölgeler, birer yerel yönetim birimi hüviyetini kazanırken, valinin, il özel idarenin icra organı olma sıfatı, il genel meclisi başkanına geçmiştir. 6 Şubat 1992 tarihli Cumhuriyetin Taşra Yönetimi Hakkında Kanun ile merkezi yönetimin taşra birimlerine, yetki genişliği ilkesi kapsamında yetki aktarımı sağlanarak, merkezin iş yükü hafifletilmeye çalışılmıştır. Valiye ise merkezin taşra birimleri ile yerel yönetimler arasında bir hiyerarşinin bulunmadığı düşüncesiyle arabuluculuk görevi verilmiştir (Sobacı, 2009:152). 1990’lar boyunca yerel yönetimlerin, sorumlulukları oranında mali kaynak ve daha fazla özerklik talebi 2000’li yıllarda yapılacak yeni reformlara zemin hazırlamıştır. Fransa Anayasasında 2003 yılında yapılan değişikliklerle yerelin bu yöndeki talepleri büyük ölçüde karşılanmıştır. 2003 yılında yapılan değişikliklerle bir yerel yönetim birimi olan “Bölge yönetimi” Anayasa’ya girmiş, yerel birimler, Anayasal statüye kavuşturulmuş, idarenin merkezsizleştirilmesi, gözetilen hedeflerden birini oluşturmuştur (Karahanoğulları, 2004(b): 1-3). 2010 yılında yapılan yasal düzenlemede ise yerel yönetim birimlerinin yetki ve görevleri düzenlenmiştir (Eliçin, 2017:40-43).

4. ÖZERKLİK ŞARTI BAĞLAMINDA TÜRKİYE VE FRANSA’NIN DEĞERLENDİRİLMESİ

Avrupa Konseyinin iki üyesi, Türkiye ve Fransa, Şart’ı imzalayarak yürürlüğe koymuşlardır. Her iki ülkenin de Şart’ı imza tarihleri ve yürürlüğe koyma tarihleri birbirinden farklıdır. Türkiye’nin şartı imzalaması ile yürürlüğe koyması arasında yaklaşık beş yıl gibi bir süre olmasına karşın Fransa’da bu süre yaklaşık yirmi iki senedir. Türkiye açısından Şart’ın gerekleri, yürürlüğe girmesinden sonraki süreçte yapılan düzenlemelerle yerine getirilmeye çalışılırken, Fransa, yürürlüğe koymadan önce gerçekleştirdiği reform ve düzenlemelerle büyük ölçüde Şart’ın gereklerini yerine getirmiştir. Birinci Bölümünün 2’nci ve 11’inci maddeler arasında yer alan hükümleri ışığında her iki ülkenin durumuna bakacak olursak;

“Özerk Yerel Yönetimlerin Anayasal ve Hukuki Dayanağı” başlığı altında Madde 2’de, özerk yerel yönetimler ilkesinin ulusal mevzuatla ve uygun olduğu durumlarda Anayasa ile tanınacağı belirtilmiştir. Türkiye ve Fransa bu maddeye herhangi bir çekince koymamıştır. Zira her iki ülkenin Anayasa’sında da yerel yönetimlere yer verilmiştir.

“Özerk Yerel Yönetim Kavramı” başlığı altında toplam iki fıkradan oluşan Madde 3’de, özerk yerel yönetimin tanımı ve niteliği belirtilmiştir. Buna göre, özerk yerel yönetim, yerel makamların yasal sınırlar içinde kamu işlerinin önemli bir bölümünü kendi sorumluluklarında ve yerel halkın çıkarları yönünde düzenleme ve yönetme hak ve imkânı demek olup, (ikinci fıkroda) söz konusu hakkın, genel, eşit oya dayanan, gizli seçim ile serbestçe seçilmiş üyelerden oluşan ve kendine karşı sorumlu bir yürütme organına sahip meclisler tarafından kullanılacağı; ayrıca bu hükmün vatandaşlardan oluşan meclislere, referandumlara, vatandaşların doğrudan katılımına imkân veren başka yöntemlere başvurulabilmesini engellemeyeceği ifade edilmiştir.

Her iki ülke de Madde 3 fıkralarına bir çekince koymamıştır. Dahası, Türkiye için Şart’ın 3’üncü maddesine uygun bir şekilde, il özel idarelerinin, belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin karar organı olan meclisleri, seçimle iş başına gelmiş üyelerden oluşmaktadır. 5393 ve 5216 sayılı Kanun’lar ile meclis kararlarının yürürlüğe girme usulü değiştirilmiş, belediye ve büyükşehir belediyeler için mülki idare amirinin; il özel idareleri için valinin

kararları onama yetkisi kaldırılmıştır. Yeni durumda alınan kararların yürürlüğe girmesi, kararların mülki idare amirine/valiye gönderilmesi ile olmaktadır. Belediye meclisi ve il genel meclisinin fesih gerekçelerinin daraltılması ve feshin zorlaştırılmış şartlara bağlanması, belediye ve büyükşehir belediye bütçelerinin onaylanmasında mahallin en büyük mülki amiri; il özel idare bütçesinin onaylanmasında İç İşleri Bakanlığı'nın onama yetkisinin kaldırılarak bu yetkinin meclislere verilmesi belediye, büyükşehir belediye ve il özel idarelerinin özerkliğini arttırmıştır. Benzer şekilde, 5302 sayılı yasa, il genel meclisine valinin başkanlık etmesine dair hükmü kaldırmış ve meclisin kendi üyeleri arasından meclis başkanı seçme usulünü getirmiştir. Bu durum, il özel idarelerinin özerkliğini güçlendirmiştir (Sobacı, 2015: 19-22).

Şart'ın hükümleri, Fransa Anayasası'nda 72'nci maddede karşılanmıştır. Madde hükmünde, mahalli idarelerin, kendi düzeylerinde en iyi şekilde yerine getirilebilecek yetkilerinin tamamı için gereken kararları alabileceği belirtilmiş, yasada öngörülen şartlar çerçevesinde, seçilmiş meclislerince serbest biçimde yönetileceklerine ve görevleri icabı düzenleyici işlem yapma yetkisine sahip oldukları vurgulanmıştır. 2 Mart 1982 tarihli Belediyelerin, İllerin ve Bölgelerin Hak ve Özgürlüklerine İlişkin Yasa, yerel yönetimler üzerinde valinin sahip olduğu vesayet yetkilerini kaldırmış; ilde, valinin sahip olduğu yürütme gücünü genel meclise vermiştir (Kayıkcı, 2003: 1).

Şart'ın Madde 4'ü "Özerk Yerel Yönetimin Kapsamı" ile ilgilidir ve altı fıkradan oluşmaktadır. İlk fıkrada yerel yönetimlerin yetki ve sorumluluklarının Anayasa ve kanunla belirleneceği ancak bu şekilde belirlenmesinin yerel yönetimlere kanuna uygun başka yetki ve sorumluluklar verilmesini engellemeyeceği; ikinci fıkrada, yerel yönetimlerin yasal sınırlar içinde, yetki alanı dışında bırakılmayan ya da başka bir makamın görevlendirilmediği tüm konularda faaliyette bulunmak adına tam takdir hakkına sahip olacağı; üçüncü fıkrada, bir görevin kapsam ve mahiyeti ile ekonomi gereği ile başka bir makama gördürülmesi durumu hariç olmak üzere genellikle ve tercihan vatandaşa en yakın makamlarca yerine getirilmesi; dördüncü fıkrada, yerel makamların yetkilerinin tam ve münhasır olduğu ve merkezi ya da bölgesel başka makamlarca zayıflatılamayacağı; beşinci fıkrada, yerel makamın merkezi ya da bölgesel makamca yetkilendirildiğinde bu yetkinin yerel şartlara uyumlu kullanılması için yerel makama takdir hakkı tanınması; altıncı fıkrada, yerel makamı ilgilendiren tüm konulara ilişkin planlama ve karar alma sürecinde kendilerine imkân dâhilinde danışılması hususlarına yer verilmiştir. Birinci, ikinci ve dördüncü fıkralar yerel yönetimlerin temel yetki ve sorumluluklarını belirten hükümlerdir. Üçüncü fıkra, hizmette yerellik ilkesini ifade etmektedir (Keleş, 1995: 12). 5393, 5216 ve 5302 sayılı Kanunlar ile yerel yönetimlerin yetki ve sorumlulukları belirlenmiştir. 5302 sayılı Kanun'un 6'ncı, 5393 sayılı Kanun'un ise 14'üncü maddesinde hizmetlerin, vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemlerle sunulacağına yer verilmiştir. Türkiye, altıncı fıkraya şerh koyarken Fransa açısından madde 4'ün fıkraları hakkında herhangi bir çekince söz konusu değildir. Nitekim, Fransa Anayasa'nın 34'üncü maddesinde yerel yönetimlerin yetkilerinin yasa ile düzenleneceği ifade edilmiş ve bu kapsamda yerel yönetimlerin yetkileri 1983 tarihli Yetkilerin Transferi Yasası'nda belirtilmiştir (Bulgan, 2008: 120).

Şart'ın Madde 5'i, "Yerel Yönetim Sınırlarının Korunması" ile ilgili olup, sınırlarda mümkünse referandum yoluyla ilgili yerel topluluğa danışılmadan değişiklik yapılamayacağı vurgulanır. 5302 sayılı Kanun'da, il özel idarelerinin görev alanı, belli görevler için belediye

sınırı, belli görevler içinse il sınırı olarak belirlenirken; büyükşehir belediyeleri için 6360 sayılı Kanun ile il özel idareleri kaldırıldığından, buralarda görev bölgeleri, il mülki sınırları olarak tespit edilmiştir. 5393 sayılı Kanun'un 7'nci maddesi, "Sınır uyuşmazlıklarının çözümü", 8'inci maddesi ise "Birleşme ve katılma" konusunu düzenler. Kanun'a göre, sınır uyuşmazlıklarının çözümünde her ne kadar yerel meclisler görüş beyan etse de nihai karar valinin tasarrufundadır. Birleşme ve katılmalar da belediyelerin mevcut sınırlarında değişikliğe sebep olabilecektir. Kanun'un (Madde 8),

"Bir belde veya köyün veya bunların bazı kısımlarının meskûn sahasının, komşu bir beldenin meskûn sahası ile birleşmesi veya bu sahalarda arasındaki mesafenin 5.000 metrenin altına düşmesi ve buralarda oturan seçmenlerin yarısından bir fazlasının komşu beldeye katılmak için başvurması hâlinde, katılacak belde sakinlerinin oylarına başvurulmaksızın, katılmak isteyen köy veya belde veya bunların kısımlarında başvuruya ilişkin oylama yapılır." Hükmü, sınırlar konusunda referandum yoluyla yerel topluluğa başvuru yolunu ifade etmektedir.

Fransa açısından maddenin gereği, Anayasa'nın 72-1 Maddesinde yer alan,

" (...) Yerel yönetimlerin sınırlarının değiştirilmesi, yasayla belirlenen şartlar dâhilinde, seçmenlerin görüşüne başvurularak gerçekleştirilebilir." İbaresini ile yerine getirilmiştir.

Şart'ın 6'ncı maddesi, "Yerel Makamların Görevleri İçin Gereken Uygun İdari Örgütlenmeler ve Kaynaklar" ile ilgili olup iki fıkradan oluşmaktadır. Türkiye tarafından çekince konulan ilk fıkra, yerel makamların kendi iç idari örgütlenmelerini, bunları yerel ihtiyaçlarla uyumlu kılmak ve etkin idare sağlamak amacıyla, kendilerinin kararlaştırabileceği ile ilgilidir. 5393 sayılı Kanun'un 48'inci ve 5302 sayılı Kanun'un 35'inci maddesinde, sırasıyla beldenin ve ilin nüfusunun, fizikî ve coğrafî yapısının, ekonomik, sosyal ve kültürel özellikleri ile gelişme potansiyelinin dikkate alınması suretiyle ihtiyaca göre diğer birimlerin kurulması, kaldırılması veya birleştirilmesinde belediye meclisi ve il genel meclisinin yetkili kılınması durumu belirtilmiştir. Böylece, Türkiye açısından, çekinceli durum ortadan kalkmıştır.

Fransa açısından Anayasa'nın 34'üncü ve 72'nci maddeleri bu fıkra hükmünü karşılamaktadır (Kayıkçı, 2003: 40). İkinci fıkra, yerel idarelerde çalışan personelin çalışma koşullarının liyakat ve yeteneğe göre ayarlanması ile ilgilidir ve her iki ülke açısından bu fıkra hükmü herhangi bir şerhe tabi değildir.

Şart'ın Madde 7'si, "Yerel Düzeydeki Sorumluluğun Kullanılma Koşulları" ile ilgili olup, üç fıkradan oluşmaktadır. İlk fıkra, yerel görevlilerin, görevlerini özgürce yerine getirebilme imkânı ile ilgilidir. Fransa'nın Şart'a dair koyduğu tek çekince olan ikinci fıkra, yerel görevin ifası ile ilgili harcamaların, görevlilerin ücret ve sigorta primlerinin ödenmesi ile ilgilidir. Üçüncü fıkra, yerel seçilmişlerin görevleri ile bağdaşmayacak işlev ve faaliyetlerinin kanunla ya da temel hukuk ilkelerine göre belirlenmesi ile alakalıdır. Bu fıkra hükmüne de Türkiye çekince koymuştur. 5393 sayılı Kanun'un "Başkan ve meclis üyelerinin yükümlülükleri" başlıklı 28'inci maddesi ve 5302 sayılı Kanun'un "Meclis üyelerinin yükümlülükleri" başlıklı 20'nci maddesindeki hükümler ile konulan çekince büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Madde 8, "Yerel Makamların Faaliyetlerinin İdari Denetimi" ile ilgilidir ve toplam üç fıkradan oluşur. Birinci fıkra, yerel makamların idari denetiminin kanun ve Anayasa hükümleri doğrultusunda olması ile ilgilidir. İkinci fıkra, yerel makamların yetkili kılındıkları

işleri gereği gibi yapıp yapmadıklarının üst makamlarca idari denetime tabi tutulabilmesi ile ilgilidir. Türkiye'nin çekince koyduğu üçüncü fıkra ise, idari denetimde denetleyen makamın müdahalesinin, korunması amaçlanan çıkarların önemiyle orantılı olarak sınırlandırılmasını içerir. 5393 sayılı Kanun'un 55'inci maddesinde belediyelerin mali işlemler dışında kalan diğer idari işlemlerinin hukuka uygunluk ve idarenin bütünlüğü açısından İç İşleri Bakanlığı tarafından da denetlenebileceğine hükmeder. Madde 57'de ise beledi hizmetlerin aksamaması durumunda takip edilecek iş ve işlemler belirtilmiştir. Maddenin kapsamı 2016 yılında eklenen fıkralar ile genişletilmiştir. 5302 sayılı Kanun'un Madde 37'sinde ise il özel idarelerinin mali işlemler dışında kalan diğer idari işlemlerinin idarenin bütünlüğüne ve kalkınma planı ve stratejilerine uygunlukları açısından İç İşleri Bakanlığı, vali veya görevlendireceği elemanlar tarafından da denetlenebileceği belirtilmiştir. Belediye başkanlarının merkezi idare tarafından çeşitli nedenlerle görevden alınması, uygulamada, Türkiye açısından çekince konulan üçüncü fıkranın örneklerini oluşturur.

Fransa'da son yıllarda yapılan reformlarla valilerin yerel yönetimler üzerindeki “a priori” denetim yetkisi kaldırılarak “a posteriori” denetim şekline geçilmiş ve böylece yerel özerkliğin güçlendirilmesi amaçlanmıştır. 1982'den önce vesayet denetimi, kararların hukuka uygunluğu ve kamu yararı ölçütü doğrultusunda yapılmakta iken yapılan düzenleme ile denetimin sadece hukuka uygunluk denetimi ile sınırlandırılması sağlanmıştır (Bulgan, 2008:116).

Madde 9, “Yerel Makamların Mali Kaynakları” ile ilgili olup toplam sekiz fıkradan oluşmaktadır. Birinci fıkra, yerel makamlara yeterli mali kaynak sağlanması; ikinci fıkra, mali kaynağın sorumlulukla orantılı olması; üçüncü fıkra, mali kaynağın bir kısmının oranlarını yasal sınırlar içinde yerel makamın belirleyeceği yerel vergi ve harçlardan olması; dördüncü fıkra, mali kaynağın dayandığı mali sistemin çeşitliliği ve esnekliği; beşinci fıkra, zayıf mali yapıdaki yerel birimlerin korunması; altıncı fıkra, yeniden dağıtılan kaynakların yerel birimlere tahsisinde kendilerine danışılması; yedinci fıkra, hibelerin kullanımında yerel makamlara takdir hakkının tanınması; sekizinci fıkra ise, sermaye finansmanı için yerel birimin sermaye piyasasına girebilmesi ile ilgilidir. Türkiye 4, 6. ve 7. fıkralara çekince koymuştur. Mali yetersizlikler, Türkiye'de yerel idarelerin en önemli sorununu teşkil etmektedir. Yeterli mali kaynağın yerel yönetim birimlerine aktarılamaması, kanunlarla verilen görevlerin etkin şekilde yerine getirilmesinin önündeki en önemli engel olarak görülmektedir. 1982 Anayasası'nın 127'nci maddesinde mahalli idarelere görevleri ile orantılı gelir kaynakları sağlanacağı hüküm altına alınmıştır. Böylece, uygulamada olamasa bile en azından yasal düzeyde Şart'ın ilk iki maddesi karşılanmıştır. 5779 sayılı Kanun ile il özel idarelerine ve Belediyelere genel bütçe vergi gelirlerinden pay verilmektedir. Bununla birlikte, yerel yönetimlerin yerel gelir kaynaklarının oranlarını belirleme yetkisi bulunmamakta, yeni yerel kaynakların oluşturulmasında da görüşleri alınmamaktadır (Çevikbaş, 2012:56).

Fransa Anayasası'nın 72-2 maddesinde, mahalli idarelerin, yasayla belirlenen şartlar çerçevesinde, serbestçe tasarruf edebilecekleri gelirlere sahip olduğu, her türlü vergi gelirlerinin tamamını veya bir kısmını alabilecekleri, yasanın belirlediği sınırlar içinde, mahalli idarelere, vergilerin matrah ve oranının tespitine yasayla izin verilebileceği, vergi gelirleri ve öz kaynakların, her yerel yönetim kategorisi için, gelirlerinin tamamı içinde önemli bir bölümünü teşkil edeceği vurgulanmıştır. 1982-1986 yılları arasında gerçekleştirilen

reformlarda, yerel yönetimleri malî yönden rahatlatacak birçok düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Öncesinde yerel yönetimlerin yerel vergi oranlarını belirleme yetkileri bulunmazken, reformlar neticesinde, yerel yönetimlere, yerel vergi oranlarını belirleme yetkisi verilmiştir. Böylece, yerel yönetimlerin kendi gelirlerinin toplam gelirleri içindeki oranı % 50’yi geçmiştir (Yüksel, 2005:290).

Madde 10, “Yerel Makamların Birlik Kurma Ve Birliklere Katılma Hakkı” ile ilişkilidir ve üç fıkradan oluşur. Birinci fıkrada, yerel makamların yetkilerini kullanırken başka yerel makamlarla iş birliği yapabileceklerini ve birlik kurabileceklerini; ikinci fıkrada, devletlerin birliklere üye olma ve birliklere katılma hakkını tanıyacağını; üçüncü fıkra ise yerel makamların başka devletlerin yerel makamlarıyla işbirliği yapabileceklerini içerir. Türkiye, maddenin ikinci ve üçüncü fıkralarına çekince koymuştur. Ülkemizde yerel yönetimlerin kendi aralarında birlik kurmaları, Anayasa’nın 127’nci maddesi gereğince Cumhurbaşkanı’nın iznine tabi kılınmıştır. 5393 sayılı Kanun’un “Yurt dışı ilişkileri” başlıklı Madde 74’ünde belediyelerin, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı’nın izniyle, belediye meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabileceği, bu teşekkül, organizasyon ve yabancı mahallî idarelerle ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebileceği veya kardeş kent ilişkisi kurabileceğini kabul etmiştir. 5302 sayılı Kanun ise, yine aynı başlıklı Madde 62’sinde, il özel idarelerinin, faaliyetlerinin dış politikaya ve uluslararası anlaşmalara uygun olarak yürütülmesi ve önceden İçişleri Bakanlığı’nın izninin alınması şartıyla ve il genel meclisinin kararına bağlı olarak görev alanıyla ilgili konularda faaliyet gösteren uluslararası teşekkül ve organizasyonlara, kurucu üye veya üye olabileceğini, bu teşekkül ve organizasyonlarla ortak faaliyet ve hizmet projeleri gerçekleştirebileceğini hüküm altına almıştır.

Fransa’da yerel yönetimlerin birlik kurması önünde herhangi bir yasal engel bulunmamakta olup, devlet yerel yönetimler arasındaki işbirliğini teşvik etmektedir. Fransa’da yirmi bin civarında belediye çok amaçlı bir birliğin üyesidir (Kayıkçı, 2003:41).

Son olarak, Madde 11, “Özerk Yerel Yönetimlerin Yasal Korunması” ile ilgilidir. Buna göre, yerel yönetimler anayasa ve kanunlarla kendilerine tanınan hak ve yetkileri serbestçe kullanmalarına matuf tedbirlerin alınması amacıyla yargı yoluna başvurabileceklerdir. Bu madde, Türkiye’nin çekince koyduğu bir başka maddedir. Anayasa’nın 127’nci maddesinde 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5216 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu ve 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu’nun 3’üncü maddelerinde mahallî idarelerin kamu tüzel kişiliğe haiz olduklarına hükmedilmiştir. Kamu tüzel kişileri, hukuken kişi sayılmalarından dolayı, hak elde etme ve borçlanma, malvarlığı edinebilme ve üzerinde tasarrufta bulunma, mahkemelerde davacı veya davalı sıfatıyla hak arama hakkına sahip olma, hukuki işlemlerde bulunabilme gibi birçok hak ve yetkiye hukuk nazarında haizdirler (Çağlayan, 2016:395). Nitekim, belediyeler için belediye başkanının; il özel idareleri için valinin, davacı veya davalı olarak belediyeleri ve il özel idarelerini temsil görev ve yetkileri vardır.

Fransa’da, vali tarafından hakları kısıtlanan yerel yönetim birimlerinin idari mahkemeye başvurarak bundan dolayı bir zarar oluşmuşsa zararın tazminini talep etme hakları vardır. Ayrıca belediye meclis üyelerinin, kendilerini ilgilendiren kararlara karşı dava açma hakları da bulunmaktadır (Kayıkçı, 2003:41).

SONUÇ

Avrupa Konseyi'nin Adem-i merkeziyetçi bir Avrupa idealiyle üyelerinin imzasına sunduğu Şart'a üye devletlerin tepkileri farklı düzeyde olmuştur. Yönetim yapıları hâlihazırda Şart'ın hükümlerine yakın olan ya da esnek idari yapıya sahip olan ülkeler Şart'ı benimsemekte ve uygulamaya koymakta zorlanmamışlardır. Fakat Fransa gibi yüzyıllar boyunca merkeziyetçi yönetim yapısıyla nam salmış ülkelerin Şart'ı benimsemeleri, onaylayarak yürürlüğe koymaları kolay olmamıştır. Fransa, 1980'lerin başında başlatmış olduğu yerel yönetimi güçlendirme hareketi ile merkeziyetçi yapısından adem-i merkeziyetçi yapıya dönmeye başlamıştır. 1980'lerin Cumhurbaşkanı, François Mitterand'ın "Fransa kurulabilmesi için geçmişte, güçlü ve merkeziyetçi bir iktidara gereksinme duyulmuştur. Bugün ise, dağılmaması için, siyasal erkin ağırlıklı olarak yerel yönetimlere bırakılması (desantralize edilmesi) zorunlu duruma gelmiştir." (Şinik, 2007:91) Sözlere, Fransa açısından dönüşümün kaçınılmaz olduğunu göstermektedir. Fransa, Şart'ı imzaladığı 1985'te yerel reform hareketini yeni başlatmış durumda idi. Yürürlüğe koyduğu tarihe kadarki süreçte özellikle 80'ler ve 90'lar boyunca-gerçekleştirdiği yetki devri gibi uygulamaları ile zaten Şart'ın büyük bir kısmının gereğini yerine getirmiştir. Özellikle 2003 tarihli Anayasa değişiklikleri, bunun en önemli kanıtı durumundadır.

Yönetim yapısı Fransa'dan büyük ölçüde etkilenmiş Türkiye ise adem-i merkeziyetçilik konusuna hep şüphe ile yaklaşmıştır. Bunun, Fransa'nın gelenekselcilik gerekçesinden farklı olarak siyasi, sosyolojik gerekçeleri vardır. Toplumsal yapısı çeşitlilik arz eden Türkiye'nin yönetim yapısındaki hassasiyetler daha ziyade ülkenin bütünlüğü gibi idari olmaktan çok siyasi meselelere odaklanmayı gerektirmiştir. Bununla birlikte, Türkiye'nin yönünü Batı'ya çevirdiği 1950'li yıllardan bu yana Batı'nın çeşitli oluşumlarına dâhil olma çabası, yine bu oluşumların en önemlilerinden Avrupa Birliğine girme ideali, çeşitli şekillerde idari, siyasi belirli kriterleri yerine getirme zorunluluğunu doğurmuştur. Özellikle Avrupa Birliği süreci bu açıdan dikkat çekicidir. Pek çok AB ilerleme raporunda Türkiye'nin eleştirildiği pek çok noktanın yanında idari yapılanması hep dile getirilir olmuştur. Bu nedenle de Türkiye, özellikle 2000'li yıllardan itibaren yerel yönetim reformuna yönelik önemli adımlar atmıştır. Türkiye, Şart'ı 1988'de çekinceleri ile beraber imzalamış ve 1993'te aynı çekincelerin varlığı ile yürürlüğe koymuştur. Yerel yönetime dair 2000'li yıllardan sonra oluşturduğu 5393 sayılı Belediye Kanunu, 5302 sayılı İl Özel İdaresi Kanunu gibi mevzuatsal çalışmaları ile çekinceler konusunda önemli mesafeler kat etmiştir.

KAYNAKÇA

- Alada A.B., (1988), "Bir Erken Büyükşehir Yönetimi Denemesi", Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Cilt: 43, Sayı: 3, Ocak 1988
- Aytaç F., (1994), Merkezi İdareden Mahalli İdarelere Devredilecek Hizmetler, Türk Belediyecilik Derneği-Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara

- Bulgan E., (2008), Avrupa yerel yönetimler özerklik şartı ve 5393 Sayılı Belediye Kanunu, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir, Temmuz-2008
- Çadırcı M., (1991), Tanzimat Dönemi'nde Anadolu Kentleri'nin Sosyal ve Ekonomik Yapıları, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara
- Çağlayan R., (2016), “Hukukumuzda Kamu Tüzel Kişiliği Kavramı ve Kısıtları”, Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi, Sayı 7 , Oca 2016 2016
- Çevikbaş, R., (2012), “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Türkiye’de Uygulanabilirliği”, Türk İdare Dergisi, Sayı:475, Aralık-2012
- Demir Y., (2013), “XIX. Asır Türk-Fransız İlişkilerinde Dönüm Noktası: Napoyon’un Mısır’ı İşgali ve Sonrası Oluşan Diplomatik Durum”, 21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum, c.3, s.5
- Eliçin Y., (2017), “Fransa’da Yerelleşme Reformları:Türkiye Üzerinden Bir Değerlendirme”, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl:7, Sayı:13
- Erbay Y.,(1999), “Fransa’da İdari Sistem ve Yerel Yönetimler”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt: 8, Sayı:2
- Eroğul C., (2001) Çağdaş Devlet Düzenleri, İmaj Yayınları, Ankara
- Eryılmaz B., (1995) “Yerel Yönetim Sendromu”, Yeni Türkiye Dergisi, Sayı:4, Mayıs-Haziran 1995
- Görmez K., (2000), “Demokratikleşme Açısından Merkezi Yönetim-Yerel Yönetim İlişkileri”, G.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, 4/2000, (81-88)
- Karaer T., (1990), “Fransa’da Yerel Yönetim Reformu Üzerine”, Amme İdaresi Dergisi, Sayı: 23/3, TODAİE
- Karahanoğulları O., (2004), “Karşılaştırmalı Kamu Yönetimi Dersleri: Fransa Cumhuriyeti”, SBF Matbaası
- Karahanoğulları O., (2004), “2003 Fransız Anayasa Değişikliği: Özeleştirilmiş Cumhuriyet”,<http://80.251.40.59/politics.ankara.edu.tr/karahan/makaleler/makaleler.htm> Erişim Tarihi: 02.11.2019
- Karaman, Z. T., (2018), “Avrupa Konseyi (Yerel ve Bölgesel Yönetimler Kongresi) Felsefesinde: Yerel Yönetimler ve Türkiye’de İl Yönetiminde Yapılanmanın Dağlık Alan Yönetimi İlişkisi” Uluslararası Yönetim Akademisi Dergisi, Yıl: 2018, Cilt: 1, Sayı: 1

- Karatepe S., ve Akyol, E. ,(2016), Yerelleşme-Merkezileşme Tartışmaları, 9.Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde Arslan E., Gürses F., Baykal Ö.N., “Cumhuriyetten Günümüze Hükümet Programlarında Yerelleşme Vurgusu: Vaatler, Gerçekleşenler”, ss.42-53, TODAİE, Ankara
- Kayıkçı S.,(2003), “1982 Reform Yasası Sonrası Fransa’da Yerel Yönetimler ve Yerel Özerklik Şartı”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Temmuz-2003
- Keleş, R., (1994), “Fransa’da Yerinden Yönetim”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt 3, Sayı 1, Ocak 1994
- Keleş, R., (1995), “Yerel Yönetimler Özerklik Şartı Karşısında Avrupa ve Türkiye”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:6, Kasım-1995
- Köseçik M., Özgür, H., (2005), Yerel Yönetimler Üzerine Güncel Yazılar 1/Reform (İçinde Yüksel F., “Yerel Özerklik Kavramı Üzerine Bir İnceleme”) Nobel Yayın Dağıtım, Ankara-2005
- Okçu M. ve Özgür, H., (2013), “Dünyada Yerel Yönetimler” (İçinde Turan, H.T., “ Bölgeler Avrupasında Fransız Yerel Yönetimleri” Seçkin Yayınevi
- Ortaylı İ ve Tekeli İ., (1978) İmparatorluk Döneminde Mahalli İdareler ve Belediyeciliğin Evrimi, Türkiye’de Belediyeciliğin Evrimi, Belediyecilik Araştırma Projesi 1.Kitap, Editör: Ergun Türkcan, Türk İdareciler Derneği, Ankara
- Öktem, N . (2011), “Fransız Devrimi'nin Felsefesi Ve Türkiye”, Journal of Istanbul University Law Faculty , 53 (1-4) , 267-272
- Özsoy, İ., (2000), “Süleyman Sudi’nin Osmanlı Maliyesi ve Vergi Sistemi ile İlgili Görüş ve Tespitleri (1881)”, Akademik Araştırmalar Dergisi (Osmanlı Özel Sayısı) , Şubat-Temmuz 2000, Yıl:2, Sayı:4-5, (611-656)
- Öztaş, C. , Zengin, E. (2008), “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı ve Azerbaycan”, Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, Cilt:17, Sayı:2
- Sobacı M.Z., (2009), İdari Reform ve Politika Transferi, Turhan Kitabevi, Ankara
- Sobacı M.Z., (2015), Türkiye’nin Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na Uyumu Özerklik Miti, SETA Siyaset,Ekonomi ve Toplum Araştırma Vakfı, Nisan-2015, Sayı:120
- Şahin Y., (2017), Yerel Yönetimler, 3.Baskı, Ekin Yayınevi, 2017

- Şinik, B., (2007), Avrupa Birliği Yerel Yönetimler Ekseninde Örgütlenme Modelleri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D., İstanbul
- Türe C.F.,(2000), “Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Kökeni: Osmanlı İmparatorluğu’nda Yerel Yönetimler”, Yerel Gündem, 2000, Yıl:2, Sayı:5
- Türkoğlu İ.,(2009), “Yerel Yönetimlerde Mali Reform Arayışları: Türkiye’de Belediyelerde Mali Özerklik ve Belediye Başkanlarının Mali Özerklik Algılaması”, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, Ankara
- Uygun O., (2015), “Yerel Yönetim Reformu için Anayasal İlkeler” Strategic Public Management Journal (SPMJ), Issue No: 2, December 2015, ISSN 2149-9543
- Ünal F., (2011), “Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Yasal ve Yapısal Dönüşümü”, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:30, Ağustos-2011
- Ünüsan T., (1996), Avrupa’da Yerel Yönetimler, Mahalli İdareler Genel Müdürlüğü Yayın No.9, Ankara
- “Avrupa Konseyi Uluslararası Örgüt Künyesi”, T.C. Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/avrupa-konseyi_.tr.mfa, Erişim Tarihi: 30.09.2019
- “Avrupa Konseyi Resmi İnternet Sitesi”, Council of Europe https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/122/signatures?p_auth=qOP77Lu1, Erişim Tarihi: (05.10.2019)
- “Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı”, Resmi Gazete, 3 Ekim 1992, Sayı: 21364, <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21364.pdf>, Erişim Tarihi: 29.09.2019
- TBMM Külliyyatı, 10 Ocak 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, 3. Tertip Düstur, Cilt: 1, s. 196, Kanun No: 85

Bir Davranış Kategorisi Olarak Oyun Ve Erdem İlişkisinin Siyasal Antropoloji Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Evaluation Of The Relationship Between Play As A Behavioral Category And Virtue In The Scope Of Political Anthropology

Ali Buğra KÜÇÜK*

Makale Geliş Tarihi / Received :20/12/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted : 27/12/2019

ÖZET

Erdem kavramı, siyaset bilimi, etik, kültür çalışmaları ve antropoloji gibi disiplinlerin ortak noktasıdır. Kavramın, bu disiplinler arasında geçişkenlik sağlamasının nedeni, gündelik yaşamın neredeyse her anına nüfuz etmesiyle açıklanabilir. Erdem kavramının niteliği ve kökeninin oyunsu bir yapı teşkil etmesine yönelik kategorik bir analiz hem bu disiplinler arasında bir köprü görevi görebilecek, hem de temel insan davranışlarına farklı bir perspektiften bakmayı sağlayacak bir pencere açacaktır.

Bu amaca yönelik olarak bu çalışmada, erdem kavramının ortaya çıkışını önceleyen oyun kavramı ve oyun davranışının kültür oluşturan bir etken olarak tarım, sulama, eğitim ve savaş mekanizmalarıyla ilişkisi, Lévi-Strauss'un popülerleştirdiği "yaban düşünce"nin kategorik biçimi temel alınarak analiz edilmiştir. Böylece, oyun ile olan ilişkisi üzerinden, erdem kavramının arkaik kökeninin bütüncül bir biçimde görülebilmesini sağlayan bir model oluşturularak, daha geniş çaplı jeneolojik araştırmalara hizmet edebilecek alternatif bir temel inşa edilebilir.

Anahtar Kavramlar: *Oyun, Erdem, Eğitim, Tarım, Savaş*

ABSTRACT

The concept of virtue is a common point of disciplines such as political science, ethics, cultural studies and anthropology. The reason why the concept transitions between these disciplines can be explained by its penetration into almost every moment of daily life. A categorical analysis of the nature and origin of the concept of virtue that constitutes a play structure will serve as a bridge between these disciplines and will open a window to provide a different perspective to look at the basic human behaviors.

For this purpose, in this study, the concept of play which precedes the emergence of the concept of virtue and the relation of game behavior with agriculture, libation, education and war mechanisms as a cultural factor are analyzed based on the categorical form of "the savage mind" popularized by Lévi-Strauss. Thus, a model can be constructed through its relation with play to provide a holistic view of the archaic origin of the concept of virtue, and an alternative basis can be constructed to serve wider genealogical research.

Keywords: *Play, Virtue, Education, Agriculture, War*

* Arş. Gör., Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, alibugrakucuk@hotmail.com, **ORCID No:** 0000-0001-7189-1435

GİRİŞ

Erdem kavramı, tarihsel olarak kültürün icadı ile eş zamanlı bir biçimde ortaya çıkmıştır. Tarihin ilk dönemlerinde geleneksel davranış normları ve inanç sistemleri üzerinden şekillenen erdem kavramı, tarımın icadıyla birlikte toplum yaşayışının ideale ulaştırılmasına yönelik fikirlerin odak noktası olmuştur. Erdem kavramı, sosyal yapıyı mükemmelleştirmek üzerinden ideal bir yaşayış biçimine ulaşmanın bir aygıtı olmasına bağlı olarak, bireylerin davranış biçimlerine yönelik getirilen kısıtlamaların ve kontrol mekanizmalarının da asli sebeplerindedir. Bu kontrol mekanizmalarından en bilineni, erdemli davranış kodlarının yeni jenerasyonlara aktarımını sağlayan aileden başlayan eğitim macerasıdır.

İnsanda topluluk hâlinde yaşama davranışı ortaya çıktığı andan beri, bu yaşayış biçimini düzenlemek amacıyla tarım ve avcılık ile ilintili, kendiliğinden gelişen bir takım bilişsel kategoriler türemiştir. İşlevselliği sebebiyle bu kategoriler zaman içerisinde daha katı bir şekle bürünmüş, gelenekselleşerek veya çeşitli mistik görünümler kazanarak, bugün erdem adı verilen kapsayıcı düşünsel kategoriye dönüşmüştür. Bu dönüşümü sağlayan şey ise, erdemi doğuran “oyun” yapısıdır.

Grup yaşayışının devamlılığını sağlamada başarılı olan oyun davranışı, tarım ve savaş mekanizmasının icadıyla birlikte, kaçınılmaz bir biçimde bu faaliyetlerden doğan zaruri davranış kodlarını ele geçirmiş ve kendini sembol, ritüel veya yasa şeklinde fenomenlerle göstererek bir sosyal kontrol mekanizması olan erdem kavramının doğuşunu mümkün kılmıştır.

1. ANTROPOLOJİK KATEGORİZASYON KÜMELERİ

1.1. Antropoloji ve Yaban Düşünce

Somut ve nesnel veriler üzerinden insan ilişkilerini, bu ilişkilerin dinamiklerini ve anlamlarını analiz eden disiplin olan antropoloji, en basit ifadesiyle kendini “insan fenomenini” incelemeye sunmuş bir bilim dalıdır (Lévi-Strauss, 2012:16). 19. yüzyılda başlayan modern antropolojik araştırmalar, antropoloji biliminin kendisinin de beslendiği arkeolojinin “ilkel” insan kategorizasyonundan sıyrılarak, ilk toplumlarla ilgili basitlik algısını yıkmayı başarmıştır; bu sayede antropoloji, insan yaşayışının farklı biçimlerine “modern” bir değer atfetmeden “nesnel” bilgiye ulaşmayı sağlamaktadır. Bu nesnellik, sadece araştırmacının kendi değer yargılarından ve

araştırma nesnesine yönelik önyargılardan arınmasından ibaret bir nesnellik değil, bütün gözlemcilerin geçerli standartlara ulaşmasını temin etmeye yönelik bir nesnelliktir ve böylece birbirinden ayrıık çalışma alanlarında ortak bir biçimde var olan kavramlar arasındaki ilişkileri kategorize edebilmeye imkan vermektedir (Lévi-Strauss, 2012:26-27).

Doğa bilimlerindeki zihinsel kategorilerin oluşumuna benzer şekilde kurulan bu kategorizasyon, araştırılan kavramın, ilişik kavram ve teorilerden soyutlanarak yalın bir hâlde incelenebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu kavram kategorilerini kurabilme yeteneği, antropolojinin ikinci özelliği olan “bütüncül” olma çabasının yansımasıdır. Lévi-Strauss bu bütüncül olma hâli ile ilgili şöyle yazmıştır:

“Belli bir fenomene ilişkin bilgiyi artırmak için, hukukçunun, iktisatçının, demografin, siyaset bilimcinin yaptığı gibi, bütünü parçalara ayırmak şarttır. Ama antropoloğun araştırdığı şey, ortak biçimdir, yani çok çeşitli toplumsal hayat tarzlarının ardında görülen değişmez özelliklerdir.” (Lévi-Strauss, 2012:27)

Bütüncül olana ulaşma konusundaki yetkinliği sayesinde, teorik mantalitesi gereği meta-anlatı kurmaya yatkın olan siyaset bilimine de kaynak sağlayan antropoloji, siyasal antropoloji ve kültürel antropoloji gibi alt dallar üzerinden kavram odaklı bir çalışmayı kolaylaştırmaktadır.

Lévi-Strauss’un yaban düşüncenin yapısı hakkındaki söylemleri son derece somut ve gerçekçidir. Lévi-Strauss’a göre yaban düşünce, her türlü düşünüş biçiminin ilk örneği olarak kabul edilen ve dünyayı öğrenmeyi kolaylaştıran, analitik akıl yürütmelere de katkıda bulunan mantık ve zihin şemalarıdır; doğa hâlindeki insanlar “varlıklarla doğal olguları çok geniş bir kategoriler sistemi aracılığıyla sınıflandırmaktadır” (Lévi-Strauss, 2016:71). Benzer şekilde doğa durumundaki insan, kurumların emrettiği şekilde değil, bu zihinsel şemaların doğal ve kendiliğinden oluşan yapısı içinde düşünmektedir (Gauchet, 2018:39). Doğa durumundaki insanın bu kavram kategorilerinin tespiti, bir oyun yapısı olarak erdemini hangi zihinsel şemalar üzerinden kurulduğunu anlamayı sağlayacaktır.

Dolayısıyla yaban düşüncenin kategorileri ışığında insanlık tarihinin en uzun soluklu anlatısı olan erdem kavramı ile kültürün bütün biçimlerini önceleyen oyun davranışı arasında bağlantı noktaları kurulabilmektedir. Zira burada erdem ve oyun kavramları, Lévi-Strauss’un ünlü tabiriyle birer yaban düşünce kategorisi olarak ele alınmaktadır. Kavramların temsil ettiği davranış biçimlerinin altında yatan arkaik nedenleri analiz edebilmek için yaban düşüncenin

karşılaştırma ve genellemeler yapmaya uygun, ama aynı zamanda da basitleştirme konusunda kullanışlı bir filtreye tabi tutulması gerekmektedir. Saussure’ün yapısalcı linguistik yönteminin antropolojideki temsilcisi olan Lévi-Strauss’cu bir analiz metodu, böyle bir filtre görevi görmektedir ve bu sayede kültürel kodların temelinde yatan karmaşık simge ve ilişkiler ağı, gözle görülebilir ve kavranabilir hâle gelecektir.

1.2. Bir Davranış Alanı Olarak Oyun

Her şeyden önce bir öğrenme biçimi olması nedeniyle oyun, dilden ve kültürden önce doğar. Dil ile bireyden bireye aktarılan davranışların sonucu olarak doğan kültür kodları oluşmadan önce, grup üyelerinin birbirlerine avlanma, savunma, barınak inşası, çiftleşme veya doğadaki şeyleri kategorize etme becerisini öğretmeleri gerekmektedir; böylece bireyin hayatta kalmasına olanak sağlayan davranış paternlerinin oluştuğu düşünülebilir. Modern antropolojiye göre, bu öğrenme davranışının oyunlaştırılmış bir ekseninde gerçekleşmesi yüksek bir olasılıktır; nitekim oyun üzerinden öğrenme sadece insana özgü bir özellik değildir. Ünlü tarihçi Johan Huizinga bu konuda şöyle yazmıştır:

“Oyun kültürden daha eskidir. Nitekim, kültür kavramını ne kadar daraltsak da, bu kavram her halükârda bir insan toplumunun varlığını gerektirir ve hayvanlar kendilerine oyun oynamalarını öğretmesi için insanın gelmesini beklememişlerdir. Kuşkusuz, şunu hiç çekinmeden ifade edebiliriz: İnsan uygarlığı genel oyun kavramına hiçbir temel özellik katmamıştır. Hayvanlar aynen insanlar gibi oyun oynarlar. Oyunun bütün temel çizgileri, hayvan oyunlarında çoktan gerçekleştirilmiş durumdadır.” (Huizinga, 2018:17)

Diğer bir taraftan, oyun oynama davranışında rasyonalite de aranmamalıdır. Huizinga’ya göre oyun hiçbir rasyonel ilişki üzerinde temellendirilmemelidir; çünkü “akla dayandırılması onu insanlar âlemiyle sınırlandıracaktır; oyunun varlığı hiçbir uygarlık basamağına, evreni kavrayışın hiçbir biçimine bağlı değildir” (Huizinga, 2018:20-21). Dolayısıyla oyun, bütün canlılarda bulunan ortak bir davranış biçimidir. Oyunda rasyonalite aranmaması, oyunu kültürden koparan bir özellik değildir. Çünkü kültür inşası başladıktan sonra da oyun varlığını sürdürmeye devam eder; oyun kültürü başlatıcı bir etken olmakla birlikte kültürden hiçbir zaman ayrılmaz. Kendine

bir yapı olarak oyun kültürün içindedir; kültürle beraber vardır ve kültürü belirler (Huizinga 2018:21).

“Oyun oynayan insan” kavramı ve “oyun teorisi” üzerine çalışan Huizinga tarafından bir şeyi oyun yapan yedi farklı temel özellik tespit edilmiştir. Bunların her biri oyunsu davranışların, erdemle olan ilişkisinde de belirleyici özellikler olarak ortaya çıkmaktadır.

Öncelikle akıllı canlı olarak insan, hayatta kalabilmek için dış dünyanın varoluşçu acımasızlığını dönüştürmek, ondan kaçmak zorundadır. Oyun başka bir gerçeklik yarattığı müddetçe, bu zorunluluk, oyunun *vazgeçilmez* olmasının sebebidir. Ayrıca, oyunun en etkin öğrenme yöntemi olması da oyunun *vazgeçilmezlik* özelliğini güçlendirir. Bertrand Russell’a göre:

“İster insanda olsun ister öbür hayvanlarda, yavruların en belirgin ayırıcı özelliği oyunu sevmesidir. İnsan yavrularında bu, rol yapmaktan alınan bitmez zevkle bir arada gider. Oyun ve rol yapma yaşamsal bir gereksinimdir. Eğer mutlu ve sağlıklı olmak isteniyorsa, bu etkinliklerin başka yararları bulunup bulunmadığı sorusundan bağımsız olarak oyun ve rol yapma için fırsat sağlanmalıdır.” (Russell, 2001:83)

Dolayısıyla, insan için bir hayati ihtiyacı karşılaması sebebiyle oyun insan hayatı ve kültürün sürekliliği için *vazgeçilmezdir*; oyun, her nesilde kendi kendini yeniden yaratan bir yapıdır.

Dış dünyanın belirsizliği içinde hayatta kalma çabası, her anıyla risk dolu bir eylemdir. Bu riskten uzaklaşabilmek için akıllı insan, *düzen ve sistem* yaratmanın ölüm ve hayat arasında belirgin bir fark yaratacağını tasavvur edebilmiştir. Zira düzen, gündelik hayata tahmin edilebilirlik ve planlama katar. Bunu yapabilmek için oyun son derece kullanışlı bir aygıttır. Huizinga’ya göre:

“Oyun alanının sınırları içinde kendine özgü ve mutlak bir düzen hüküm sürer. İşte oyunun daha da pozitif yeni bir çizgisi: Oyun düzen yaratır, oyun düzenin ta kendisidir. Dünyanın kusurluluğu ve hayatın karışıklığı içinde geçici ve sınırlı bir mükemmellik yaratır. Oyun mutlak bir düzen gerektirir. Bu düzenin en küçük ihlali oyunu bozar, oyun niteliğini ve değerini yok eder.” (Huizinga, 2018:29)

İnsanın düşünsel refleksleri, oyunun alanına uygun olarak şartlanmışsa, dış dünya o insan için açıkça kontrol edilebilir hâle gelir ve oyun oynanmaya değer mi gibi bir yargılama aklına gelmez. Bir başka deyişle, toplumsal oyunlar, kendilerini oyun olarak unutturan oyunlardır ve bu nedenle insanla oyun arasında doğal bir ilişki kurulmaktadır (Bourdieu, 2006:139).

Bu açıdan bireyin oyunu oynamaya yönelik rızası *kendiliğinden* gelişmektedir; bu rıza modern toplumlardaki “hegemonya” kavramının doğuşuyla da bağlantılıdır. Erdem kavramı söz konusu olduğunda da yine bu hegemonik yapı ortaya çıkmaktadır. Zira erdemli olarak görünen davranış kalıpları, siyasal düşünceler tarih boyunca devlet ve toplum arasındaki ilişkiler ağını etkin bir biçimde belirlemek için kullanılmıştır.

Oyunun dördüncü özelliği ise *mekân* sınırlandırmasıdır. Sonsuz doğanın tehlikelerinden kaçınmak umuduyla ilkel insan, tüm yaşam alanını mekân üzerinde yarattığı sınırlamalar üzerinden dizayn etmektedir; bu mekân yaratımı işlemi tüm toplumlar ve kültürlerde ortaktır ve evrenseldir (Cassirer, 2005:137). Yerel kültürlerin en önemli göstergelerinden olan mekân tasarımı, oyunu özelliklerinden doğmakta ve böylece ilkel insanın yaşayışını kolaylaştırma gibi bir işleve sahip olmaktadır. Oyundan doğan kültür, toplumsal alanda başlar. Toplumsal olandan bahsetmek aynı zamanda soyut veya somut bir mekândan bahsetmek demektir. Bu açıdan, toplumun yaşam alanı önceden belirlenmiş bir oyun alanına karşılık gelmektedir.

Oyun bir amaca yönelik olduğundan, bu amacı elde etmek veya amaca giden yolda irili ufaklı engelleri aşmak oyuncunun hanesine *başarı* olarak yazılır. Başarı hissi, oyunun beşinci tanımlayıcı özelliğidir. Başarıdan kaynaklanan öz benlik (*self-esteem*), takdir ve tatmin hissi bağımlılık yapıcıdır. Birey başardıkça daha fazlasını arzular; zira “takdir, varoluşumuzun bütün kürelerine ulaşır” (Todorov, 2008:82).

Ancak oyuncu her zaman başarılı olamaz. Oyun başarısız olması durumunda, topluluğun oyunla elde etmek istediği sonuç hiçbir zaman gerçekleşmeyebilir. Bu ihtimalin varlığı bir *gerilim* yaratır. Bu gerilim bir yarışma niteliğine bürünerek oyunun kalitesini de artırmaktadır, zira oyuncunun motivasyon artışı için gerilim kullanışlı bir araç olabilmektedir (Huizinga, 2018:30). Bu motivasyon artırıcı yarışma niteliği, “rekabet” konseptini ortaya çıkarır. Bertrand Russell bunu, “oyunların ortak çalışmayı öğrettiği söylenir, ama gerçekte oyunlar ortak çalışmayı ancak yarışçı bir biçimde öğretmektedir” cümlesiyle açıklamıştır (Russell, 2001:89).

Rekabetin ve başarısızlık şansının yarattığı gerilim oyuncunun maddi ve manevi kapasitelerini test etmektedir (Huizinga, 2018:30). Kapasitesi sürekli olarak test edilen oyuncu, artık oyunu profesyonel ve ciddi bir biçimde ele alabilir: Oyuncu artık tüm kuralları ezberlemiştir ve bu kurallar çerçevesinde oyunu kazanmak için mücadele eder. Bu, oyunun altıncı özelliğini işaret etmektedir.

Kural, oyunun en belirgin ve tanımlayıcı özelliğidir. Çünkü kuralların biçimi ve fonksiyonu, oyunun rengini ve karakterini belirler. Kurallar, “oyun tarafından çizilen geçici dünyanın çerçevesi içinde neyin yasa gücüne sahip olacağını belirler. Bir oyunun kuralları mutlak olarak emredici ve tartışılmaz niteliktedir” (Huizinga, 2018:30). Burada kurallar tıpkı Kant’ın kategorik buyurmları gibi işlemektedir; aynı Kantçı ahlakta olduğu gibi bir eylemin maximi, oyunun kategorik buyrumuna, yani kuralına uygunluk derecesine göre erdemli ve ahlaki bir davranış olarak değerlendirilir. Oyuncu kurala uyuyorsa “erdemli”, oyunun oynanış tarzı ise “ahlaklı”dır.

Kural, düzenin devam edebilmesi için delinmemesi gereken ve sürekli olarak kontrole tabi olması gereken bir etkidir. Çünkü “kurallar ihlal edilir edilmez, oyun evreni çöker, oyun diye bir şey ortada kalmaz” ve böylece dış dünyanın kaotik yapısı geri döner (Huizinga, 2018:31). Bu nedenle oyuncu grubu, bir bütün olarak, yani katı bir *bizlik* duygusu içerisinde organize hareket etmek durumundadır.

“Biz” algısı, içgüdüsel davranış kalıplarının dışına çıkarak organize olmave ortak hareket edebilme yeteneğine sahip tüm canlı türlerinde görülebilmektedir. Biz algısının stabil bir hâle gelmesi ve bireyi içinde eritmesi sosyalleşme sürecinin başlangıcına denk gelmektedir. Sosyalleşmeyi tanımlayan Kocacık şöyle yazmıştır:

“Biyolojik varlık olan bireyin, toplumun kurallarını, uygulamalarını, değerlerini, bilgilerini öğrenmesi, öğrendiklerine uygun davranma becerilerini elde etmesi ve böylece de toplumsal bir varlık hâline gelmesi sürecidir.” (Kocacık, 1997:115)

Yani sosyalleşme bir öğrenme aşamasıdır. Öğrenme ile olan neden-sonuç ilişkisi sosyalleşmeyi bir oyun formatına sokar.

1.3. Bir Öğrenme Biçimi Olarak Oyun

Öğrenme davranışının kökenini inceleyen çalışmalar, oyunun bireyin zihinsel gelişimi üzerine etkilerine hatırı sayılır bir yer ayırmıştır. Örneğin Dietze ve Kashin, oyun alanı içinde bireyin, “sadece pasif bir bilgi alıcısı olarak değil, anlamın aktif bir kurucusu olarak görülmekte” olduğundan bahsederler (Dietze ve Kashin, 2012:36). Bireyi “anlam kurucu” olarak gören bu yaklaşım, yapısalcı teoride “deneyimleyerek öğrenme” adını almaktadır. John Dewey, bireylerin ancak fiziksel olduğu kadar zihinsel çabaya da ağırlık verilerek efektif biçimde eğitilebildiklerini, yani bireyin aktif oyuncu olmasının öğrenme davranışını sağlayan en etkin yöntem olduğunu ifade etmektedir (Dewey, 1997:40).

Eğitimle ilgili çağdaş teoriler, gündelik hayatta ve epistemolojide oyunla sosyal adalet arasındaki ilişkiye de odaklanmaktadır. Bireyler sosyal ve kültürel ilişkileri gündelik hayat içerisinde öğrenirler. Lev Vygotsky’nin ortaya attığı “Proksimal Gelişim” kavramı, bireylerin geçmiş deneyimleriyle öğrendiklerini pekiştiren ve yeni bilgiler edinmeyi öncesine nazaran biraz daha zorlaştıran tekniklere ihtiyaç duyduğunu anlatmaktadır (Vygotsky, 1986:109). Vygotsky’nin yaklaşımı, oyunun zorlaşarak ilerlemesi ve oyuncuyu usandırmadan kendi içine dâhil edebilmesini öngören tematik bir tasarımdır. Vygotsky, sosyal işbirliğinin bireylerin zihinsel standartlarını geliştiren güçlü bir katalizör olduğunu ifade etmektedir. Urie Bronfenbrenner ise, bireyin öğrenmeye yatkınlığının hem bireyin dâhil olduğu oyuna aktif katılım arzusu, hem de sosyal çevre tarafından sınırları belirlenen oyunun mekaniklerine bağlı olduğunu belirtir (Bronfenbrenner, 1974:76).

İnsanların oyun aracılığıyla öğrenme davranışları kültürel olarak “eğitim ve çocuk yetiştirme inançlarında, değerlerinde ve uygulamalardaki farklılıkların bir sonucu olarak” farklılaşmaktadır (Gaskins ve Miller, 2009:6). Oyun, farklı kültürel gruplara ait insanların öğrenme biçimini doğrudan belirler; ancak öğrenme biçimlerindeki ayrışmalara rağmen oyunun buradaki rolü tüm kültürlerde ortak olarak mevcuttur.

2. ERDEM KAVRAMININ OYUNSU KÖKENİ

2.1. Tarımsal Aktivitelerin Oyun Davranışıyla İlişkisi

Somut dış dünyayı anlamlandıran ve onunla sürekli olarak mücadele etmek zorunda olan insan toplulukları, sınınmış ve bu nedenle vazgeçilmez hâle gelmiş davranışlar türetmeye başladıkları anda oyunun çerçevesi çizilmiş olur. Bu oyunun esası, insan-doğa ilişkisinde yer alan

ve ontolojik bir kategoriye karşılık gelen gerçeklikleri, taklit etme (*mimesis*) yöntemiyle mistikleştirmesi üzerine kuruludur. Mistik davranış kodlarının kökeni, arkaik insan-doğa ilişkisinde yatmaktadır.

Tarımsal aktivitelerin başlangıcı, mistik bir eylem olarak doğmuştur; tarımsal aktiviteler bereketle ile ilişkilendirilen bir kutsal temsile dönüşür ve oyunun tüm özellikleri burada açıkça yansıtılır. Bu hâliyle oyun, “hayatta kalma” amacıyla yapılan bir etkinliğin mistik ve transandantal temsilidir. Hayatta kalmayı sağlayan temel madde olan “su” arkaik insanın gözünde kutsal bir mertebeye yükselmiş ve insanın suya ihtiyaç duyduğu her alanda kendi kutsiyetine yakışacak şekilde “temsil” edilmeye başlanmıştır.

Kutsal temsil oyunlarına katılan insanlar, bu ritüellerin yüksek ve kozmik bir mutluluğu doğrudan ve doğadaki kaosu düzenlediğinden, böylece gündelik yaşamlarını belirli bir plan doğrultusunda yaşayabilecekleri bir düzen kurduğundan emindir (Huizinga, 2018:34). Bu düzen arayışı, arkaik topluluklarda görülen, gençlerin topluluğa kabul edildikleri ritüellerde, “bizlik” duygusunun yaratımı uğruna oyunun kurallarının tüm topluluğa dayatılmasından izlenebilir: Bu ritüeller boyunca topluluktaki tüm uyuşmazlıklara ara verilmektedir; kan davaları ertelenmekte ve düşmanlıklar geçici bir süre ertelenmektedir (Coyle, 1998:522). Topluluğun gündelik hayatının bu kutsal oyun sebebiyle ertelenmesine benzer uygulamalar, tarihin ileri dönemlerindeki toplumlara da miras kalmıştır: Örneğin Roma’da tarım ve üreme tanrısı olan Saturnus için düzenlenen ve Hıristiyanlıktaki Christmas bayramının kökeni olan Saturnalia festivalleri bu uygulamanın bir uzantısıdır (Mueller, 2010:222).

Oyun formatındaki kutsal temsil, aslında, tarım yapan arkaik insanın suyla olan somut ilişkisinden doğan, ama ilk insanlar için mistik bir anlam ifade eden olayı, sadece şekli olarak değil, “özdeşleşme” olarak da yeniden üretmektedir. Burada oyun, sözel olan mitlerin göstergeye dönüştürülmüş bir varyantıdır (Bayat, 2017:220). İbadetin biçimi bile, kutsal temsilin simgelediği şeyin niteliğini doğrudan yansıtır; dolayısıyla kutsal temsilin fonksiyonu yalnızca basit bir taklit değil, aynı zamanda etkin bir katılımıdır:

“Bir din farklı iki türde iki şey arasında, örneğin bir insanla bir hayvan arasında, öze ilişkin kutsal bir özdeşliğin varlığını kabul ettiğinde, bizim simgesel bağ kavrayışımız bu ilişkiyi açık ve tutarlı bir şekilde ifade edemez. İki özün birliği, bir töz ile onun simgesel imgesi arasındaki ilişkiden çok daha öze yöneliktir. Bu

mistik bir özdeşliktir. Biri diğeri hâline gelmiştir. İlkel insan, büyüsel dansını yaparken bir kangurudur. O, kangurunun özünü almıştır. Biz ise onun kanguruculuk oynadığını söyleriz. Fakat ilkel, 'olmak' ve 'oynamak' arasındaki ayrımın tamamen cahildir, hiçbir özdeşliği, imgeyi veya simgeyi bilmemektedir.” (Huizinga, 2018:48-49)

Hareketleriyle hayvanları taklit eden dansçılar, aslında görünürdeki basit bir taklitten daha fazlasını yapmaktadırlar; doğayla karşılıklı kan değişimine, cinsel birleşmeye ve doğuma benzeşen çok sesli bir birlik kurarlar (Bookchin, 2015:122). Sonuç olarak kutsal temsil şeklindeki ibadet bir simgeleştirme ve bir gerçekleştirme taklididir. Arkaik topluluklar, ekin dönemleriyle ve tarım sezonlarıyla birlikte gelen kutsal bayramlarda, doğanın bereketli olduğu düşünülen büyük olaylarını kutsal temsiller aracılığıyla sahnelemekte ve taklit etmektedirler. Bu temsillerin en güçlü hâli, tarlayı sulamanın bir temsili olan kurban kanı akıtma ve şiddet unsuru - ve özellikle kan dökmeyi - içeren ufak savaş oyunları oynayarak bereketi “çağırma” çabasında görülmektedir.

2.2. Oyunun Şiddet Unsuru veya Bir Oyun Olarak Savaş

Oyunun gerilim özelliğine bağlı olarak ortaya çıkabilen şiddet unsurunun en görünür etkisi, kanın, yani canlılık taşıyan “kırmızı suyun”, arkaik çağın insanları için önemli bir sembol hâline gelmesidir. Bu durum, yaban düşüncenin tüm kategorizasyon biçimlerinde olduğu gibi, arkaik insanın suyu da bütüncül bir “yaşam özü” olarak görmesinden kaynaklanmaktadır ve kurulan bu sembolik ilişki, kültürün ilerleyen aşamalarında “ruh” kavramının kökenini oluşturacaktır. Oyunsu bir yapı arz eden avcılık faaliyetleri ve bir kutsal temsil olarak kurban oyunun şiddet unsuruyla doğrudan bağlantılı olarak arkaik toplulukların günlük yaşamının en önemli faktörlerinden olan kan, tarımın yaygınlaşmasıyla birlikte mistik bir kimlik kazanmıştır. Zira tarladaki ekinlerin büyümesi için gerekli olan su, kuraklık ihtimalinin olduğu durumlarda, topluluğun şamanı tarafından “çağırılmaktaydı” (Hoppál, 2014:197). Bu “çağırma”, canlılığı bir yerden alıp başka bir yere (tarlaya) aktararak oynanan bir kutsal temsile dönüşmüştü; böylece libasyon ile kurban ritüeli arasındaki bağlantı kurulmuş olmaktadır. Henüz tanrı kavramının gelişmediği bu arkaik topluluklarda kurban kanı, yağmuru “çağırma” amacıyla tarlaya saçılıyordu; kurban hayvanının olmadığı istisnai durumlarda ise yine canlılık veren başka bir renkli “su” olan süt kullanılıyordu. Göçebe klanlarda da kurban ritüeli benzer sebeplerle doğmuştur; çünkü otlakları yeşillendirmek için yağmura onlar da ihtiyaç duymaktaydılar.

Örneğin tarımsal aktivitelerin epeyce kısıtlı olduğu Orta Asya’da bile kurban törenleri tarımla ilintilendirilen bir ağaç yanında yapılmaktaydı (Hoppál, 2014:40).

Kanın ruhsal bir canlılık bağı olduğuna ilişkin kategorik yaban düşünce, akrabalık kavramının da kan ile ilişkilendirilmesinin sebebidir. Kan bağı ile ilişkilendirilen akrabalık hakları ve görevleri ise, arkaik insan yaşamının birleştirici ilkelerinden birini oluşturan, dile getirilmeyen bir “yemin” oluşturmaktadır (Bookchin, 2015:128).

Kan bağı ve akrabalar arasında dayanışma arzusundan doğan yemin, sadece alturistik reflekslerle değil, oyunun şiddet unsuruyla da doğrudan bağlantılıdır: Örneğin akraba kanı dökenlere yönelik intikamı simgeleyen “kan davası” bu şiddet unsurunun bir müsabaka hâlindeki yansımasıdır. Dolayısıyla kan bağının yarattığı ödevler de bir “bizlik” duygusu yaratmaya hizmet etmekte ve arkaik topluluktan aileye, aileden kabileye ve nihayet topluma geçişte anahtar bir etken olabilmektedir. Bookchin’e göre bu bağlantı, “bizlik” algısının yarattığı komünal reflekslerdir ve bu refleksler “erdemli davranış” biçimlerine miras kalacaktır:

“Topluluk, kan yemini aracılığıyla, her doğum ve ölümle kendisini olumlar. Bu yeminin ihlâl edilmesi grup dayanışmasının ihlâl edilmesi, topluluğun gizem duygusuna meydan okunması anlmana gelir. Dolayısıyla bu türden ihlâller, ister grup içerisinden ister grup dışından gelsin, düşünülemeyecek kadar ahlaksızcadır.”
(Bookchin, 2015:129)

Aralarında kan bağı bulunmayan grup üyeleri dahi, şiddet unsurunu kullanarak, yaşam özlerini birleştirebilmekte ve “kan kardeşi” olabilmektedirler. Kan kardeşliği, arkaik toplulukta, “savaş oyunu”nu oynayan grup üyelerini birbirine bağlayan ve daha sonraları silah arkadaşlığı/kardeşliği tarzı bir algıya dönüşecek bir “bizlik” faktörüdür; zira savaş oyununun heyecanına ortak olan savaşçılar “beraber” kan dökmektedirler.

Oyunun tüm özelliklerine uygun olarak av partisi, şiddet unsurunun bir oyun olarak kurgulanmasının ilk örneğidir. Av, sadece yemeğe erişmek amacıyla yapılan bir faaliyet değil, aynı zamanda da avcı takımını oluşturan savaşçıların beraber kan dökmesini sağlayan ortaklık ve birliktelik hislerinin garantilediği, kan kardeşliği veya silah arkadaşlığı gibi ilişkilerin kurulduğu bir ritüeldir (Oppenheimer, 2018:20). Dolayısıyla av, bir yönüyle, savaşçıların mümkün olan en güçlü ve zorlu hayvanı avlayabilmek amacıyla katıldıkları bir müsabakadır. Oppenheimer’ın devletin kökeninde yer aldığını söylediği savaş, avcılık faaliyetleri şeklindeki oyunun sınırlarının

büyümesinden ibarettir; oyun ve savaş doğrudan birbirine bağlıdır. Kısacası yaban düşüncesinin kategorik düşünüş yöntemi, şiddet unsurunun müsabakaya dönüşmesinde de belirleyicidir.

Dolayısıyla savaş sadece ekonomik bir faaliyet değil, topluluğu birbirine bağlayan üstün ve mistik değerlere de bağlı olarak oluşan bir faaliyettir. Tarihteki çoğu savaş, benzer şekilde üstün değerlere hizmet etme gerekçesiyle meşrulaştırılır, destanlaşan savaşların da çoğu böyledir. Voltaire savaşın, “bağların, bahçelerin altını üstüne getiren, ocakları söndüren, yılda ortalama yüz binde kırk bin kişiyi yok eden çok güzel bir sanat” olduğunu söyleyerek bir yandan eleştirdiği savaşı diğer bir yandan yüceltmektedir (Voltaire, 1995:66). Savaş, ekonomik kaynaklar kadar şan elde etmenin de bir aygıtıdır (Voltaire, 1995:68). Savaşı tamamen ekonomik altyapıyla alakalı bir faaliyet olarak gören Karl Marx bile, arkaik insan açısından savaşı yüce bir görev olarak konumlandırmıştır:

“Örgütlü topluluğun karşılaştığı güçlükler yalnızca ya araziye çoktan işgal etmiş ya da işgaliyle topluluğu rahatsız eden diğer topluluklardan ileri gelebilir. Haliyle savaş her şeyi saran yüce görev, büyük komünal emektir ve nesnel koşulların işgali hem canlı varlık için hem de korunma ve böylesi işgalin devamı için gereklidir. O halde akraba gruplarını içeren bir topluluk ilk aşamada askeri alanda; savaşçı, askeri bir güç olarak örgütlenir ve bu onun bir toprak sahibi olarak varoluşunun ilk koşullarından biridir.” (Marx, 2016:10)

Savaşın erdemli bir biçimde yüceltilerek meşrulaştırılması tüm kültürlerde mevcuttur; zira insanın tarihsel bilinçaltında, savaşın kutsal temsilin sahnelendiği, şiddet unsuru içeren bir oyun olduğu bilgisi bulunmaktadır. Bu nedenle Çinli savaş teorisyeni Sun Tzu savaşı ilahi bir sanat olarak görmekteyken, bu kültürle alakası olmayan bir coğrafyada yaşayan Herodotos da Mykale Savaşı'nı Yunanlar ve Ahamenişler arasındaki bir müsabaka gibi tasvir edebilmektedir (Herodotos, 2019:735-738; Sun Tzu, 2013:22).

2.3. Savaşçının Erdemi

Bireyin üstünlük hissinden dolayı takdir görme arzusu, sosyal gelişimin çocuk oyunlarından yetişkinlerin “ciddi” sosyal oyunlarına kadar en önemli itkilerinden biridir (Todorov, 2008:88). Basit bir iletişimde, selamlaşmada veya toplantıda bile bireyler arası karşılıklı güzel ve yüceltici sözler söylenmektedir; birey, sosyalleşmenin koşulu olarak, kendini

öven cümlelerin başkalarının telaffuz edilmesini bekler. Herkes kendi sosyal konumunu karşılayan bir saygı arzular; “iyi yapmış olma” duygusunun izdüşümüdür bu. Huizinga’ya göre bunun yorumu şöyledir: “Başka birinden daha iyi yapmış olmak. Birinci olabilmek için, öyle gözükmek, kendini öyle göstermek gerekir. Rekabet ve yarışma bu üstünlüğü kanıtlama fırsatı sunar” (Huizinga, 2018:95).

Arkaik topluluğa mensup bireye saygı duyulmasını sağlayan erdem, bireyin parçası olduğu topluluğun değerleri ve sınırları üzerinden tanımlanır. Böylesi bir toplulukta bireyin yücelmesini sağlayan erdem, savaşıma ve organize olabilmek becerileri ile ilişkilendirilen yeteneklerin toplamıdır. Bu yeteneklere, zamanla bilgelik, adillik ve alçakgönüllülük gibi görece alturist değerler de eklenmiştir (Huizinga, 2018:96). Birçok kültürde, erdem kavramını karşılayan kelimelerin etimolojisinde eril unsurun bulunmasının nedeni de savaşçılıkla kurulan bu bağlantıdır. Latincedeki *virtus*, Yunancadaki *arete*, Almandaki *tugend* ve İngilizcedeki *doughty* kelimelerinin semantik atası olan *dugunpo* bunlara örnek gösterilebilir (Huizinga, 2018:96). Türkçedeki *erdem* kelimesi de eril unsur taşıyan ve zamanla “asker” anlamını da içerecek olan “er”den türemiştir. Dolayısıyla bununla bağlantılı olarak, erdemlilikle bağdaştırılan bir savaş mantığına sahip arkaik toplumlardan türeyen tüm kültürlerde, savaşçı ile erkeksi bir erdem anlayışının birleştirildiği bir “şövalyelik” ideali bulunmaktadır. Zira, erdem kavramı, savaş oyunuyla iç içe olan erkeklik, birinci gelmek ve takdir arzusu gibi oyunsu hedeflerden doğmuştur. Aristoteles de “yüce ruhluluk” olarak adlandırdığı erdemi, “savaşta silahını elden bırakmayan” savaşçıya sunulan bir “ödül” olarak görmektedir (Aristoteles, 2014:91). Sonuç olarak erdem, erkeklik ve savaş gibi kavramlar arkaik çağlardaki ilk anlarından bu yana, bir müsabakanın unsurları olarak görülmektedir. Savaş ve erdem arasındaki bağlantı, daha yakın zamanlarda savaşın ilahî bir erdemin temsili olarak görülmesini sağlayacaktır. Örneğin Voltaire şöyle yazmıştır:

“Sonsuz büyüklük, aşağılığın son kertesiyile kıyaslanabilirse, bu tanrı, kral İskender, yahut krallardan başkasıyla savaşmak istemeyen Scander gibi bir tanrı olurdu. Ama siz, zavallı insanlar, siz Tanrıya ne şan verebilirsiniz?” (Voltaire, 1995:61)

Savaşçının taşıyıcısı olduğu erdem, savaşçıya bunu bir temsille sahneleme görevi de yüklemektedir; savaşçı toplumdaki adaletsizlikleri bertaraf etmekle de yükümlüdür. Örneğin,

“dövüşerek yargılanma” ve düello uygulamaları, adaletin sağlanması veya onurun korunması amacını taşıyan ve oyunsu özellikler taşıyan müsabaka biçimleridir. Düellonun yapıldığı mekân oyunun alandır; silahlar eşit kuvvette olmak zorundadır; rakiplerin birbirine kaç kere saldıracağı dahi kurala bağlanmıştır. Düello yöntemiyle kan akıtmak, onurun korunarak “erdemli olma hâlinin” devamlılığı için yeterli bir koşuldur (Huizinga, 2018:134). Bu nedenle, erdemin korunmasına katkı sağladığı ölçüde, tarımsal ritüellerde kurban kanı akıtılması ile düello veya daha kalabalık versiyonu olan savaş esnasındaki kan akıtma istencinin, kategorik olarak aynı prensipten doğduğu söylenebilmektedir.

2.4. Oyunun Eğitim Fonksiyonunun Erdemin Aktarılmasındaki Rolü

Oyunsu bir özelliğe sahip olan kültürün aktarılmasında en önemli faktör öğrenmedir. Her topluluk, kendisini farklılaştıran ve kendisine kimlik kazandıran düşünce ve eylemlerini oyunla geliştirir ve bu düşünce ve eylemlerin çerçeveleri doğrudan veya dolaylı olarak öğrenilirler. Dolayısıyla kültür, öğrenme aracılığıyla ile bir geçiştir (Kocacık, 1997:82). Kültür gündelik yaşamı düzenler ve muhtemel sorunlara çözüm yolları sunar. Toplumun hayatta kalma çabasından doğan işlevsel problemler kültür sayesinde çözüme kavuşmaktadır (Kocacık, 1997:84). Kültürün, bu reçete yazma özelliğinin devamlılığı için, toplumda yaşanabilen kuralsızlıklara (anomi) karşı önlem alınması gerekmektedir. En basit hâliyle kurallar, bireyler arasındaki ilişkileri düzene oturtmak için tasarlanan sosyal oyunun çerçevesidir. Anomi ise bu dengenin bozulmasıdır ve bir uyumsuzluk durumuna denk düşer. Kuralların geçerliliğini yitirmesi, normlar hiyerarşisinin tersyüz olması, değerler ve kuralların birbirinden uzaklaşması ve kural tanımamanın topluma hâkim olması gibi durumlarda anomiyi ortaya çıkar (Kocacık, 1997:111). Bu kuralsızlık hâli, oyunun daha ilk ortaya çıktığı andan itibaren yok etmeye çalıştığı şeydir.

Yeni jenerasyonlar ise sosyal kurallara uymayı, uymadıkları zaman ise cezalandırılacaklarını ancak eğitim aracılığıyla öğrenmektedir; sosyal ayrışma nedeniyle kendi pozisyonlarının gerektirdiği “hak ve ödevlerini” de yine eğitim sayesinde bellemektedirler (Bottomore, 1977:302). Gordon Childe bu konuyla ilgili olarak şöyle yazmıştır:

“İnsanın aygıtları ve savunması bedeninin dışındadır; istediği zaman onları bir kenara bırakabilir, istediği zaman alıp kullanabilir. Bunların kullanılmalari

kalıtımla olmaz, öğrenmekle olur; öğrenme ise bireyin ait olduğu grup aracılığı ile ve yavaş yavaş olmaktadır.” (Childe, 1974:17)

Bu öğrenme işlemini sağlayan asli grup, tarımda, kan davasında ve ibadette birincil öneme sahip olan aile kurumudur. Dolayısıyla erdemli davranış kuralları da, öncelikli olarak aile eğitimi aracılığıyla edinilen bir kurallar kümesidir ve bu tüm kültürler için geçerlidir. Örneğin Atinalı çocuklara aileleri tarafından aktarılan erdem, tanrılara gösterilen saygının kamusal alanda görünür hâle gelmesini sağlayan davranış ve giyim kuşam alışkanlıklarının öğretilmesi ile başlamaktadır. Benzer şekilde Çinlilere de ataya tapınma ile ilgili bazı törensel davranışlar çocukluktan itibaren aile tarafından aktarılırdı (Russell, 2001:34).

Erdemli davranışlar, bu açıdan, bir sosyal kontrol aracı ve itaat edilmesi gereken bir “otorite” görünümü de sunmaktadır. Böyle olsa dahi, erdemli davranışların eğitimi de öncelikle ailenin elindedir. Bu konuyla ilişkili olarak Max Horkheimer şöyle yazmıştır:

“Tüm bireylerin ruhsal kalıbı üzerinde hem bilinçli hem de bilinçsiz mekanizmalar aracılığıyla belirleyici etkide bulunan koşullar arasında, ailenin çok büyük bir önemi vardır. Ailedeki süreçler çocuğu bebekliğinden itibaren biçimlendirir ve yeteneklerinin gelişiminde kesin belirleyici bir rol oynarlar. Aile, en önemli eğitim kurumlarından biri olarak, insani karakterlerin toplumsal yaşamın gerektirdiği biçimde yeniden üretilmesini sağlar.” (Horkheimer, 2005:261)

Sonuç olarak erdem, ailede başlayan öğrenme davranışı ile olan ilişkisi sebebiyle de oyun çerçevesinde oluşmakta, büyümekte ve aktarılmaktadır. Erdemin öğretimi ailede başladığı andan itibaren, erdem bir sosyal kontrol mekanizması olarak etkin biçimde işlemekte, eğitimin ailenin elinden çıkarak toplumun kendisine veya toplumun sembolik görünümü olan devletin eline geçmesiyle de bu görevini sosyal baskı veya yasa aracılığıyla devam ettirmektedir.

SONUÇ

Tüm kültür ürünü davranışlarda olduğu gibi erdem de oyun biçiminde doğmuş bir yapıya sahiptir. Bu oyun, tarım ve avcılıkla ilişkilendirilen davranışların kutsal temsil ritüellerine dönüşmesiyle başlamış, su ve kanla kurulan ilişki nedeniyle savaş mekanizmasının oluşumuna ön ayak olmuş ve savaşçının üstün özelliklerinin erdeme dönüşmesiyle sonuçlanan bir yol izlemiştir.

Erdemle ilişkilendirilen davranış kodları, tarih boyunca oyuncuya ve kazanılmak istenen çıktıya göre değiştirilmiş, kural değişikliğine uğramış veya niteliksel olarak biçim değiştirmiş olabilir. Ancak oyun oynayan insanın kültür inşa süreci başladığı andan itibaren, çeşitli biçimlerde de olsa erdem oyunu devam etmektedir; nitekim bu oyun, bir kenara terk edildiği takdirde oyun oynayan insan ve toplum açısından kritik öneme sahip sorunların doğmasına neden olacağı gibi, aslında bu oyunu terk etmek düşüncesi bile ontolojik karşılığı olmayan bir düşüncedir; çünkü tüm autopöietik kavramlarda olduğu gibi erdem de bir kere doğduktan sonra kendi kendini besleyebilen ve bunu son derece esnek bir biçimde, farklı kültürlerle ve yaşayış biçimlerine adapte olarak yapabilen bir kavramdır. Dolayısıyla oyun oynayan insanın değişen amaçları ve şartları çerçevesinde oyuna müdahale sınırları, sadece oyunun biçimsel unsurlarına yönelik olacak tarzda kısıtlıdır. Oyun, insana rağmen ve insan için varlığını koruyabilecek reflekslere sahiptir.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, (2014), *Nikomakhos'a Etik*, İstanbul: Say Yayınları.
- Bayat, F., (2017), *Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Bookchin, M., (2015), *Özgürlüğün Ekolojisi: Hiyerarşinin Ortaya Çıkışı ve Çözülüşü*, İstanbul: Sümer Yayıncılık.
- Bottomore, T. B., (1977), *Toplumbilim: Sorunlarına ve Yazınına İlişkin Bir Kılavuz*, İstanbul: Doğan Yayınevi.
- Bourdieu, P., (2006), *Pratik Nedenler: Eylem Kuramı Üzerine*, İstanbul: Hil Yayın.
- Bronfenbrenner, U., (1974), *Two Worlds of Childhood: US and USSR*, Harmondsworth: Penguin Books.
- Cassirer, E., (2005), *Sembolik Formlar Felsefesi II*, Ankara: Hece Yayınları.
- Childe, V. G., (1974), *Tarihte Neler Oldu*, Ankara: Odak Yayınları.
- Coyle, P. E., (1998), "The Customs of our Ancestors': Cora Religious Conversion and Millenarianism, AD 1722-2000", içinde *Ethnohistory* 45 (3), s. 509-42.
- Dewey, J., (1997), *Experience and Education*, New York: Touchstone.
- Dietze, B. ve Diane K., (2012), *Playing and Learning in Early Childhood Education*, Toronto: Pearson Education Canada.

- Gaskins, S. ve Peggy M., (2009), “The Cultural Roles of Emotions in Pretend Play”, içinde Transactions in Play (Play and Culture Studies 9), s. 5-21.
- Gauchet, M., (2018), “Anlam Borcu ve Devletin Kökenleri: İlkelerde Din ve Siyaset”, içinde Devlet Kuramı, ed. Akal, C. B., Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s. 33-71.
- Herodotos, (2019), Tarih, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Hoppál, M., (2014), Avrasya’da Şamanlar, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Horkheimer, M., (2005), Geleneksel ve Eleştirel Kuram, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Huizinga, J., (2018), Homo Ludens: Oyunun Toplumsal İşlevi Üzerine Bir Deneme, İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Kocacık, F., (1997), Toplum Bilim Ders Notları, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.
- Lévi-Strauss, C., (2012), Modern Dünyanın Sorunları Karşısında Antropoloji, İstanbul: Metis Yayınları.
- Lévi-Strauss, C., (2016), Yaban Düşünce, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Marx, K., (2016), Kapitalizm Öncesi Üretim Modelleri, İstanbul: Altıkkırkbeş Yayın.
- Mueller, H. F., (2010), “Saturn”, içinde The Oxford Encyclopedia of Ancient Greece and Rome, ed. Gagarin, M. ve Fantham, E., New York: Oxford University Press.
- Oppenheimer, F., (2018), The State: Its History and Development Viewed Sociologically, New York: Vanguard Press.
- Russell, B., (2001), Eğitim Üzerine, İstanbul: Say Yayınları.
- Sun Tzu, (2013), The Art of War, London: Harper Collins.
- Todorov, T., (2008), Ortak Hayat, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları.
- Voltaire, (1995), Felsefe Sözlüğü II, İstanbul: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Vygotsky, L. S., (1986), Thought and Language, ed. Kozulin, A., Massachusetts: MIT Press.

Türkiye’de Yaşayan Suriyelilerin Türkiye Ekonomisine Etkisi

Impact Of Syrian People Living In Turkey On Turkish Economy

Bülent ADİL* Mahmut Özdemir**

Makale Geliş Tarihi / Received :06/12/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted :16/12/2019

ÖZET

2011 yılında başlayan rejim karşıtı gösterilerin ardından yaşanan iç savaş nedeniyle çatışma ortamından kaçan Suriyeliler, 29 Nisan 2011’de Hatay ili Yayladağı ilçesinden 260 kişilik bir grup olarak Türkiye sınırına gelmişlerdir. Türkiye, açık kapı politikası ve geri göndermeme ilkeleri çerçevesinde geçici koruma sağlayarak Suriyelilerin Türkiye’ye girişini kabul etmiştir. 2011 yılından bugüne kadar geçen süre içerisinde Türkiye’de yaşamaya başlayan Suriyeli sığınmacı sayısı yaklaşık 4 milyon kişiye ulaşmıştır ve resmi makamların açıklamalarına göre bugüne kadar Suriyeli sığınmacılar için harcanan para 30 milyar dolardan fazladır ve bu tutar Türkiye’nin Gayri Safi Milli Hasılası içinde önemli bir orana ulaşmış durumdadır. Türkiye GSMH’sına oranla dünyada göçmenlere yardım açısından 1.sıradadır. Tüm bu yaşananlar Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının ortaya koyduğu olağanüstü fedakârlıklarla bugüne kadar dünyada çok da benzeri olmayacak şekilde, çok ciddi sorunlar ile karşılaşmadan büyük oranda başarı ile yönetilebilmiştir. Bu derece yoğun göç olayı neticesinde Türkiye’nin her bölgesine yerleşen Suriyeli sığınmacıların yaşadıkları topluma ekonomik, sosyal ve kültürel birtakım etkilerinin olmaması mümkün gözükmemektedir. Bu çalışma ile, Suriyeli sığınmacıların Türkiye Ekonomisi üzerindeki etkilerine yapılan araştırma neticesinde elde edilen verilerin analizi ile ulaşılmıştır. Böylece Suriyeli Sığınmacıların hangi sektörlerde ve hangi büyüklükte Türk Ekonomisi içerisinde yer aldığı ortaya çıkarılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Suriyeli Sığınmacı, Gayri Safi Milli Hasıla, Ekonomik Etki

ABSTRACT

260 Syrian asylum seekers fleeing the conflict, arrived in Turkey as a group on 29 April 2011 to Hatay Yayladağı border because of the civil war that took place after the demonstrations against the regime that began in 2011. By providing temporary protection within the framework of the open-door policy and the principle of non-refoulement, Turkey has accepted the entrance of Syrian asylum seekers. In the period from 2011 until today the number of Syrian asylum seekers living in Turkey reached approximately 4,000,000 people. According to official authorities, the amount of money spent on Syrian Refugees up to now is more than \$ 30 billion. This amount has reached a significant proportion of Turkey's Gross National Product. Turkey is in the first place in the world as GDP ratios in terms of assistance to migrants. With the extraordinary sacrifices put forward by the citizens of the Republic of Turkey, to a great extent, it has been successfully managed without encountering very serious problems in a way that is unlike any other in the world. As a result of this intense migratory incident, it seems impossible not to have social, cultural and economic effects of Syrian asylum seekers who settled in each region in Turkey. In this study, the effects of the Syrian asylum seekers on the Turkish Economy were obtained by analyzing the data acquired from the research. Thus, with this research it has been found out, in which sectors and in what size the Syrian asylum seekers are in the Turkish Economy.

Keywords: Syrian Asylum Seekers, Gross National Product, Economic Impact

Related article “The Migration Management Strategy of Turkey and The Perception of Syrian Asylum Seekers Living in Turkey “is developed within the scope of unpublished doctoral thesis

* Kırıkkale University Institute of Social Sciences Department of Business Administration Candidate Of Phd. , E-mail: bulentden@hotmail.com, ORCID No: 0000-0003-4468-2157

** Prof.Dr. Kırıkkale Üniversty , Faculty of Economics and Administrative Sciences, Business Administration, E-mail: mahmudozdemir@hotmail.com , ORCID No: 0000-0002-3202-1098

INTRODUCTION

Because of its geopolitical position, Turkey is a transit country not only for some immigrants who want to go European countries to live but also for some immigrants who want to stay there to live and work.

Turkey is one of the target countries for immigrants who escaped from their countries especially after in 1980 because of war, economic problems and etc. The number of immigrant who wanted to live in Turkey or go to the Europe increased in this period (Demirdezen, 2013: 328)

When evaluated the diversity of immigrants in terms of Turkey, we can classify them as immigrants, refugees and asylum seekers. While some of them arrive in Turkey in order to pass European countries others arrive in Turkey to get education or work. At the same time relatives of immigrants who work in Turkey can come to live together and this lead to regular migration. When the same person enters and exits more than one time in the same country, this causes shuttle migration. (İçduygu, Erder, Gençkaya, 2009: 69).

According to İçduygu and Damla (2012: 86), issues and hot clashes in the geography where Turkey is located cause the target country for illegal immigration and asylum. With Afghanistan, Iran and Iraq crisis, with the collapse of the USSR as the Turkic Republics and with the Syrian Crisis, Turkey found itself inevitably among these problems. In 2011, with the outbreak of the Syrian crisis, millions of Syrian asylum seekers came to the Turkey. This study focuses on the impact of Syrian asylum seekers on the Turkish economy.

METHOD

The purpose of the study is to examine the effects of Syrian refugees living in Turkey on Turkish economy. From this point of view, at first, provinces in general especially where the Syrian population is concentrated, and then other provinces were included in the study. By examining the economic reports prepared by non-governmental organizations, chambers of commerce and public institutions, and published economic data, the findings obtained were presented in tables. Through this study, it can be seen in which sectors the Syrian Refugees are in percentages. Thus, their contribution and participation in Turkish economy can be understood in general.

The cost of the war in Syria has got a multidimensional effect on Turkish Economy. When we consider inflation, labor market, informal economy, changes in import-export, net economic profit and loss, it is not easy to calculate all these issues exactly.

According to the statement of Turkish authorities more than 40 billion United States dollar has been spent for Syrian asylum seekers living in Turkey so far. As a result, this situation has got both positive and negative, direct and indirect impacts on Turkish economy inevitably.

In this study, economic reports and published economic data prepared by non-governmental organizations, chambers of commerce and public institutions were examined and the findings obtained were presented in tables. Likewise, the impact of Syrian asylum

seekers on inflation has been evaluated according to region where they live by using Turkey's average inflation rate.

FINDINGS

Economic data used in this study were analyzed regarding the demographic characteristics of the Syrian asylum seekers, the provinces they live in, the business sectors and the kind of corporations they operate in.

1. ECONOMIC IMPACTS AND COMPONENTS

Although studies have been conducted in the literature on the effects of migrants on the labor market of the country of they migrate, these evaluations have been made on the basis of voluntary migration, not forced migration. The common conclusion of these studies is that the impact of migrants on wages and employment in the host country is limited. There are relatively fewer studies on these forced migration issues (Binatlı and Esen, 2016:5).

A study was carried out by Ceritoğlu et al. (2017:25) “The Impact of Syrian Asylum Seekers on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasi - Experimental Design”. They found that Syrian asylum seekers have some, relatively limited effects on the labor market, but do not have a significant impact on wages, and as a result of the flow of asylum seekers, limited employment losses were observed in local informal workers.

It is seen that Syrian asylum seekers offer cheap, unregistered labor, thus pushing unregistered local workers out of the labor market, especially in the informal labor-intensive sectors and putting with unemployment risk for local employee. It is understood that Syrian asylum seekers do not cause a significant change in the registered sectors but provide cost advantages in the informal labor-intensive sectors. (Balkan and Tumen, 2016: 2).

A study was conducted by Akgündüz et al (2015: 48) in 10 cities where Syrian asylum seekers live intensively; There was no significant change in food prices, housing prices increased, internal migration movements to the region decreased, output did not change and no significant effect on employment was observed.

The common effect of asylum seekers in all cities where they settle economically is the increase in rents. This creates opportunities for landlords and is seen as a problem for tenants. (Oytun, 2015: 21). In addition to the increase in rents, increase in prices is inevitable as there is an increase in the demand for food etc. and this situation may negatively affect the perspective of the people living in the region towards Syrian asylum seekers.

According to Caprio and Wagner (2015: 117), Syrian asylum seekers have changed the structure of employment in the labor market. While the employment of unregistered, female, part-time, unskilled Turkish workers has decreased, the employment of registered men has increased. Also the wages in the informal sector have been reduced. They found that this situation affected women and those with low levels of education more, and that they had an effect in the formal sector and that every 10 asylum seekers in the formal sector created 3-4 new jobs in the formal sector.

According to a report by the Turkish Republic Central Bank, the local labor employed Syrian asylum seekers in Turkey is significantly adversely affected, but this effect was mostly seen in the informal work area. Business owners may prefer to work with asylum seekers workers who agree to work at a lower wage instead of increasing lower local workers' wages. Thus, they prefer to do the same work on immigrants without paying any more wages to the local worker.

In the provinces where especially Syrian asylum seekers densely populate, the increase in rental properties price and food prices occurs more than Turkey's average inflation rate. Öztürkler and Türkmen searched the answer of the question as to if there would not been war in Syria and Syrian asylum seekers were not in Turkey, how could the economic situation be in provinces where Syrian asylum seekers live densely. They found out that the most significant impact on the economy is seen in inflation.

The annual inflation rate in Gaziantep increased from 6.8% in 2010 to 8.8% in 2013. The average inflation rate in Turkey in 2013 was 7.4%. This means that the inflation rate in Gaziantep was 1.4 basis points above the Turkish average in 2013. Moreover, Gaziantep's inflation ranking increased from eighteen in 2010 to first place in 2013. These figures show that local people's perceptions of the increase in food prices are based on a real observation, at least in Gaziantep (Öztürkler and Türkmen, 2015: 20).

The study, which analyzed the effects of Syrian asylum seekers on prices of goods and services in areas where they live heavily, using the “difference of differences” method, found that Syrian asylum seekers migration caused a 2.5% decrease in consumer prices in the regions included in the study. The findings in the study were obtained by examining regional price movements rather than the consumer basket. It is suggested that the lowering effect is directly linked to the low cost and informal labour participation of Syrian asylum seekers. In the sectors where informal employment is more intensive, the decrease in production factors costs was found to be 4%.

Official labor prices based on informal employment remained at the same level. The biggest decrease was in the informal employment in hotels and restaurants (5.4 %) and food (4.4). The main reason for the 10.5 % decline in the education sector is not informal employment but government aid and incentives to the region due to migration. (Balkan and Tumen, 2016).

Even if the decline and losses in the economic area are determined by the available statistical data, the opportunity cost cannot be calculated when considering possible new steps to be taken, new relationships to be established, and trade agreements. Given that it is unclear when the internal turmoil in Syria will end, it is not possible to predict the economic cost that the crisis will cause in real terms. (Altundeğer and Yılmaz, 2016: 298)

2. DEMOGRAPHIC CHARACTERISTICS OF SYRIAN PEOPLE IN TURKEY

Turkey is a passage gate to immigrants who want to go European Union countries especially up to 2011 but after the civil war in Syria started, this situation reversed and lots of Syrian started to live in Turkey.

Table 1: Distribution of migration by years in Turkey

	2001	2003	2006	2009	2010	2011
Undocumented Migration	92.400	56.200	51.983	34.345	32.667	42.576
Illegal Entries	57.300	30.348	18.876	22.975	25.637	30.700
Outstay	35.100	25.852	33.107	11.370	7.030	11.876
Application for Asylum	5.200	3.966	4.548	7.834	9.226	16.020
Residence permit	161.254	152.203	186.586	163.326	176.944	219.217

Source: European University Institute, Robert Schuman Centre For Advanced Studies, Migration Policy Centre, EU Neighborhood Migration Report 2013, s. 247.

Turkey has undergone an intensive migration flows with the start of civil war in Syria. There are 3.552.303 immigrant from Syria according to data which was published by General Directorate of Migration Management on 29 August 2018 in Turkey.

Table 2: Number of Syrian Asylum Seekers in Turkey

Age	Male	Female	TOTAL
TOTAL	1.926.067	1.626.236	3.552.303
0-4	279.938	261.367	541.305
5-9	247.534	232.308	479.842
10-18	349.753	303.221	652.974
19-24	312.136	221.516	533.652
25-34	357.755	262.041	619.796
35-44	189.086	155.643	344.729
45-59	135.600	130.103	265.703
60-90+	54.265	58.037	112.302

Source: General Directorate of Migration Management (www.goc.gov.tr)

3. The Impact of Syrian Asylum Seekers on Turkey Economy

According to calculations made by using international data between 1960-2010, 10 % increase in cultural diversity increased the gross domestic product per capita by 2.1 percentage. When only the developing countries are considered, the contribution increases to 2.8 percent. (Turkey Grand National Assembly on Migration and Integration Report (T.B.M.M), 2018;259).

Syrian asylum seekers entering Turkey and being taken under temporary protection cannot work and set up business in the first place. As of January 2016, they were allowed to take work permit

in the province where they were registered for at least 6 months in case an application is made by the employer. In addition, they have the right to open a business and bank account.

According to official figures, Syrian asylum seekers who took refuge in Turkey have opened 7,243 companies in the last 7 years. In addition, this number is estimated to be more than 10,000 together with unregistered companies.

Table 3: Overview of foreign capital companies with Syrian asylum seekers (as of May 2018)

Company Type	Number of Companies	Total Capital (Million Turkish Lira)	Syrian Joint Venture (Million TL)	Syrian Joint Venture Rate (%)
Incorporated company	4	4,7	0,6	13,4
Limited Company	158	46,9	27,5	58,6
Total	162	51,5	28,1	54,5

Source: TOBB, TEPAV Report of Syria Capital Companies (www.tepav.org.tr)

Table 4: Number of companies established with Syrian asylum seekers joint capital by provinces (as of May 2018)

Cities	Number of Companies	Total Capital (Million TL)	Syrian Joint Venture (Million TL)
İstanbul	101	26,6	14,6
Mersin	30	8,5	5,2
Bursa	13	3,8	1,9
Hatay	10	10,2	5,2
Kilis	3	1,1	0,5
Şanlıurfa	2	0,4	0,1
Ankara	1	0,1	0,1
Antalya	1	0,2	0,2
Kocaeli	1	0,6	0,4

Source: TOBB, TEPAV Report of Syria Capital Companies (www.tepav.org.tr)

Table 5: Fields of activity of Syrian asylum seekers joint capital companies

Activities (Nace Rev.2)	Number of Companies	Total Capital (Million TL)	Syrian Joint Venture (Million TL)
Wholesale trade	65	28,4	14,4
Real estate production	22	6,2	2,9
Building construction	16	5,4	2,7
Retail trade	10	1,3	1,0
Travel agency, tour operator and other reservation services and	7	1,4	0,8

related activities			
Education	5	0,8	0,5
Manufacture of clothing	4	1,2	0,9
Road transport and pipeline transport	4	1,8	1,7
Headquarters design; administrative consulting management	4	0,9	0,8
Wholesale and retail sale and repair of motor vehicles and motorcycles	3	0,6	0,2
Food and beverage service	3	0,5	0,3
Other service options	3	0,3	0,2
Manufacture of chemicals and chemical products	2	0,3	0,2
Manufacture of rubber and plastic	2	0,2	0,1
Architecture and engineering technology; technical inspection and analysis	1	0,3	0,3
Manufacture of food products	1	0,5	0,3
Printing and reproduction of recorded media	1	0,4	0,2
Collection, treatment and disposal of waste; illustration recovery	1	0,1	0,1
Telecommunication	1	0,1	0,1
Computer programming, consulting and related activities	1	0,1	0,1
Advertising and market research	1	0,1	0,1
Other professional, scientific and technical activities	1	0,1	0,1
Public administration and defense, compulsory social security	1	0,2	0,1
Sports-oriented, entertainment and leisure	1	0,1	0,0
Repair of computers, personal and household goods	1	0,3	0,1

Source: TOBB, TEPAV Report of Syria Capital Companies (www.tepav.org.tr)

Table 6: Overview of companies established with foreign capital (As of May 2018)

Company type	Number of Companies	Total Capital	Foreign Share Capital (Millions TL)	Foreign Share Capital Ratio (%)
Incorporated company	104	43.4	33.5	77.3
Limited company	1.174	386.1	315.4	81.7
Total	1.278	429.5	348.9	81.3

Source: TOBB, TEPAV Report of Syria Capital Companies (www.tepav.org.tr)

Table 7: The top 10 provinces with the highest ratio of companies established with foreign capital to the total number of companies (As of May 2018)

Cities	Number of Companies with Foreign Capital	Ratio to Total Number of Companies Established (%)
Kilis	5	38.5
Hatay	59	35.1
Yalova	11	23.9
Mersin	53	18.8
Şanlıurfa	27	18
İstanbul	795	16.7
Gaziantep	58	16.3
Bursa	51	12.4
Antalya	62	11.4
Düzce	2	8.7
Total	1.278	10.9

Source: TOBB, TEPAV Report of Syria Capital Companies (www.tepav.org.tr)

Table 8: Change in consumer price index by 12-month averages as of year-end (%), 2003=100

Year	Region Code	Region Name	General Rate
2018	TR	Türkiye	16.33
2018	TR62	Adana-Mersin	21.94
2018	TRC1	Gaziantep-Adıyaman-Kilis	17.05
2018	TR63	Hatay-Kahramanmaraş-Osmaniye	22.09

Source: TÜİK 2018 (www.tuik.gov.tr)

Looking at these charts, it can be discovered that Syrian asylum seekers have established mostly Limited Companies and lots of companies are in İstanbul, Mersin and Bursa. When it comes to their company kind; wholesale trade, real estate production and building construction are coming in top three sequence.

The province with the highest ratio of companies established with foreign capital to the total number of company is Kilis with the rate of % 38.5. With regard to inflation rate, it can be said that in the provinces where there are intensive Syrian asylum seekers, inflation rates are higher than Turkey's average.

CONCLUSION

Looking at the economic impact of Syrian asylum seekers, there is a combination of both risks and opportunities. It can be said that Syrian asylum seekers contribute to Turkish economy in certain aspects, especially in certain provinces. This situation can sometimes have negative consequences due to changes in demand and supply balance.

According to research conducted so far on the effects of Syrian asylum seekers on Turkish economy, it is believed that Syrian asylum seekers contributed 0.5 to 1.7 percent of gross domestic product in 2015. As a result of Syrian asylum seekers who took refuge in Turkey transporting market relations along with them, there is a significant increase in exports to the Middle East, especially from the provinces in the southeast. (Turkey Grand National Assembly on Migration and Integration Report, 2018: 260)

According to the findings of the report analyzing the economic impact of the Syrian asylum seekers in Turkey which is based on ORSAM's survey in 2018, from 40% to 100% of those who lost their jobs in border provinces believe that "they lost their jobs because of Syrian asylum seekers"(Oytun, et al, 20015: 74).

According to World Bank, Syrian asylum seekers are informally employed intensively; therefore, their entry into country creates a bounded supply shock on the informal workforce Also, the calculations show that indigenous people in the informal sector have shifted on a large scale (Hürriyet Daily News. 2016). Syrian asylum seekers who work as indifferent and cheap labor force can cause many different problems. Especially for Syrian asylum seekers who work as unskilled workers in jobs that the local people do not want to work, occupational accidents and related injuries are one of the problems that needs to be solved.

In addition, Syrians living in the border provinces and doing business contribute positively to the regional economy and the national economy by exporting Turkish goods to the Middle East countries from the provinces they live. For example, according to TEPAV's 2018 data, Gaziantep's exports to Syria increased from 133 million dollars in 2011 to 405 million dollars in 2015.

In the light of all these data, it is seen that Syrian Refugees have positive and negative effects on Turkish Economy. Increasing the number of registered Syrian workforce and strengthening their professional qualifications will allow their contribution to Turkish economy to come to a better level and will facilitate their adaptation to the society in which they live.

REFERENCES

- Akgündüz, Y. E., Berg, Marcel V.D., & Hassink, W. **The Impact of Refugee Crises on Host (2015)**
- Altundeğer, N. ve Yılmaz, E. İç Savaşın Bölgesel İstikrarsızlığa: Suriye Krizinin Türkiye'ye Faturası. **Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, 21(1), 289-301, Isparta. (2016)

- Balkan, Binnur and Tumen, Semih Immigration and Prices: **Quasi-Experimental Evidence from Syrian Refugee in Turkey**. TCMB Working Paper No: 16/01. (2016).
- Balkan, Binnur and Tumen, Semih . Immigration And Prices: Quasi-Experimental Evidence From Syrian Refugees In Turkey. **Journal of Population Economics**, 29 (3), 657-686.(2016)
- Binatlı, Ayla Oğuş ve Esen, Oğuz “**Suriyeli Mültecilerin Bölgesel İşgücü Piyasalarına Etkisi**” Ortadoğudaki Çatışmalar Bağlamında Göç Sorunu, Yay.Haz: Elif Yıldırımçı, Efil Yayınevi, Ankara (2016).
- Carpio, X.V.D., Wagner, M. **The Impacts of Syrian Refugees on the Turkish Labor- Market. Policy Research working Paper**. 7402. World Bank Group. Ceritoğlu, E. Yunculer, H.B.G., Torun, H., Tumen, S. (2015). **The Impacts of Syrian Refugees on Natives’ Labor Market Outcomes in Turkey: Evidence from a Quasievperimental Design** Central Bank Report. Ankara. (2015).
- Demirdizen, Derya, Türkiye’de Ev Hizmetlerinde Çalışan Göçmen Kadınlar, **Çalışma ve Toplum Dergisi**, C. 38, S. 3, 2013, s. 328-329.
- European University Institute, Robert Schuman Centre For Advanced Studies, Migration Policy Centre, EU **Neighbourhood Migration Report** 2013, s.247.
- Labor Markets: The Case of the Syrian Refugee Crisis in Turkey**. Discussion Paper No: 8841. The Institute for the Study of Labor (IZA). Bonn. Germany (2015).
- Oytun Orhan, Sabiha Şenyücel Gündoğar, Suriyeli Sığınmacıların Türkiye’ye Etkileri, ORSAM Raporu, 2015 Access Date: February 12st, 2019, http://tesev.org.tr/wp-content/uploads/2015/11/Suriyeli_Siginmacilarin_Turkiyeye_Etkileri.pdf
- İçduygu, Ahmet, Damla, Aksel, Türkiye’de Düzensiz Göç, Uluslararası Göç Örgütü,“Göç Yönetimi Genel Politika Çerçevesinin Düzenlenmesi ve Uygulanması Hususunda Türkiye’nin Çabalarının Desteklenmesi Projesi, Ankara, 2012.
- İçduygu, Ahmet, Erder ,Sema, Gençkaya, Faruk, Türkiye’nin Uluslararası Göç Politikaları, 1923-2023: Ulus Devlet Oluşumundan Ulus-ötesi Dönüşümlere, TÜBİTAK Projesi, Proje No: 106K291, İstanbul, 2009, s. 69.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Access Date: March 18th, 2019, **Web:** www.goc.gov.tr
- Hürriyet Daily News.2016. ”Kayıt Dışı Ekonomi ’de Türkiye OECD’nin En Kötüsü: Çalışma”, Access Date: October 24 st, **Web:** <http://www.hurriyetdailynews.com/>
- Öztürkler, H. ve Türkmen, G. **Suriyeli Mültecilerin Türkiye’ye Ekonomik Etkileri: Sentetik Bir Modelleme**. (ORSAM Rapor No: 196), Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Ankara. (2015).
- TEPAV Suriye Sermayeli Sirketler Bulteni_Haziran_2018.pdf, Access Date: September 21st, 2019, **Web:** <https://www.tepav.org.tr/upload/files/1533018887->
- Türkiye Büyük Millet Meclisi İnsan Hakları İnceleme Komisyonu Mülteci Hakları Alt Komisyonu Göç ve Uyum Raporu, 2018 (Turkey Grand National Assembly on Migration and Integration), Access Date: April 15st, 2019, **Web:**https://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/docs/2018/goc_ve_uyum_raporu.pdf

Türk Kamu Yönetiminin Denetim Yolları

Audit Methods of Turkish Public Administration

Vasfiye ÇELİK* Ömer DEMİRCİ**

Makale Geliş Tarihi / Received :25/11/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted :20/12/2019

ÖZET

Kamu yönetimini ve kamu yönetiminin dış faktörler üzerindeki etkisini, uygulama alanını, kontrol işlevini ve rehberlik görevini üstlenen mekanizmaya kamu yönetimi denetimi adı verilmektedir. Türk kamu yönetiminde denetim ise kendine özgü yapısıyla önemli bir yer tutmaktadır. Ancak bu yapıda, karmaşıklıklar ve kamu yönetimi sorunlarıyla karşılaşmaktadır ve bu duruma ilişkin sorunlara, çözüm yollarına kamusal raporlarda ya da projelerle yer verilmektedir. Bu çalışmanın amacı da bu doğrultuda Türk kamu yönetiminde denetim mekanizmasını incelemek ve kamu yönetimi denetim yolları üzerinde durmaktır.

Anahtar Kavramlar: *Kamu Yönetimi, Denetim, INTOSAI*

ABSTRACT

The mechanism that is responsible for public administration and its effect on external factors; its execution area, control function and counselling mission is called public administration supervision. In Turkish public administration, supervision takes an important place with its unique structure. However, complexities and public administration problems are encountered in this structure and the problems, solutions to these situations are included in public reports or projects. The aim of this study is to examine the audit mechanism in Turkish public administration and to emphasize public administration audit ways.

Keywords: *Public Administration, Audit, INTOSAI*

Bu makale Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim dalında tamamlanmış tezden üretilmiştir.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, vasfiyezeynep@hotmail.com, **ORCID No:** 0000-0002-2176-892X

** Kırıkkale Üniversitesi İİBF Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü Yüksek Lisans, omerdemirci044@gmail.com, **ORCID No:** 0000-0002-5854-1091

GİRİŞ

Yönetsel faaliyet içerisinde önceden belirlenmiş bir durumun, uygulama sonrasında ne aşamada olduğunu gösteren dinamik bir unsur olarak tanımlanabilen denetim; örgütsel faaliyetlere, önceden kararlaştırılmış olan performans standartlarına, planlara ve bu doğrultuda ulaşılan hedeflere uygun bir şekilde gerçekleştirilmektedir. Bu süreç vasıtasıyla ilgili kurum ve kuruluşlar ise durum analizleri yaparak buldukları yeri tespit edip geleceklerine yönelik öngörü ve sonuç odaklı planlar yapabilmektedir. Dolayısıyla denetim, yönetim için hayati derecede önemli bilgiler sağlayarak, yönetimin hukuka uygun, verimli, etkili, kaliteli ve tutumlu olarak işleminde büyük paya sahiptir. Ayrıca geri bildirim mekanizması sayesinde denetim, bir süreç özelliği kazanarak sistemin başından sonuna kadar etkili olmaktadır.

Kamu yönetimi kavramı ve disiplini de yönetim teorisinin önemli bir parçası olarak denetimin konusunu oluşturmaktadır. Zira kamu yönetiminde denetim ile kamu kurum ve kuruluşları, yöneticileri ve personeli öncelikle Anayasanın ve devamında yasaların çizdiği sınırlar içerisinde hukuka uygun davranmak zorunda kalmakta, yapılan plan ve programlar ile sonrasında hazırlanan raporların ne derece uyumlu olduğu belirlenmekte ve kamu yönetimlerinin yerindelik esaslı denetimi ile kamu yararına hizmet edip etmediği saptanmaktadır. Sonuç olarak kamu yönetiminde denetim, hukuk devletinin ve demokrasinin de bir gerekliliği olarak kamu yönetiminin hukuka uygun, etkin, verimli, saydam, hesap verebilir bir şekilde çalışması için gerçekleştirilen yöntem, kural ve prosedür bütününden meydana gelmektedir.

Çok geniş bir alanı kapsayan denetim kavramı bu çalışmada, Türk kamu yönetimindeki denetim yolları genel başlığı altında, denetim yolları ise içeriği açısından, denetim biriminin konumuna göre, yargı ve yargı dışı denetim başlıkları altında incelenmeye çalışılacaktır.

1. İÇERİĞİ AÇISINDAN DENETİM

İçeriği açısından denetim, düzenlilik denetimi ve performans denetimi olarak ikiye ayrılırken, düzenlilik denetiminde kurumların hesaplarının doğruluğu, eşitliği ve yasalara uygunluğu denetlenmektedir. Günümüzde denetim anlamında uluslararası standart belirleyen IASB (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu-International Accounting Standards Board), IFAC (Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu-International Federation of Accountants Association), FASB (Finansal Muhasebe Standartları Kurulu-Financial Accounting Standards Board) gibi kuruluşlar olmakla birlikte (Durmuş ve Aytulun, 2014: 8) bu kuruluşlara ek olarak INTOSAI (Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu-International Organisation of Supreme Audit Institution) (1998: 13) düzenlilik denetiminin kapsamını, aşağıdaki standartlar çerçevesinde açıklamıştır:

1. Mali kayıtların incelenmesi, değerlendirilmesi ve mali tablolarla ilgili yorum yapılması da dâhil olmak üzere, kuruluşların mali hesap verme sorumluluğunun onaylanması,
2. İç kontrol ve denetim işlevlerinin denetlenmesi,
3. Kamu yönetimi alanında; devlet yönetiminin bir bütün olarak hesap verme yükümlülüğünün onaylanması,
4. Mali sistem ve işlemlerin, işletmenin kanuna ve yönetmeliklere uygunluğu dahil olmak üzere denetlenmesi,
5. İşletmenin idari kararlarının dürüstlük ve uygunluğunun denetlenmesi,
6. Denetimle ilgili veya denetimden doğan ve açıklanması uygun bulunan konuların raporlanması.

IFAC tarafından yayımlanan Uluslararası Denetim Standartlarını (ISA) referans kabul ettiğini açıklayan INTOSAI'nin standartlarına bakıldığında düzenlilik denetimi kapsamına dahil edilen işlerin aynı zamanda mali denetimin de alanına girdiği görüldüğünden geleneksel denetim yerine zaman zaman mali denetim veya düzenlilik denetimi kavramlarının kullanılabilmesi olağan olmaktadır (Altunbaş, 2014: 14).

Düzenlilik denetimi kapsamında mali denetim ve uygunluk denetimi kavramları dikkat çekmektedir. Her ne kadar literatürde ve kabul görmüş belli kuruluşların standartlarında iki kavram eş anlamlı kullanılsa da iki denetim türünün birbirinden farklı olduğuna dair görüşler de mevcuttur. İki denetimi farklı ele alan araştırmacılara göre; mali denetim düzenlilik ve uygunluk denetimini kapsayan bir üst denetim türüdür. Düzenlilik denetiminin; işlemlerin ve muhasebenin doğru ve düzgün işleyişini kapsaması ve uygunluk denetiminin; bu işlem ve muhasebenin mevzuata uygunluğunu denetlemesi tanımlamaları dikkate alındığında düzenlilik ve uygunluk denetimi, mali denetim için bir temel ve ilk basamak niteliği taşımaktadır (Bayar, 2008: 3-6).

İçeriği açısından denetim yollarından bir diğeri olan performans denetimi ise örgüt tarafından gerçekleştirilen faaliyetlerin; etkinlik, verimlilik ve tutumluluk ilkelerine uygunluğunun denetlenmesidir (Özer, 1992: 31). Amaç ve hedeflerin ne oranda gerçekleştirildiği ve kaynakların etkili kullanımı bu denetim kapsamında değerlendirilirken (Yenice, 2006: 125), gerçekleştirilen performans ile planlanan sonuçlar arasındaki farklılığı saptamak ve planlarla sonuçlar arasındaki farkı gidermek için yapılan her türlü yönetsel faaliyet, performans denetimi kapsamı içinde görülmektedir (Güngör, 2007: 8).

Bu bağlamda performans denetimi, sonuç odaklı olmasıyla geçmişe yönelik gibi görünse de esas amaç; hedef-çıkıtı arasındaki farkı belirleyerek planları iyileştirmektir ve iyi bir performans denetiminde olması gereken aşamalar şunlardır (Apan, 2011: 21);

1. Uygun konuların belirlenmesi için araştırma,
2. Düşük performansın kanıtının belirlenmesi,
3. Düşük performansın nedenlerinin belirlenmesi.

Apan'ın basamak sınıflamasında da açıkça görüldüğü üzere performans denetimi, örgütsel faaliyetin sonuçlarıyla ilgilenmekte ve düşük performansı tespit ederek bunu kanıtlara dayandırmaktadır. Böylece düşük performanstan uzaklaşılarak etkinliğin ve verimliliğin artması sağlanmaktadır.

Performans denetimi, kamu yönetimi perspektifinden ele alındığında ise kamu örgütlerinin başarılı olması adına doğru ve yerinde mal/hizmet sunmak için kullanılan yol, yöntem ve araçların tamamına işaret etmektedir. Kamunun; etkin, verimli, ekonomik hizmet sunmak için vatandaşı aktif müşteri gibi kabul ederek kamu hizmetlerinde idari ve siyasi hesap verebilirliği gözeterek çalışması ise performans denetiminin amacıdır (Çevik, 2004: 252).

2. DENETİM BİRİMİNİN KONUMUNA GÖRE DENETİM

Denetim biriminin konumuna göre denetim; iç denetim, dış denetim ve yüksek denetim olmak üzere üç başlık altında incelenmektedir.

Türkiye İç Denetçiler Enstitüsü iç denetimi; bir kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve onlara değer katmak amacını güden bağımsız ve objektif bir güvence ve danışmanlık faaliyeti olarak tanımlamaktadır. İç denetim vasıtasıyla kurumun risk yönetim, kontrol ve yönetim süreçlerinin

etkinliği değerlendirilerek, kurumun amaçlarına ulaşmasına yardımcı olunmaya çalışılmaktadır (tide.org.tr)

Ayrıca bu denetim ile işletmenin görev ve sorumluluklarını etkili biçimde yerine getirecek işletme personeline yardımcı olunmaktadır ki bahsedilen personel kapsamına örgüt yöneticileri de dâhildir. İç denetimin kapsamını ise yalnızca harcamalar ve gelir-gider işlemleri oluşturmamakta, işletmenin tüm faaliyet ve işlemleri, iç kontrol sistemlerinin etkinliği ve verimliliği, performans kalitesinin incelenmesi ve değerlendirilmesi faaliyetleri oluşturmaktadır (Gönülaçar, 2007: 22).

İç denetim, denetimi geleneksel denetimden farklı olarak bireysel değil sistem odaklı ve sürecin tamamını kapsayan iyileştirmeler ve çözümler olarak ele almaktadır. Bir benzetme ile iç denetim bir sonuç ölçümü yerine önlemler, iyileştirmeler ve çözümler bulan bir hekimlik hizmetidir (Yaman, 2011: 24-26).

2003 yılında kabul edilen 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu'nda iç denetim, kamu idaresinin çalışmalarına değer katmak ve geliştirmek için kaynakların ekonomiklik, etkililik ve verimlilik esaslarına göre yönetilip yönetilmediğini değerlendirmek ve rehberlik yapmak amacıyla yapılan bağımsız, nesnel güvence sağlama ve danışmanlık faaliyeti olarak tanımlanırken (md. 63) temel unsurları şu şekilde açıklanmıştır:

1. Objektif olması,
2. Güvence ve danışmanlık hizmeti verilmesi,
3. Kurumun faaliyetlerini geliştirmek ve değer katmak,
4. Kurumun hedeflerinin geliştirilmesine yardımcı olunması,
5. Risk yönetimi, iç kontrol ve yönetim süreçlerinin denetimi,
6. Sistematik ve disiplinli bir çalışma öngörülmesidir.

İlgili kanunda iç denetime ilişkin standart ve yöntemlerin İç Denetim Koordinasyon Kurulu tarafından belirleneceği, geliştirileceği ve uyumlaştırılacağı hüküm altına alınırken (md. 55) bu sürece yön verecek iç denetçilere ilişkin düzenlemelerde bu denetçilerin görevlerinde bağımsız oldukları ve asli görevleri dışında bir görev yapmayacakları belirlenmiştir. İç denetçiler raporlarını doğrudan üst yönetime sunmakta ve üst yönetim gerekli değerlendirmeleri yaptıktan sonra en geç iki ay içinde İç Denetim Koordinasyon Kurulu'na raporu iletmektedir (Acar, 2008: 79).

İç denetim kısaca bu şekilde uygulanmaya çalışılırken denetim biriminin konumuna göre dış denetime de bakmak gerekmektedir. İktisadi yaşamın büyümesi karmaşıklaşmasını da beraberinde getirmiş, bu karmaşıklaşma ve büyüme sonucunda finansal menfaat sahiplerinin sayısı artmış ve bilginin güvenilirliği kritik bir öneme sahip olmuştur. İşlemlerin çokluğu ve karmaşıklığı, mali tablo kullanıcılarının işletmeye uzak oluşu, bilgi sunucuları ve kullanıcıları arasındaki çıkar çatışması, işletme bilgilerinde kasten veya kasıt dışı hatalar olması güven konusunu kritik derecede önemli hale getirmiş ve tarafsız bir denetim biriminin konumuna göre denetim yollarından dış denetimi gerekli kılmıştır. Yani dış denetim; stratejik bir ihtiyaçtan doğmuştur ve ortaya çıktığı günden bu yana da işletmeler ve bilgi kullanıcıları açısından kritik öneme sahip olmuştur. Uygulama sürecinde, yapılan hataların tespit edilmesi amacıyla ulusal ve uluslararası denetim standartlarına bağlı olarak, kurum dışından uzman bir denetçinin işletme bilgilerinin güvenilirliğini ölçmesi ve raporlaması dış denetimin kapsamını oluşturmaktadır (Özyürek, 2012: 101) ve işletmeye ait finansal tabloların bağımsız bir denetçi tarafından tarafsız bir biçimde ve kanıt toplamak suretiyle denetim standartları

ve daha önceden belirlenen ilkeler çerçevesinde incelenmesi, görüş oluşturulması ve bu bilgilerin ilgililere iletilmesi bu denetim vasıtasıyla sağlanmaktadır (Bayazıtlı, 1991: 9).

Denetçinin dışarıdan oluşu bilgilerin güvenilirliğini artırmakta birlikte hem bilgi kullanıcılarının hem de bilgi sunucularının karşılıklı çıkarlarını güvence altına almaktadır. Zira dış denetimin standartlara uygun olmaması, doğru ve güvenilir bilgiler üretmemesi kullanıcıların yanılmasına ve bu durumdan da denetçinin sorumlu tutulmasına neden olacaktır. Bu sebeple bağımsız dış denetim; ilke ve standartlara uygun, objektif olmalıdır ve denetçi özenli ve titiz davranmalıdır (Dönmez ve Ersoy, 2006: 70-71). Bu bağlamda bağımsız denetimde kalite kavramı da karşımıza çıkmaktadır. Bağımsız denetimin beklenen amaca uygunluk derecesi onun kalitesini belirlemektedir ve denetim sonucu ortaya çıkarılan sonuç, bu amaca ne kadar yakınsa bağımsız denetimin kalitesi o kadar yüksek olmaktadır (Oktay, 2013: 47).

Türkiye’de bağımsız dış denetimi yürüten kurumlar SPK (Sermaye Piyasası Kurulu) ve bağımsız denetim şirketleridir ve buna ilişkin düzenlemelerde temel, 2 Kasım 2011 Tarihli Kanun Hükmünde Kararname ile atılmıştır. SPK’nın yetersiz kalması, denetimde olması gereken kalitenin altında bir seyir izlenmesi, personelin azlığı gibi sebepler bu düzenlemenin nedeni olarak gösterilirken; SPK’nın genel bir tarama ve denetim faaliyetinden çok şikâyet üzerine faaliyet göstermesi de dış denetimde istenen çitanın yakalanamamasına neden olmaktadır (Yaşar, 2013: 471-476). Sonuç olarak daha iyi ve faydalı bilgi arayışı, uygulama değişiklikleri ve yorumlamalardaki farklılıklar, uygulamada yapılan kusur ve hatalar, kural-uygulama arasındaki çarpıklıklar, hile ve yolsuzluklar bağımsız dış denetimi gerekli kılmaktadır (Erdoğan, 2002: 61).

Bu başlıktaki bir diğer denetim şekli olan yüksek denetim ise anayasal dayanağı olan, mesleği icra edenlerin yasal güvencelerinin olduğu, yargısal yetkiler de kapsayabilen, bağımsız denetim kuruluşları tarafından tüm kamu kurum ve kuruluşları üzerinde parlamento adına yapılan bir denetimdir. Bu denetimi diğer denetim türlerinden ayıran en önemli üç özellik ise anayasal dayanak, bağımsız ve özerk denetçi ve denetimin parlamento adına yapılıyor olmasıdır (Kenger, 2003:7)

Yüksek denetim, uluslararası standartlara bağlanmıştır ve ilkeleri, yöntemleri, teknikleri INTOSAI tarafından belirlenmektedir. Ancak düzenlilik denetimi ve performans denetimini kapsayan, iç denetim ile de sürekli ilişki halinde olan bu denetim türünde kaynakların ağırlıklı olarak hangi denetime kullanılacağı ülkeden ülkeye farklılaşabilmektedir. Öyle ki sürekli güncellenen bir etkileşimin yanı sıra işbirliğine dönüşen ve gereksiz tekrarları önleyerek birbirini tamamlayan bir işlev ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla yüksek denetim, günden güne etkinliği artan ve kapsamı genişleyen bir kavramdır (Köse, 2007: 19).

Her ülkede yüksek denetim kurumlarının yapısı farklı olsa da fonksiyon olarak parlamento adına denetim yapmak ve denetim sonucu üretilen bilgileri parlamentoya iletmek ortak noktalarıdır. Halihazırda Türk kamu yönetiminde yüksek denetim Sayıştay tarafından yapılmakla birlikte tarihsel açıdan bakıldığında kamu kurum ve kuruluşlarını parlamento adına denetlemek için iki farklı yapı oluşturulmuş ve yüksek denetim yetkisi parlamento adına Sayıştay ve YDK(Yüksek Denetleme Kurulu)’ya verilmiştir (Korkut, 2007: 15-16). YDK bir dönem Türk kamu yönetiminde yüksek denetim işlevini Sayıştay ile birlikte yürütmüştür ve Atatürk’ün direktifiyle 1938 yılında, klasik denetim perspektifinin dışında bir denetim yerine getirmek amacıyla kurulmuştur. 1980’lerden beri

artan özelleştirmeler sonucu devletin ekonomide mal/hizmet üretiminin azalmasıyla Kamu İktisadi Teşebbüslerinin(KİT) de sayıları azalmaya başlamış ve ekonomide rolleri giderek küçülmeye başlamıştır. Bu gelişme yanında 2000'li yıllarla birlikte Avrupa Birliği adaylık sürecinde denetimin iç-dış olarak ayrılması ve dış denetimde Sayıştay'ın kuvvetlendirilmesi zorunluluğu YDK'nın alanını iyice daraltmıştır. 19 Aralık 2010 tarihinde, yüksek denetimi tek çatı altında toplamak amacı ile YDK tüm taşınır, taşınmaz ve personeliyle Sayıştay bünyesine aktarılarak tüzel kişiliğine son verilmiştir. 1938- 2010 tarihleri arasında 72 yıllık bir kurum geçmişi olan YDK, kurumları; ekonomiklik, karlılık, verimlilik kapsamında denetlemiştir ve Türk denetimine ekonomiklik kavramını kazandıran kurum olmuştur. 72 yıllık deneyimini Sayıştay bünyesine kattığı düşünüldüğünde Sayıştay'a ciddi getirileri olan bir birleştirme olmuştur (Akyel, Özdemirci vd., 2012: 47).

3. YARGI DENETİMİ

Türkiye Cumhuriyeti devleti, anayasada belirtildiği üzere bir hukuk devletidir. Hukuk devleti; vatandaşların yasalarla güvence altına alındığı, devletin işlem ve eylemlerinin hukuk kurallarına bağlı kılındığı bir sistemdir. Bu çerçevede devletin işlem ve eylemlerinin hukuka bağlılığını sağlamak yoluna da yargı denetimi denilmektedir. Adli yargıdan ayrı olarak idari yargının oluşturulmasında ise adli yargıların idarenin kuruluş ve işleyişine yabancı olmaları sebebiyle idarenin tam manasıyla ve gereği gibi denetlenememesi etkili olmuştur (Akpınar, 2006: 68).

Yargı denetimi ile yönetim sistemlerinin işleyişinden doğan uyumsuzlukları ve hataları açık bir çözüme ulaştırma yetkisi yönetimden bağımsız bir organa verilmektedir. Bu konuda ulaşılmak istenen esas amaç ise yönetim karşısında yönetilenleri ve halkı korumaktır. Fakat bu işlevine, yaptırım gücüne ve etkinliğine karşın bazı eleştiriler yapılmaktadır ki diğer denetim türlerine nazaran prosedürel basamakların olması, yavaş ilerlemesi, sonuçların gecikmesi ve kişisel yarar ile kamu yararının ayırıştırılmasında bir denge kurulamaması ilk akla gelenler olmaktadır (Köse, 2007: 11).

Türkiye'de, anayasa kapsamında yargı denetimi konusunda; idari yargı kuruluşları tanımlamasında yüksek mahkeme olarak Danıştay, ilk derece mahkemesi olarak İdare ve Vergi Mahkemeleri yetkili kılınmıştır.

4. YARGI DIŞI DENETİM

Yargı denetiminin tek basına yeterli olmaması, başka denetim türlerinin de uygulanmasını zorunlu kılmıştır. Bu bağlamda gerçekleştirilen yargı dışı denetim ise siyasal denetim, idari denetim, kamuoyu denetimi, ombudsman ve bağımsız idari otoriteler olmak üzere gerçekleştirilmektedir.

Siyasal denetim, en temel anlamıyla parlamentonun hükümeti denetleme faaliyetidir. Yönetimsel sistemde kamu gücünün temsilcisi olması sebebiyle, hükümetin yasalara uygun olarak çalışıp çalışmadığını ve görevini gerektiği alanlarda nasıl kullandığını denetleyen parlamento, bu görevi halktan aldığı yasal yetkiyle halk adına yerine getirmektedir. Hükümetin ve bakanların, yasama organına yasal olarak sorumlu olması, idarenin dolaylı olarak denetlenmesini sağlamaktadır. Türkiye'de yasama yetkisi Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından kullanılmakta olduğundan Türk idari sisteminde bakanlar ve seçimle yürütme yetkisini devralmış siyasi hükümet, TBMM'ye karşı hem siyasi hem de cezai olarak sorumludur. TBMM bu yetkisini; Soru, Meclis Araştırması, Gensoru, Meclis Soruşturması, Genel Görüşme olmak üzere beş farklı yöntemle

kullanabilmektedir (Özen, 2015: 34-35). Gensoru mekanizması 2017 yılında yapılan anayasa değişikliği referandumu ile kaldırılmış, bilgi edinme yollarından biri olan soru yolu ise yazılı soru olarak değiştirilip yürürlüğe girmiştir.

Parlamentonun hükümeti denetlemesi dolaylı olarak yönetimin genel yapısını ve işleyişini denetlemesini de sağlamaktadır. Böylece kamunun, kamu bürokrasisi ve yönetiminin hukuka ne derece uygun hareket ettiğinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. 1982 Anayasası'nın 98. maddesinde bu yetkiyi kullanma yöntemlerinin, TBMM'ye verildiği açıkça belirtilmiştir (Önen, 2014: 106). 16 Nisan 2017 tarihinde halk oylamasına sunulan ve kabul edilen değişim ile de 6771 sayılı kanun, parlamentoyu denetleme yollarını şu şekilde düzenlemiştir (md.6):

1. Türkiye Büyük Millet Meclisi; Genel Görüşme, Meclis araştırması, Meclis soruşturması ve yazılı soru yolları ile bilgi edinme ve denetleme yetkisini kullanmaktadır.
2. Meclis araştırması, spesifik bir konuda bilgi edinme saikiyle yapılan incelemelerden ibarettir.
3. Genel görüşme, kamuoyu ve Devlet faaliyetlerini ilgilendiren belli bir konunun meclis genel kurulunda görüşülmesinden ibarettir.
4. Meclis soruşturması, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve Bakanlar hakkında 106'ncı maddenin ilgili fıkraları uyarınca yapılan soruşturmadan ibarettir.
5. Yazılı soru, milletvekillerinin yazılı olarak en geç on beş günlük süre zarfında cevaplandırılmak üzere, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlara karşı yazılı olarak soru sormalarından ibarettir.
6. Meclis soruşturması, Meclis araştırması, Genel görüşme ve yazılı soru önergelerinin verilme şekilleri, içerikleri ve kapsamaları ile araştırma usulleri meclis içtüzüğü ile düzenlenmektedir.

Yargı dışı denetim kapsamında bir diğer tür olarak idari (yönetsel) denetim; yönetsel yapıyı oluşturan tüm kamu kurum ve kuruluşlarının kendi içinden özel birimlerce ve dışarıdan belli birimler tarafından denetlenmesidir. İdari yapının kendi içinde yaptığı denetimler iç denetim; dışarıdan bir birimce denetlenmesi dış denetim kapsamında ele alınmaktadır (Erdoğan, 2006: 23). Ayrıca idari denetim; hiyerarşik denetim, vesayet denetimi ve özel denetim olarak üç sınıfa ayrılmaktadır. Bu üç ayrı kanal yoluyla idari denetim hem yönetimin etkinliğini sağlamakta hem de iyi bir otokontrol mekanizması oluşturmaktadır. Hiyerarşik denetim iyi bir iç denetim mekanizması olarak otokontrol sağlama işlevini görürken; vesayet denetimi ve özel denetim dış denetimin araçları olarak yönetimin etkinliğini artırmakta aynı zamanda merkez ve taşra arasında bir iletişim ve koordinasyon sağlamaktadır (Tortop, 1998: 33).

Kamuoyu denetimi ise idarenin kötü veya haksız kararlarına maruz kalan halkın, sorunun çözümüne yönelik kitle iletişim araçlarıyla gündem yaratarak tepki göstermesi olarak tanımlanabilmektedir. Halkın tepkisini çeken herhangi bir konuda, bir araya gelerek gündem yaratması şeklindeki bu denetim türü her geçen gün aktif hale gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının etkinliğinin artışı, sosyal medya gibi işlevlerle iletişimin kolaylaşması gibi unsurlar halkın tepkisini daha kolay ve geniş kitleler şeklinde dile getirmesini sağlamakta, bu da yönetimler üzerindeki kamuoyu denetiminin etkinliğini artırmaktadır. Bu süreçte gelişen teknoloji ve basın da önemli rollere sahip olup basının, idarenin kararlarıyla ilgili halkı bilgilendirmesi idarenin kamuoyu tarafından denetlenmesine imkân sağlamaktadır. Doğal olarak basının kamuoyu yaratma kapasitesi oldukça önemlidir ve basının özgür ve tarafsız etkinlik göstermesi rasyonel bir kamuoyu

denetiminde şarttır (Özer, 2015: 48-49). Türkiye'de kamuoyu denetiminin işlevsel bir hal almadığı ise birçok araştırmacının hemfikir olduğu bir konudur (Alacadağlı, 2003: 231).

Ombudsmanlık ise yönetimin, davranış ve işlemleri karşısında halkın şikâyetlerini kabul ederek şikâyetçi olunan işlem ve eylemlerin araştırılması, incelenmesi ve sonuca bağlanması işlerini yürüten mekanizmaya denilmektedir. Kökenini İsveç dilinden alan ombudsman, Türkçe 'ye "Kamu Denetçisi, Halk Avukatı, Kamu Hakemi, Yurttaş Sözcüsü" gibi karşılıklarla çevrilmiştir (Sezen, 2001: 72). Ombudsman, kavram olarak her ne kadar İsveç dilinden ve yönetiminden gelse de misyon olarak değerlendirildiğinde Osmanlı Devletinde "Murakıp" adı verilen divan görevlilerinden geldiği düşünülmektedir (Akagündüz, 1997: 12). Uluslararası Kamu Denetçisi Enstitüsü (International Ombudsman Institute-IOI) ise ombudsmanı: kişileri, idare tarafından yapılan hak ihlalleri, gücün kötüye kullanımı, yanlış, ihmalkârlık, hatalı karar ve kötü yönetimden korumak, idari kararların daha açık olmasını sağlamak, kamuda hesap verebilirliği artırmak amacıyla kurulan ve faaliyet gösteren kurum olarak tanımlamıştır. Ombudsmanlık, kavramının ortaya çıkışı aslında diğer tüm denetimler gibi bir ihtiyaçtan, bireysel hak ve özgürlüklere karşı tutum ve davranışların denetlenmesi ihtiyacından doğmuştur. Şöyle ki bireysel hak özgürlüklerin ihlali, günden güne karmaşıklaşan ve kapsamı çeşitlenen bir konu olduğundan geleneksel denetim mekanizmaları bireysel hakları korumakta yetersiz kalmış, daha özellikli bir kavram olarak ombudsman denetimi bu konudaki bir ihtiyaçtan ortaya çıkmıştır (Mutta, 2005: 127-128). Ancak ombudsman kavramının etkin çalışabilmesi yeni bir insan modelini de gerekli kılmaktadır. Haklarının farkında olan ve haksızlığa maruz kaldığında ombudsman mekanizmasını kullanan bilinçli vatandaşlar, bu kurumunun çalışması hatta varlığı için gereklidir. Bu sebeple ombudsmanlık üzerine genel geçer bir tanım yapmak mümkün olmamaktadır. Çünkü her ülkede kanun ve işleyişler, vatandaş davranışları farklılık göstermekte tabii olarak da ombudsman kurumu değişik formlar almaktadır (Gültekin, 2002: 388). Literatürde yer alan tanımlara göre ombudsmanlık kurumunun özellikleri sıralanacak olursa:

1.Ombudsman, halkın şikâyetleri doğrultusunda kamunun aksayan, işlemeyen ve kusurlu yönlerini açığa çıkarır ve sonuçları ilgililerle paylaşır.

2.Ombudsmanlık; idarenin eylem ve kararlarını denetleyen yeni bir denetim modelidir.

3.Bir denetim mekanizması olarak ortaya çıkan ombudsmanlık, diğer denetim mekanizmalarını tamamlayan bir niteliğe sahip olup, diğer denetim mekanizmalarının yetersiz kaldığı ve çözüm üretmediği noktalarda vatandaş ile devlet arasında iletişim kurar.

Türkiye'de ombudsman, TBMM başkanlığına bağlı; tüzel kişiliği olan; merkezi Ankara'da bulunan; özel bütçeli; 5 denetçi, genel sekreter ve diğer personelden oluşan bir kamu kurumudur (Sayan, 2014: 339). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde kamuoyu denetimi, yargı denetimi, idari denetim gibi mekanizmaların etkin şekilde çalıştığı konusu zaman zaman eleştirilirken ombudsman kurumu bu çerçevede stratejik önem taşımaktadır. Türkiye'de yargı denetimi oldukça pahalı ve karmaşıktır. Bürokrasinin büyük ve hantal oluşu da bu etmene dahil edildiğinde denetim itibarının çok da yüksek olmadığı sonucuna ulaşılabilmektedir. Tüm bu kıstaslar bağlamında ombudsmanlık, hayati ve kritik bir konumda bulunmaktadır (Akagündüz, 2012: 62).

Denetimin bir diğer ayağında denetime yardımcı kuruluşlar olarak bağımsız idari otoriteler karşımıza çıkmaktadır. Yönetimin daha etkin ve verimli hale getirilmesi amacıyla özellik arz eden bazı alanlarda devletin hiyerarşik yapılanmasının dışında, faaliyet gösterdiği alanda kurallar,

yasaklar ve müeyyideler koyabilen, siyasetçilerin etkisinden uzak, daha hızlı karar alabilen, faaliyet gösterdiği alanda uzmanlaşmış, idari ve mali yönden özerklik sağlanmaya çalışılan bağımsız kuruluşlar ortaya çıkmaya başlamıştır.

Bağımsız kurumların ortaya çıkışında, neo-liberalizmin savunduğu gibi her türlü faaliyeti üstlenen ve aktif rol alarak müdahale eden değil, rasyonel ölçülerle faaliyetleri denetleyen ve bazı istisnai durumları bizzat üstlenerek, sınırlı olma kaydıyla müdahale eden devlet anlayışı etkili olmuştur. Bahsedilen bağımsız kurumların, gündeme gelmesi klasik idari yapılanmanın başarısızlığının sonucu olarak görülmektedir. Bununla beraber; politikacılara duyulan güvensizlikle birlikte, finans ve iletişim sektörleri gibi bazı önemli sektörlerde siyasi iktidarın söz sahibi olması sorunlar yaratmakta, yargı işlevinin sosyal regülasyondaki yetersizliğini de bu sorunlara ilave edilmektedir (Aydoğdu, 2010: 2). Türkiye’de Düzenleyici ve Denetleyici Kuruluş anlamında aktif rol üstlenen örgütler ise Sermaye Piyasası Kurulu, Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Rekabet Kurumu, Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu, Bilgi Teknolojileri ve İletişim Kurumu, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Kamu İhale Kurumu, Kamu Gözetimi Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu olarak sayılmaktadır.

SONUÇ

Denetim, yönetimin önemli bir fonksiyonu olmakla beraber bilimsel olarak tüm disiplinler bağlamında belirgin bir yere sahiptir. Sosyal bilimlerin önemli bir dalı olan kamu yönetiminde de denetim, hem disiplin hem de uygulama alanlarında ayrı ayrı etkiler ve özellikler göstermektedir. Zira kamu yönetiminde denetimde, disiplin açısından en iyi yönetim ilkeleri belirlenmeye çalışılmakta, uygulama açısından ise örgütün ve kamu görevlilerinin faaliyetleri ve davranışları gözlemlenirken önemli bir fonksiyon gerçekleştirilmektedir. Ayrıca süreç olarak, mali işlemlerin nitelik ve nicelik olarak artış göstermesi denetimi profesyonel bir iş konumuna getirmiş ve etkin bir denetim mekanizmasına ulaşabilmek için bu görevin objektif ve uzmanlaşmış bir kuruluş tarafından yerine getirilmesi gerektiği anlaşılmıştır.

Kamu yönetiminde denetim yasama, yürütme ve yargı organlarınca gerçekleştirilirken, denetimi yapan organ bağlamında hukuka uygunluk ve/veya yerindelik açısından yapılmaktadır. Yargı organları sadece hukuka uygunluk denetimi yapabilirken, yargı dışı denetim organları hukuka uygunluk denetimi yanında yerindelik denetimi de yapabilmektedir. Bu temel denetim şekillerine ilaveten kamu yönetiminde iç, dış, yüksek, mali, finansal ve performans denetimi de yapılmaktadır. Örnek verilecek olursa iç denetim, kamu yönetiminin kendi personellerince ve organlarınca denetlenmesini ifade ederken, dış denetim kamu yönetiminin örgüt dışındaki kişiler veya organlarca denetlenmesi olarak tanımlanmaktadır.

Kamu yönetimleri, yetki ve sorumluluklarını Anayasa ve kanunlardan alan siyasi bir örgüttür. Dolayısıyla görevlerini yerine getirirken ve yetkilerini kullanırken hukuk devleti ilkesi bağlamında ve demokrasinin gerekliliklerini yerine getirmek için belirtilen sınırlar içerisinde kalmalı ayrıca kamu yararını da sağlamalıdır. Bu doğrultuda kamu yönetimleri, devletin halkın gözündeki bir meşruiyet kaynağı ya da güven simgesi olmaktadır. Devlet açısından ise kamu yönetimi, halka uzanan bir el olarak görülmektedir. Bu misyonun ve görevlerin en iyi şekilde yerine getirilmesi içinse kamu yönetiminin düzenli aralıklarla denetlenmesi gerekmektedir. Zira bu denetim sayesinde kamu yönetiminin daha etkin ve verimli çalışması sağlanmakta, hesap verebilir ve kaliteli hizmet sunan bir yapı oluşturulabilmektedir.

KAYNAKÇA

- ACAR, A. , (2008), “İç Denetim - Stratejik Plan - Performans Yönetimi Çerçevesinde Kavramsal Değerlendirmeler”, Yerel Siyaset Dergisi, 26, s. 78-83.
- AKCAGÜNDÜZ, E. , (2012), “Türk Kamu Yönetiminde Denetim Anlayışının Dönüşümü ve Ombudsmanlık Kurumu” , Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Edirne.
- AKGÜNDÜZ, A. , (1997), Arşiv Belgeleri Işığında Sayıştay Tarihi, Ankara: Sayıştay Yayın İşleri Müdürlüğü.
- AKINCI, M. , (1999), Bağımsız İdari Otoriteler ve Ombudsman, İstanbul: Beta Yayınları.
- AKPINAR, E., (2006), “Kamu Yönetiminde Denetim Olgusu ve Türkiye’de Kamu Yönetiminin Denetlenmesi”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- AKYEL, R. , Özdemirci, B. , Gülmez, İ., Şimşek, F. ve Seven, M. , (2012), Umumi Murakabe Heyeti’nden Sayıştay’a Yüksek Denetleme Kurulu (1938-2010), Ankara: 150. Kuruluş Yıldönümü Yayınları.
- ALACADAĞLI, E. , (2003), Kamu Yönetimi ve Kalite, Kamu Yönetimi Paneli, Ankara: TBB Yayınları.
- ALPTÜRK, E. , (2008), İç Denetim Rehberi, Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.
- ALTUNBAŞ, M. , (2014), “Sayıştay’ın Düzenlilik Denetiminin İncelenmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliğinin Analizi” , Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Maliye Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- APAN, A. , (2011), “ABD ve Türkiye’de Denetim Sistemindeki Son Eğilimler: Genel Müfettişlik ve Performans Denetimi”, Türk İdare Dergisi, 471-472, s. 9-29.
- AYDOĞDU, V. , (2010), “İdare Hukukunda Bağımsız İdari Otoriteler ve Kamusal Denetimi” , Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Hukuku Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Konya.
- AYTUNA, T. , (1986), Felsefeci Gözüyle Denetim, Ankara: Denetde Yayınları, Sayı 10.
- BAYAR, D. , (2005), “Sayıştay’ın Anatomisi”, Maliye Dergisi, 148, s. 63- 81.
- BAYAZITLI, E. , (1991), Uluslararası Bağımsız Dış Denetim Standartları ve Türkiye Uygulaması, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- ÇEVİK, H. , (2004), Türkiye’de Kamu Yönetimi Sorunları, Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ÇEVİK, S. , (2002), “Türk Bütçe Sisteminde Denetim: Geleneksel Denetimden Performans Denetimine”, Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 10, 1-2, s.104-129.
- DÖNMEZ, A. ve ERSOY, A. , (2006), “Bağımsız Denetim Firmaları Bakış Açısıyla Türkiye Bağımsız Dış Denetim Sisteminin Değerlendirilmesi”, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, 36, s.69-91.
- ERDOĞAN, M. , (2002), “Muhasebe, Denetim ve Bağımsız Denetimin Gerekliliği”, Doğu Üniversitesi Dergisi, Sayı 5, s. 51-63.

- GÖNÜLAÇAR, Ş. , (Temmuz- Ağustos 2007) “İç Denetimde Hedefler ve Beklentiler”, Mali Hukuk Dergisi, 130, s.2-21.
- GÜNGÖR, H. , (2007), “Yerel Yönetimlerin Merkezi İzlenmesi ve Denetimi”, Yerelleşme ve Yolsuzluk Konferansı, 5-6 Aralık, 2007.
- INTOSAI, Resmi İnternet Sitesi, www.intosai.org , e.t. 07.06.2019.
- KENGER, E. , (2003), “Türkiye'de Yüksek Denetimin Yeniden Yapılandırılması”, II. Kamu Mali Yönetim Reformu Arenasında Sunulan Tebliğ, 2-3 Nisan, 2003.
- KORKUT, S. , (Temmuz-Ağustos-Eylül 2007) “Parlamentar Denetim Kapsamında Kamu İktisadi Teşebbüslerinin Denetlenmesi: TBMM KİT Komisyonunun Denetim Prosedürü ve KİT’lerin Denetiminde Geleceğe Dönük Öngörüler”, Yasama Dergisi, 6, s.363-393.
- KÖSE, Ö. , (Mayıs 2007), Dünyada ve Türkiye’de Yüksek Denetim, Ankara: 145. Yıl Yayınları.
- KULUÇLU, E. , (2003), “Yönetimin Denetiminden Denetimin Yönetimine”, Sayıştay Dergisi, 63, s.99-115.
- MUTTA, S. , (2005), İdarenin Denetlenmesi ve Ombudsman, İstanbul: Kazancı Kitabevi.
- OKTAY, S. , (Ekim 2013), “Bağımsız Denetim Etkinliğinin Arttırılmasında, Denetim Hizmetinde Kalite ve Kalite Kontrol: ABD Düzenlemeleri”, Maliye Finans Yazıları, 100, s.42-94.
- ÖNEN, M. ve YILDIRIM, A. , (Bahar 2014), “Kamu Yönetiminde Etik Denetimi: OECD Ülkeleri Örneği”, Akademik Yaklaşımlar Dergisi, Cilt 5 , 1 , s.103-126.
- ÖZER, H. , (Ocak- Mart 1992), “Performans Denetimi”, Sayıştay Dergisi, 7, s.30-40.
- ÖZER, Ö. F. , (2015), “Türkiye Cumhuriyeti Kamu Denetçiliği Kurumunun Örgütsel ve İşlevsel Analizi”, Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Anabilim Dalı, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.
- ÖZYÜREK, H. , (2012), “Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Açısından Bağımsız Denetimin Önemi”, Organizasyon Ve Yönetim Bilimleri Dergisi, Cilt 4, 2 , s.95-105.
- SAYAN, İ. Ö. , (2014), “Türkiye’de Ombudsmanlık Kurumunun Uygulanabilirliği Ve Alternatif Denetim Yöntemleri”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, Sayı 2, s. 333-349.
- SEZEN, S. , (2001), “Ombudsman: Türkiye İçin Nasıl Bir Çözüm?”, Amme İdaresi Dergisi, 4, s. 57.
- TORTOP, N. , (Mart 1998), “Ombudsman Sistemi ve Çeşitli Ülkelerde Uygulanması”, Amme İdaresi Dergisi, 31/1, s.87-102.
- YAŞAR, A. , (2013), “Bağımsız Dış Denetim Kuruluşlarına Yönelik Gözetim ve Denetim Etkinliğinin Bağımsız Dış Denetim Kalitesi İle İlişkisi: Türkiye Değerlendirmesi”, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1, s. 465-480.
- <https://www.tide.org.tr/page/26/Ic-Denetimin-Tanimi>. Erişim tarihi: 05.01.2020

Bilgi İletişim Teknolojilerinin Gelişimine Göre Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Programının Bir Analizi

An Analysis On Office Management And Executive Assistanceship Program By Development Of Information Communication Technologies

Müzeyyen ÖZHAVZALI* Tuncay ERDURAN**

Makale Geliş Tarihi / Received :16/12/2019
Makale Kabul Tarihi / Accepted :29/12/2019

ÖZET

Son yıllarda Bilgi İletişim Teknolojilerinin hem önemi hem de değişimi büyük bir hızla artmaktadır. Bu teknolojilerdeki değişime uyum sağlayamayan meslekler ortadan kalkmakla karşı karşıya kalmaktadır. Aynı şekilde bu hızlı değişimi yakalamak zorunda alan işletmeler de Bilgi İletişim Teknolojilerini kolaylıkla kullanabilen ve değişime açık insan kaynaklarını tercih etmektedir. Diğer yandan bu zorunluluklar birçok meslekte bu değişimin ortaya çıkardığı fırsatlardan yararlanıp gelişip büyümeyi hatta yeni mesleklerin ortaya çıkmasını neden olmaktadır. Bilgi İletişim Teknolojilerinin yoğun bir şekilde kullanıldığı Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı mezunu meslek sahipleri de bu değişim sürecinden birçok meslek gibi etkilenmektedir.

Bu çalışmada amaç, Türkiye’de Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programında verilen eğitimlerin mevcut durumunu analiz etmek ve gelişen teknolojilerle birlikte bu programın eğitim müfredatında neler yapılması gerektiği ile ilgili öneriler geliştirmektir. Çalışma sonucunda Türkiye’de Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programının, Bilgi İletişim Teknolojilerinin hızlı gelişimine uyum sağlaması için başta müfredatlar olmak üzere, uygulamalı eğitimin artırılması ve Bilgi İletişim Teknolojilerinin yer aldığı laboratuvarların sayısının artırılması veya var olanların güncellenmesi gibi bir takım düzenlemelerin yapılması gerektiği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kavramlar: Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı, Bilgi İletişim Teknolojileri(BİT), Değişim, Müfredat

ABSTRACT

In these days when the importance of ICT has increased exponentially and rapidly changing, the jobs that cannot adapt to this change disappear. In the same way, it has to catch the rapid change and prefer to use human resources that can easily use the ICT in the enterprises that are open to change. At the same time, these requirements make use of the opportunities created by this era in many professions and ensure their growth. Professionals who graduated from the Office Management and Executive Assistantship (OMEA) program, where information and technology are used extensively, are affected from this process of change like every profession.

The aim of this study is OMEA program to analyze the current situation of education in the context and develop recommendations on what needs to be done in the education curriculum of this program with developing technology. In Turkey, including curriculum primarily to adapt to the rapid changes of the ICT of OMEA program was concluded that practical training and to increase ICT takes place the laboratories of the number of increasing or a number of regulations for updating to changes in technology.

Keywords: Office Management and Executive Assistantship Program, Information Communication Technologies (ICT), Change, Curriculum

Bu çalışmanın bir kısmı 28-29 Eylül 2019 tarihleri arasında, Uluslararası 5. “Avrupa Bilim, Sanat ve Kültür Konferansı” (ECSAC’19 – Ankara)’nda, “Bilgi İletişim Teknolojilerinin Gelişime Göre Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Programının Durumunun Araştırılması” ismiyle sunulmuştur.

* Dr. Öğr. Üyesi, Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, İşletme Programı, thavzalimuzeyyen@hotmail.com, ORCID No:0000-0003-0518 3021

** Öğr. Gör., Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Yönetimi ve Sekreterlik Programı, tuncayerduran@hotmail.com, ORCID No:0000-0003-4151- 342X

GİRİŞ

Günümüzde, teknolojinin büyük bir hızla gelişmesi, bilgiye kolaylıkla ulaşmayı sağlarken iletişimde de hem hız hem de çok farklı teknolojileri kullanabilme imkanı vermektedir. Bununla birlikte Bilgi İletişim Teknolojilerinin (BİT) öneminin hızla arttığı ve değişime uğradığı son yıllarda, bu değişimi yakalamayan meslekler ortadan kalkmaktadır. Diğer yandan bu hızlı değişimi yakalamak zorunda olan işletmeler, BİT'i kolaylıkla kullanabilen ve değişime açık insan kaynaklarını tercih etmek zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk birçok mesleğin kendisini bu değişime göre yenileme ve geliştirme mecburiyetini ortaya çıkarmıştır. Bilgi ve teknolojinin yoğun bir şekilde kullanıldığı Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı (BYYA) Programı mezunu meslek sahipleri de bu değişim sürecinden her meslek gibi etkilenmektedir. BYYA Programı meslek sahiplerini yetiştiren üniversiteler de bu süreci yakından takip edip mezunlarını bu sürece uyum sağlayacak yeterliliklerle donatarak eğitmekle karşı karşıya kalmıştır. Artık günümüzde üniversiteler BİT'i kullanılarak öğrencilere bir taraftan maliyet-etkili eğitim sunarken, diğer yandan yüksek niteliğe ve esnekliğe ulaşma imkanlarını sunarak eğitim yapmaktadırlar (Tural, 2002). Bu teknolojik değişimle birlikte sınıf kavramı artık dört duvarla sınırlı kalmayıp dünyanın herhangi bir yerindeki bilgisayar, sınıf olabilmektedir (Cem, 2001; Yılmaz ve Horzum, 2005).

Bu gelişmeler, tüm kurumların arasındaki ilişkilerin, özellikle üniversite-devlet-sanayi ve toplumla olan ilişkilerin yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur (Tekeli, 2003). Diğer yandan bu gelişmelere sürekli yenisi eklenirken bu gelişmeleri takip etmek tüm kurumları aynı şekilde çok zorda bırakmaktadır. Bu gelişmeler olumlu/olumsuz yönden üniversiteleri etki altında bırakırken aynı zamanda üniversiteler direk ya da dolaylı bu gelişmelere kolaylıkla uyum sağlayacak mezunlar yetiştirmek zorunda kalmaktadır (Tural, 2004; Yılmaz ve Horzum, 2005).

1. BİLGİ İLETİŞİM TEKNOJİLERİ (BİT)

BİT, “Bilginin elde edilmesini sağlayan ve insanlar arasında, insanlarla elektronik sistemler arasında ve de elektronik sistemlerin kendi aralarında farklı iletişim tarzlarını kolaylaştıran tüm teknolojiler” şeklinde tanımlanmaktadır (Tosun vd., 2006).

BİT, bilgisayar ve iletişim teknolojilerinin birlikte kullanılmasıyla oluşturulmuş sistemlerdir. Buradaki Bilgi teknolojileri; bilginin toplanmasını, işlemlerini, depolanmasını, ağlar aracılığı ile bir yerden bir yere iletilmesini sağlayan iletişim ve bilgisayar teknolojilerini de kapsayan bütün teknolojilerdir. Bu teknolojiye, mikro elektronik ve veri iletiminin yanında, mobil telefonlar, faks makineleri, televizyon, bilgi ağları, bilgisayarlar, software, videoteks ve online tüm veri tabanları yer almaktadır. İletişim teknolojileri, mesajların bir yerden bir yere hızlı iletilmesine olanak sağlamakta, bilgisayar teknolojisi ise her alanda hesaplama ve bilgi işleme yeteneklerini milyonlarca kere artırmak imkanı sunmaktadır.

2. LİTERATÜR ANALİZİ

Günümüzde artık BİT'in sürekli gelişen teknolojilerden direk etkilenmesinden dolayı, bu teknolojilerle içiçe olan mesleklerden BYYA da hızlı bir biçimde değişimi yakalamak, bu değişime adapte olmak zorunda kalmıştır. Bu konuda ulusal olarak sınırlı sayıda çalışma

yapılırken (Acar ve Gürsoy, 2008; Atay vd., 2011; Karademir ve Karagülle, 2013; Bildirici ve Aytekin, 2013; Semercioğlu, 2013; Topbaş, 2013; Delen ve Durmuş, 2016; Baltacı, 2018) özellikle uluslararası bu konuda yapılan dolaylı çalışmaların daha eski yıllarda olduğu, güncel çalışmalara çok az sayıda olduğu görülmüştür (Ulrich, 1983; Groth vd., 1990; Awazu vd., 2009 gibi). Örneğin, Awazu vd. (2009) tarafından son on yıl içinde yapılan çalışmada BİT'in dünyadaki durumu ve gelişmeleri hakkında genel bilgi verilmiştir. Ulrich (1983) ve Groth vd., (1990) yaptığı çalışmalarda BYYA hakkında genel bilgiler ve tanımlar verilmiştir.

Atay vd.(2011) tarafından yapılan araştırmalarda BYYA mezunu öğrencilerin aldıkları eğitimle ilgili öğrencilerin çoğunun bilgisayarın kelime işlem programında, iyi bir şekilde herhangi bir yazıyı yazabildiği, bu alandaki mezunların yarısının faks ve fotokopi vb. diğer büro makinelerinin kullanımında gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğu fakat hesaplama ve tablo yapma programında ise yaklaşık yarısının yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

Karademir ve Karagülle (2013) tarafından yapılan çalışmada, bilgi ve teknolojinin yoğun bir şekilde kullanıldığı sekreterlik mesleğinin, bilgi ve teknolojinin hızlı değişim sürecinden her meslek gibi etkilendiği belirtilmiştir. Bu çalışmada bilginin çok önem kazandığı, BİT'in hızla geliştiği ve her alanda yoğun bir şekilde kullanıldığı, bilgi toplumunda sekreterlik mesleğinin yerinin ve öneminin artarak devam ettiğini ifade etmişlerdir.

Semercioğlu tarafından 2013'de yapılan çalışmada BYYA eğitim programı, sertifika programları ve akademik programlar açısından ele alınmıştır. Bu çalışmada BYYA ile ilgili bölümlerin paraleli olabilecek bölümlerin, yüksek lisans ve doktora programlarına da ulaşılarak değerlendirme yapılmıştır.

Topbaş (2013) yaptığı çalışmada Türkiye ve Fransa'daki Yönetici Asistanlığı Eğitim Programlarının iki ülke açısından karşılaştırılmasını yapmıştır.

Delen ve Durmuş (2016) çalışmalarında Türkiye'de, tüm sektörlerin ihtiyaç duyduğu nitelikli büro ve ofislerde çalışacak iş gücünü yetiştirmek amacıyla açılmış olan BYYA programlarının, bugün içinde buldukları pek çok sorundan dolayı; eğitim ve istihdam noktasında kendilerinden beklenen faydayı tam olarak sağlamaktan uzak olduğunu belirtmiştir. Söz konusu çalışmada, BYYA programının en önemli sorunları arasında sektörle etkileşimli işbirliğinin kurulmaması, öğrenci ve mezunlarda iletişim becerilerindeki eksiklik, üniversitelerin teknik donanım ve altyapı eksikliği, mezunların istihdam sorunu, BYYA mesleğinin standartlarının oluşturulamaması ve YÖK'ün öğrenci seçimi kaynaklı sorunlar, toplumda sekreterlik mesleği ile ilgili oluşan yanlış algı ve imaj sorunu, dersler ve müfredattan kaynaklanan sorunlar, ünvanlılık ya da ünvan karmaşası ve ülkenin, bölgenin ve sektörün ihtiyaçları dikkate alınmadan program açma, yeterli düzeyde yabancı dil eğitiminin verilememesi, etkin ve denetlenebilir bir staj uygulamasının olmamasını belirtmiştir.

Baltacı (2018) tarafından yapılan çalışmada günümüzde ekonomik hayatta mesleki eğitimin öneminin arttığı ve bu konuda başarılı olabilmenin mesleki eğitimin sektörel beklentileri karşılaması ile olacağı ifade edilmiştir. Ayrıca bu çalışmada, BYYA'nın tüm sanayi dallarında vazgeçilmez bir meslek olarak önemini artırdığını ifade etmiştir. Çalışmada özel sektörün BYYA mesleğinde istihdam için aradığı nitelik ve koşulların üniversitelerde verilen eğitime göre kısmi bir örtüşme olduğunu söylenmiştir.

Sonuç olarak, literatürde BİT teknolojileri ve BYYA ile ilgili direk konu alan ulusal ve uluslararası ölçekte çok az sayıda çalışma olduğu görülmüştür. Bu eksikliği gidermek, güncel bir yaklaşımla bu konuda literature katkı vermek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

3. ÇALIŞMANIN AMACI VE YÖNTEMİ

Bu çalışmada amaç; Türkiye’de BYYA programında verilen eğitimin mevcut durumunu analiz etmek ve gelişen teknolojilerle birlikte bu programın eğitim müfredatında neler yapılması gerektiği ile ilgili öneriler geliştirmektir. Bu amaçla konu ile ilgili yapılan çalışmalar incelenerek literatür analizi yapılmıştır.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, BYYA programı hakkında ve Türkiye’deki üniversitelerde bu programlarla ilgili bilgi verilmiştir. İkinci bölümde BİT gelişmeleriyle birlikte BYYA programının eğitiminde nasıl bir değişim yaşandığı ve Türkiye’de bu programda verilen eğitimin mevcut durumu analiz edilmeye çalışılmıştır. Son bölümde ise, Türkiye’de BYYA programının eğitiminin nasıl olması gerektiği ile ilgili bir takım öneriler verilmiştir.

4. BÜRO YÖNETİMİ VE YÖNETİCİ ASİSTANLIĞI(BYYA)

Bilgi ve teknolojinin yoğun bir şekilde kullanıldığı BYYA programı mezunu meslek sahipleri bu değişim sürecinden her meslek gibi etkilenmektedir. Son yıllarda teknoloji ve bilim alanındaki hızlı gelişmeler iş hayatında ve sosyal hayatta hızlı değişimleri de beraberinde getirmiştir.

Yönetici asistanı; sekreterlik bilgi, beceri, tutum ve davranışlarına sahip olmanın yanı sıra yönetim fonksiyonlarının belirli bir bölümünü yöneticinin belirlediği bir çerçevede yerine getiren sekreter olma özelliğinden dolayı teknolojiyi takip ve uygulayan olmalıdır. Bu değişimle beraber tüm dünyada toplumları güçlü yapan temel unsur “bilgi” olmuştur.

Yönetici asistanları, fotokopi makineleri, yazıcılar, bilgisayar, tarayıcılar, bilgi ağları, mikro elektronik, faks makineleri, mobil telefonlar, çevrim içi veri tabanları vb. şeklindeki bilgi teknolojilerinden yoğun bir şekilde faydalanmaktadır. Yönetici asistanları işletmelerde önemli bir yere sahip olduklarından büro içerisindeki bilgi teknolojilerinin kullanımını iyi bilmesi gerekmektedir.

Bilginin çok önem kazandığı bu yüzyılda, bilgi ekonomisinin gerektirdiği bilgiyi üretebilen, işleyebilen, aktarabilen çalışanlara ihtiyaç duyulmaktadır. Bu ihtiyaçla birlikte son yıllarda özellikle bilgi teknolojilerinde ki gelişmelere bağlı olarak iş dünyası literatüründe “bilgi işçisi” olarak isimlendirilen yeni bir kavramı ortaya çıkarmıştır (Çetin, 2005:55).

Bilgi teknolojileri, bilgi toplumunun zihinsel emeğini ikame etmekte ve üretim mekânları fabrikalar yerine, veri bankaları ve bilgi ağlarına bağlı olarak gerçekleşmekte, temel belirleyicisi bilgi olan bir bilgi ekonomisini ortaya çıkarmaktadır. Bu büyük değişim her alanda olduğu gibi, istihdam alanında da gerçekleşmiştir. İşletmeler, artık "bilgiyle yönetilen örgütleri" yürütmek zorunda kalmaktadırlar. Bu da beraberinde bilgi işçilerine olan ihtiyacın nedeni olmuştur.

Dünya ekonomik sisteminde Sanayileşme sonrası dönemi ortaya çıkan BİT, sekreterlik mesleğine yeni bir anlam kazandırmıştır. Daktiloyla başlayan, bilgisayar olarak değişen sanayi ekonomisinden bilgi ekonomisine geçiş sürecinde, işletmelerin organizasyon yapıları ve yönetim anlayışı, çalışan profili, istihdam yapısı gibi çalışma koşullarını belirleyen unsurları da etkilemiştir.

Günümüz işletmelerinin yöneticilerinin başarılı olabilmek, işletme performansını arttırabilmek için verimlilik ve etkinlik kavramına önem vermeleri, sekreterlik mesleğinin önemini giderek arttırmıştır. Daha verimli, etkin ve başarılı olabilmek için yöneticiler, büro yeterliliklerinin üstünlüğüne sahip, doğrudan emir almadan, sorumluluk alabilme yeteneğini gösteren, alınan karar ve sorumlulukları uygulayabilen, kendisine verilen yetki sınırları içerisinde kararlar verebilen, kendine güvenen, verimliliği ve etkinliği arttırmaya yönelik gerekli tedbirleri uygulayabilen, teknolojiyi takip eden, kurumun vizyonunu temsil eden yönetici asistanlara ihtiyaç duymaktadır. Aslında yöneticilerin, yönetici asistanlara duydukları ihtiyaç, bilgiye duydukları ihtiyaçtan kaynaklanmaktadır.

Yönetici asistanlığı programının amacı: alanında temel kavram ve ilkeleri özümsemiş, kamu ve özel sektör kuruluşları ihtiyaç duyduğu yönetici asistanlığı mesleğinin tüm gereklerini yerine getirebilecek seviyede mesleki bilgiyle donatılmış, her türlü büro araç ve gereçleri ile ilgili büro programlarını kullanabilecek nitelikte mesleki elemanlar yetiştirmektir. Türkiye’de bulunan, Devlet ve Vakıf Üniversitelerinin Meslek Yüksekokullarının hemen hemen tamamına yakınında bulunan BYYA programı en fazla öğrenci alımı yapılan 15 program içerisinde yer almaktadır. Bu da verilen eğitim müfredatının seçiminde ne kadar çok öğrenciye hitap ettiğini göstermektedir.

4.1. BYYA Mezunlarında Aranılan BİT Özellikleri

İş ilanlarına bakıldığında BYYA mezunlarında aranılan nitelikler arasında ilk sıralarda, üst seviyede Microsoft Ofis programlarını kullanan kişiler olduğu görülmektedir. Artık günümüzdeki her şirketin kullandığı programlardan en önemlisi ofis programları olması da bu iş ilanlarındaki niteliğin aranma nedenini açıklamaktadır. Hayatın hemen her alanında kullanılmakta olan ofis programları, mobil ve tabletlerde de kullanılması ile yaygın kullanımı artmıştır.

Bugün büro ve ofislerde en çok kullanılan Microsoft Ofis programları arasında Word, Excel ve PowerPoint olduğu görülmektedir. Bu programların etkin olması, işlerde pratikliği, verilerde analizi, kayıt ve işlerde hızlı işleyebilmesi ile büyük bir kolaylık sağlamaktadır. Her sektörde işletmeler, bu programı bilen ve iyi derecede kullanan kişilerle çalışmayı tercih etmektedir. Sadece büro veya ofislerde değil bu üç program iş hayatının her alanında çalışanların işlerinde kullanılabilmesi söz konusu olduğundan her çalışan artık etkin birer kullanıcıda olmak zorundadır.

4.1.1. Word

Word, metinsel işlemler için kullanılan bir kelime işlemci programıdır. Bu programda çok çeşitli metinsel menüler bulunmaktadır. Bu program ile metinsel tüm işlemler otomatik

olarak gerçekleştirilir. Örneğin, büyük boyutlu yazılara ait içindekiler, indeks, çeşitli matematiksel simgeler, dipnot bilgileri ve sayfa numaraları vb. birçok işlemler otomatik olarak hazırlanabilir. Ayrıca Word programı içinde yanlış yazılan bilgiler düzeltilebilir, değiştirilebilir, yeni bilgiler eklenebilir veya silinebilir. Yazı içerisinde belli bir alan seçilebilir, bu alan silinebilir, kopyalanabilir veya yapıştırılarak yeni kopyaları oluşturulabilir. Bu programda geniş çizim menüsü ile çizim yapılabilir, grafik ve tablo eklenebilir. Ayrıca Programda zengin yazı tipleri ve fontlar ile çeşitli yazı tipleri metinlerde kullanılabilir. Bu programda metin içinde kelimeler düzeltilebilir, kelimelerin eş anlamlıları bulunup kelimeler toplu olarak tüm metinde tarama yapılarak değiştirilebilir. Word içerisinde farklı sayfa görünümüleri oluşturulup sayfa yapısı, biçimi vb. sayfa ayarları oluşturulabilir. Program ile adres ve mektup birleştirilebilir, zarf üzeri yazılıp etiketler oluşturulabilir.

4.1.2. Excel

Excel programı, Microsoft Ofis programları arasında özellikle tablo ve veriler için en çok kullanılan programdır. Bu programda birçok hesaplama işi yapılabilmektedir.

Excel programında, özellikle sayısal veriler olmak üzere her türlü veriyi tablolar ya da listeler halinde tutmayı, bu verilerle ilgili her türlü hesaplamaları ve analizleri yapmayı sağlar. Programda verilerle ilgili çok çeşitli grafikler çizebilir, verilerin kolay ve çok hızlı bir şekilde raporları, özetleri hazırlayabilir, verilere ulaşabilir, veriler sıralayabilir, sorgulama yapılabilir. Excel ile çok büyük boyutlu verileri kaydetme, bu verilerle ilgili her türlü işlemi formüllerini oluşturma ve tablolar arasında bağlantılar kurarak işlemleri yapma, ihtiyaç duyulan veriye anında ulaşma, verileri giriş ve güncelleme işlemlerini çok kolay yapmak mümkündür. Son zamanlarda özellikle büyük işletmelerin BYYA mezunlarının sadece Excel programını bilmesi yeterli olmadığı ve Makro Excel'i (İleri Excel) bilmesi arandığı görülmektedir (Bildirici ve Aytekin, 2013)

4.1.3. PowerPoint

PowerPoint programı işletmelerin sunum yapmada kullandıkları bir programdır. Bu programla üretici ya da tüketici işletmelerin marka ve ürünlerinin pazarlama sayfaları, Slaytlar şeklinde firmalara ya da kişilere sunmasını sağlar. PowerPoint programında çeşitli sunu geçişleri ve animasyon sekmeleri, temalar ve tetikleyiciler vb. olanakları bulunmaktadır.

4.1.4. Access Programı

Access programı, İlişkisel Veri Tabanı Yönetim (İVTY) Sistemi ile çalışan bir çeşit veri tabanı oluşturma programıdır. İVTY Sisteminde, veri tabanı dosyası kullanılarak birden çok tablo oluşturulabilirken bu tablolar arasında birbirleri ile ilişkiler ve bağlantılar kurulabilir. Bu tablolar arasındaki ilişkilerle farklı tablolardaki veriler tek tabloda birleştirilmiş gibi kullanılabilme imkanı bulunmaktadır.

4.1.5. Outlook Programı

Bu program, Microsoft Ofis programları içerisindeki en yaygın kullanılan programlardan, sıralamada ilk 2'deki bir programdır. Outlook programı, e-posta alıcısı olarak

daha çok bilinmektedir. Ayrıca bu programla randevular sistmlenebilir, kişiler eklenebilir, görevler oluşturabilir ve kurumsal yazışma (Chat) sayfası oluşturabilir. Outlook programı aynı zamanda ajanda olarak kullanılabilir ve programın kurallar menüsü ile e-postaları düzenli bir hale getirilebilir.

4.1.6. Diğer Programlar

İş hayatında sadece Microsoft Ofis programları ile birlikte başka programlar da kullanılmaktadır (<https://bilgisayarbilim.com>). Farklı iş kollarında etkin bir biçimde kullanılan değişik çok fazla program bulunmaktadır. Bu programlara aşağıdaki örnekler verilebilir:

- İşletim Sistemleri Programları (Mac OS, Apple, Unix, Linux vb.),
- Grafik Programları (Adobe InDesign, Adobe İllustrator, Coreldraw, FreHand, 3D Studio Max, Fireworks vb.),
- Çizim Programları (AutoCAD, Inventor, Solidworks, MasterCAM, Blender, Pro/ENGINEER, ArchiCAD, Artweaver, Krita vb.),
- Veri tabanı Programları (Filemaker, PostgreSQL, MySQL, Oracle, Berkeley DB, Firebird, Informix, Sybas, Paradox, Ms Access vb.),
- Muhasebe ve Ticari Programları (Logo, Eta, Noyax, Paraşüt vb.).

5.BYYA PROGRAMININ DERS İÇERİKLERİNİN DURUMU

Yukarıda verilen BİT Sistemlerine ait temel bilgileri öğrencilere, Avrupa Birliği Tarafından finanse edilen ve Yükseköğretim Kurulu tarafından geliştirilen İnsan Kaynaklarını Mesleki Eğitim Yoluyla Geliştirme Projesinde (İKMEP) belirlenen ve tüm Meslek Yüksekokullarında en fazla öğrenciye sahip olan 15 farklı program için uygulanmıştır. İKMEP tarafından belirlenen bu 15 programdan biri de BYYA programı olup bu hedefler, programlarda önerilen ve uygulanması istenen dersler ile karşılanmaktadır. 2547 sayılı Kanun kapsamında açılmış olan BYYA programının ders müfredatı, İKMEP proje kapsamında hazırlanan programlar ve müfredatlarda uygun görülerek, 2010-2011 öğretim yılından itibaren Yükseköğretim kurumlarında uygulanmaya başlanmıştır (<http://ikmep.yok.gov.tr/>). Bu uygulamadaki ders isimleri ve kredilerin aynı olmasındaki amaç yatay geçiş yapan öğrencilerin geçişlerini kolaylaştırmak ve tüm Türkiye’de bulunan aynı programların eş ve benzer olmasını sağlamaktır. Bu kapsamda belirlenen dersler ve ders saatleri aşağıda verilmiştir (Bkz. Tablo 1).

Tablo 1. İKMEP’e Göre BYYA Önlisans Programındaki BİT Sistemlerine Ait Temel Bilgileri İçeren Ortak Dersler

	Dersin Adı	Kredi(T+U)
1	Bilgisayar ve İletişim Teknolojisi	3+0=3
2	Bilgisayar Büro Programları	3+0=3
3	Klavye Kullanımı I	3+0=3
4	Klavye Kullanımı II	3+0=3

5	Bilgi Yönetimi	2+0=2
6	Teknoloji Kullanımı	2+0=2
	Toplam	16 saat

Bu derslerin toplam saati 16'dır (Bkz.Tablo 1). Bu toplam saat, önlisanstaki tüm eğitim-öğretim toplam ders planı içerisinde sadece %20'lik bir kısmı oluşturmaktadır.

Tablo 2. BYYA Programı Önlisans Programı Öğretim Planı Karşılaştırması*

Eğitim-Öğretim Dönemi					
2018 – 2019			2014 – 2015		
Dersin Kodu	Adı	Kredi (T+U)	Dersin Kodu	Adı	Kredi (T+U)
I. Yarıyıl			I. Yarıyıl		
2401146	Bilgisayar Büro Programları	(3+1)	2401146	Bilgisayar Büro Programları	(3+1)
2401148	Yönetici Asistanlığı	(4+0)	2401148	Yönetici Asistanlığı	(4+0)
2401149	Klavye Teknikleri	(3+1)	2401149	Klavye Teknikleri	(3+1)
II. Yarıyıl			II. Yarıyıl		
2401249	Dosyalama ve Arşivleme	(3+1)	2401249	Dosyalama ve Arşivleme	(3+1)
2401248	Mesleki Yazışmalar	(3+1)			
III. Yarıyıl			III. Yarıyıl		
2401341	Büro Yönetimi	(3+0)	2401341	Büro Yönetimi	(3+0)
2401345	Bilgi Yönetimi	(2+0)	2401345	Bilgi Yönetimi	(2+0)
2401346	İletişim	(2+0)	2401346	İletişim	(2+0)
IV. Yarıyıl			IV. Yarıyıl		
2401442	Halkla İlişkiler	(3+0)	2401442	Halkla İlişkiler	(3+0)
2401443	Teknoloji Kullanımı	(2+0)	2401443	Teknoloji Kullanımı	(3+0)
2401448	Müşteri İlişkileri Yönetimi	(2+0)	2401448	Müşteri İlişkileri Yönetimi	(2+0)

**Kırıkkale Üniversitesi, Fatma Şenses Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu, Büro Hizmetleri ve Sekreterlik Bölümü, BYYA Programı Bölüm Başkanlığı'ndan 10.12.2019 tarihinde alınan Önlisans Programı Öğretim Planından yararlanılmıştır. <https://bysbmyo.kku.edu.tr/Program>*

BYYA Programı Önlisans Programı Öğretim Planındaki, 2018– 2019 yılları ile 2014– 2015 yılları arasında BİT Sistemlerine ait temel bilgileri içeren derslerin her dönemde ortalama 10 ders arasında en fazla 3 ders olduğu ve bu derslerin güncellenerek yenilenmediği tespit edilmiştir (Bkz.Tablo 2). Oysaki BİT gelişimi son yıllarda çok büyük bir hızla olmaktadır. Tablo 2 incelendiğinde 5 yıllık zaman diliminde BYYA programında öğrencilere verilen derslerin BİT’i yakalayacak düzeyde ve miktarda olmadığı görülmektedir.

6.BYYA PROGRAMI MEZUNLARININ MESLEKİ DONANIMLARININ DURUMU

Atay ve diğerleri (2011), Acar ve Gürsoy (2008) tarafından yapılan araştırmalarda BYYA mezunu öğrencilerin aldıkları eğitimle ilgili tespit edilen sonuçlara bakıldığında;

- Bilgisayarda kelime işlem programında öğrencilerin çoğunun rahatlıkla herhangi bir yazıyı yazabildiği, ancak hesaplama ve tablo yapma ve hesaplama programının genelinde ise neredeyse yarısının yetersiz olduğu görülmüş, buna karşılık öğrenciler Microsoft Ofis programları kullanımında %43’ü kendilerini yeterli olarak görmedikleri tespit edilmiştir. Bu araştırmada öğrencilerin yarısının faks ve fotokopi gibi diğer büro makinelerinin kullanımı için gerekli bilgi ve beceriye sahip olduğu belirtilmiştir.
- F klavye kullanma becerisi için önemli bir nokta olan bakmadan on parmak hızlı yazabilme yeteneğine ise öğrencilerin %56,7’sinin sahip olduğu tespit edilmiştir.
- Öğrencilerin internette araştırma becerisinin olduğu ifade edilirken, alınan birçok bilgisayar derslerine rağmen (Bilgisayar Teknoloji Kullanımı, Bilgisayar Büro Programları ve Bürolarda Teknoloji Kullanımı dersleri vb.) çoğunun internet sitesi yapabilme ve bilgisayar ortamında grafik tasarım yapabilme becerisine sahip olmadığı görülmüştür.
- BYYA mezunlarından “Dosyalama tekniklerini uygulayabilirim” diyenlerin oranı ise %62,1’dir. Buradan belgelerin sınıflandırılması ve düzenli bir şekilde saklanması ile ilgili gerekli mesleki yeterliliğe sahip oldukları anlaşılmaktadır. Fakat öğrencilerin bilgisayar ortamındaki dosyalama işlemleri ile ilgili olarak verilen cevaplarda ise % 32,4’ünün kararsız olduğu, % 24,3’ünün ise olumsuz cevap verdiği görülmektedir. Buradan da anlaşıldığı gibi öğrencilerin bilgisayar ortamındaki dosyalama işlemlerine ilişkin bilgilerinin yetersiz olduğu, kendilerine güvenmedikleri görülmüştür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu çalışmada, BİT gelişmeleri ile birlikte BYYA programının eğitiminde nasıl bir değişim yaşandığı ve Türkiye’de bu programda verilen eğitimin mevcut durumu analiz edilmiştir. Türkiye’de BYYA Programının, BİT’in hızlı değişimine uyum sağlaması için yapılması gereken önerileri aşağıdaki gibi sıralanmak mümkündür:

- Bilişim altyapısının yeterli hale getirilmesi: Üniversitelerde kullanılan bilişim teknolojilerinin kullanım süresinin 2,5/3 yıl; bilgisayarlarda yasal sürenin 4 yıl ve

yazılımlarda 3 yıl olması düşünüldüğünde, çoğu okulda bilgisayarların kullanım süresinin bittiği görülmektedir.

- Müfredatların (derslerin ve ders içeriklerinin) güncel ve güncel bilgilerle donatılması: Programda müfredatların güncel olmaması, müfredatlara teknoloji derslerinin konmamış olması söz konusu olduğundan müfredatların güncellenerek BİT derslerinin verilmesi gereklidir.
- Teknoloji eğitimin uygulamalı yapılabilmesi için BİT'in yer aldığı laboratuvarlardaki bilgisayar sayısının yeterli sayıya ulaştırılması: Laboratuvarların sayısının yetersiz olması, internet bağlantısının olmaması vb. nedenlerinden dolayı; bilgisayar laboratuvar sayılarının artırılması ve/veya var olanların güncellenmesi gereklidir.
- Yeterli beşeri, fiziki ve maddi kaynakların sağlanması: Meslek Yüksekokullarında bu dersleri verecek nitelikli öğretim elemanlarının azlığı, fiziki olanak ve maddi kaynaklara sahip olmaması gibi nedenlerle karşılaşmamak için gerekli kaynakların sağlanması gereklidir.
- BYYA programlarında okuyan öğrenciler, en az bir yabancı dili (İngilizce en çok tercih edilmektedir) çok iyi bilip konuşmaları gerekirken, mezun olurken temel seviyede bile olmayan yabancı dil bilgisiyle okulları bitirmektedir. Kamuda çalışacak öğrenciler için bu durum çok sorun olmasa bile özel sektörde çalışacaklar için yabancı dil bilmemek ciddi bir sorun olmaktadır. Meslek Yüksekokulları mezunları yabancı dil seviyeleri özel sektörün dil bilme seviyesini karşılamamaktadır. Önemi günden güne artan yabancı dil bilme şartı, BYYA programında, ya dört döneme yayılmış yoğun bir yabancı dil eğitimi veya bir yıllık hazırlık sınıfı açmayı zorunlu hale getirmiştir.
- Bilginin yer ve zaman kısıtlaması olmamasından yararlanarak öğrencilerin öğrenme ihtiyaçları, öğrenme biçimleri ve kapasitelerinde çeşitliliği temel almak gereklidir. Dolayısıyla, BİT öğrencilere öğretmede bir araç olarak görülmeli, onların BİT ile iletişim kurmaları ve teknolojiyi kullanarak düşünmeleri, öğrenmeleri ve üretmeleri sağlanmalıdır.
- BYYA programından mezun öğrencilerin, tüm sektörlerdeki bilgi işleme, yazılım ve donanım işlerinde, iletişim ağı veya network, bakım onarım servisleri gibi ihtiyaç olan yerlerde BİT personeli olarak istihdam edilebilecek yeterlilikte eğitim verilmelidir. Bu nedenle program öğrencilerine Bilgisayar Programcılığı dersleri de verilmesi sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Awazu, Y.; Baloh P.; Desouza, KC; Wecht, CH; Kim, J.; Jha, S. (2009). Information–communication technologies open up innovation, Journal Research-Technology Management Volume 52, Issue 1, Taylor & Francis, p. 51-58
- Acar, S. ve Gürsoy, H. (2008). "Yönetici Sekreterlerin Bilgisayar Temelli Uygulama Yazılımlarını Kullanma Düzeylerini ve Beklentilerini Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma", Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi Yıl:2008, Sayı:2.

- Atay, M.; Duman, H.; Çöğürçü, İ.; Çakmak, V. (2011). “Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programı Öğrencilerinin Mesleki Becerilerinin İncelenmesi Üzerine Bir Araştırma: Kazım Karabekir Meslek Yüksekokulu Örneği”. Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Elektronik Dergisi, 2 (4). <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gumus/issue/7513/99006>
- Arat, T., Köksal, O. ve Erden, A. (2013). “İletişim Teknolojileri Kullanımı: Büro Yönetimi Ve Sekreterlik Öğrencileri Üzerine Bir Çalışma”, International Journal of Social Science, Volume 6 Issue 8, p , October
- Baltacı, A. (2018). “Özel Sektörün Büro Yönetimi Ve Sekreterlik Programı Mezunlarında Aradığı Kriterler ile Meslek Yüksek Okullarının Ders İçeriklerinin Karşılaştırılması”, Başkent University Journal of Education, Vol 6, No 2, buje.baskent.edu.tr
- Bildirici, S. ve AYTEKİN, B. (2013). “Küreselleşmenin Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Mesleğine Etkileri: Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı Eğitim Programı Hakkında Bir Tartışma”. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 119-128, Retrieved from <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23164/247406>
- Cem, İ. (2001). “Bilgi Ekonomisi. İş Güç Dergisi.” Sayı: 3, 2001, www.isguc.org.tr.
- Çetin, B. I. (2005). Bilgi Toplumu ve Bilgi İşçisi Bağlamında Çağrı Merkezleri: Emek Süreci İş ve İstihdam, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul
- Delen, F. ve Durmuş, Ş. (2016). Büro Yönetimi ve Yönetici Asistanlığı Programının Sorunları ve Çözüm Önerileri. IMCOFE’15: International Multidisciplinary Congress of EURASIA, Skopje 172-185
- Groth, Jr.; Carl H.; Koshetar, P.; Murry, S., Jr (1990). Information Resource Management Planning in the Assistant Secretary of Defense (Program Analysis and Evaluation), <https://apps.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/a230329.pdf>, Erişim tarihi: 9 Aralık 2019
- <https://bilgisayarbilim.com/bilgi-ve-iletisim-teknolojilerinin-onemi/>, Erişim tarihi: 10 Aralık 2019
- <http://ikmep.yok.gov.tr/?page=yazi&i=94>, Erişim tarihi: 10 Aralık 2019
- <https://bysbmyo.kku.edu.tr/Program>,
<https://obs.kku.edu.tr/oibs/bologna/start.aspx?gkm=025738840355503880031101356003418437679333453556038960>, Erişim tarihi: 10 Aralık 2019
- Karademir, Ö. ve Karakulle, İ. (2013). Bilgi Toplumunda Sekreterlik Mesleğine Genel Bakış, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2013/1
- Semerçioğlu, M. (2013). Dünyadaki “Büro Yönetimi Ve Yönetici Asistanlığı” Eğitim Programlarına Genel Bakış. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Dergisi , (0) , 111-119 . Retrieved from
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/sbe/issue/23225/247996>

Ulrich, PG. (1983). Legal Assistants Can Increase Your Profits, ABAJ, HeinOnline

Tekeli, İ. (2003). Eğitim Üzerine Düşünmek. Ankara: TÜBA Yayınları

Tosun, G.; Vural, B. A.; Yurdakul, N. B.; Çelik, T.; Köseoğlu, Ö.; Yakın, M. (2006). Bilgi İletişim Teknolojileri ve Yansımaları Editör: Doç. Dr. Z. Beril Akıncı Vural. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Topbaş, E. (2013). “Türkiye ve Fransa'daki Yönetici Asistanlığı Eğitim Programlarının Karşılaştırılması”, Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 30

Tural, N. (2002). “Küreselleşmenin Üniversite Üzerine Etkileri: Çeşitli Ülkelerden Örnekler”. Eğitim Araştırmaları. Sayı: 6, 99–120.

Tural, N. (2004). Küreselleşme ve Üniversiteler. Ankara: Kök Yayıncılık,

Yılmaz, K. ve Horzum, M. B. (2005). “Küreselleşme, Bilgi Teknolojileri ve Üniversite”, Eğitim Fakültesi Dergisi Cilt: 6 Sayı: 10, Güz s. 103- 121.